

Gárdonyi Géza

Az a hatalmas harmadik

Regény

Az állomáson sokáig kellett várnom. A hófuvás mindenfelől késleltette a vonatokat. Délben jelentette a portás, hogy a debreceni vonat csak estére várható, a kassai meg csak éjfél felé.

- No, hálistennek! - káromkodik az egyik utas, - ismét erősödhetünk a türelem erkölcsében.

Az állomás szomszédságában szállót látok. Mondják, hogy a vasuti vendéglősé. Bementem az ebédlőbe, és fűtött szobát rendeltem. Az volt a szándékom, hogy megebédelek, aztán behuzódok a meleg szobába: alszom vagy olvasok, vagy nézem a havas időjárást az ablakból.

Az ebédlőben minden asztalnál ültek. A legnagyobbnál vasuti tisztek, a többinél utasok.

Hová üljek?

Az egyik sarok-asztalnál csak egy embert látok: asztrahánsapkás földbirtokos-féle. Az már meg is ebédelt: ujságot olvas.

Amint hozzá közeledek, fölemeli a fejét.

A vér megfagyott bennem:

- Ez az ember, ez a vércse-arc! ez a szemöldökei alól néző mély-tekintetű szem! hiszen ez halott! Halálnak halálával meghalt jóbarátom!

Az ő világból való eltávozása nem volt is valami közönséges, hogy mással téveszthetném össze: maga-gyilkosa volt. A Pannonia-szállóban lőtte magát szíven. Az ujságok hasábos cikkeiben közölték a hátra-hagyott leveleit.

Azokból a levelekből, meg az ujságok leírásából tudtam meg, hogy az én gyermekkori barátom valami elektromos találmánnyal tökéletesítette a telegráfiát. Egy esti ujság közölte a képét is, amint ott fekszik a karosszéken, a fejét a mellére lógatva; kezében a füstölő revolver.

De legérdekesebbek voltak a levelei. Bocsánatot kért bennök a nyilvánosságtól, hogy tetteivel megbántja a vallásos érzést és a rendet. *De, - így magyarázta, - ha az összeroskadó lovat szánó szemmel nézzük, igazságos-e hogy az összeroskadó embert megvetéssel ítélje meg a közvélemény?*

Tudom, - így írta, - bünt követ el, aki elrombolja a testét, amely bizonyára nem a véletlen alkotása. De ha valaki kész rá, hogy elszenvedje a büntetést, - amely bármi lesz is, nem lehet olyan gyötrelmes, mint az élete, - bocsássonak meg neki és hátrahagyott családjának. Bocsássonak meg, akik csak a tettet láthatják, s nem a tett okait.

Egy ujság azt írta, hogy sikkasztott.

Ezt másnap a posta megcáfolta.

A másik ujság azt írta, hogy a családi élete volt szerencsétlen.

Ezt nem cáfolta meg senki.

Én akkor a Balaton mellett nyaraltam, s megkönnyeztem őt. Gyermekkorom legszebb emlékei fűződtek hozzá. Együtt jártunk elemibe, gimnáziumba, együtt is játszogattunk a hajó-abroncs-tól kezdve az első szerelmes levélig.

Eszembe jutott, hogy különös fiu volt. Már akkor is komoly-szemű s büszke nyaku. Csak kevesünkkel barátkozott. Az apja, egy meredek katonatiszt spártaiasan nevelte. Meg is látszott a fiun. Egyszer, harmadik gimnazista korában, beszekundázott. Első volt pedig köztünk, de a latin professzor nem szerette. A professzorokban is megvan, hogy némelyik ételt gyűlölik. Egyik a sárgarépat gyűlöli, másik a karalábét. Ilyen karalábé volt Miska a latin professzornak.

Amint mondom, beszekundázott. A kérdésre senki se tudott volna megfelelni az osztályban, olyan nehéz és váratlan volt. Miskát a tanár összebutázta, gazkölyközte. Nagy izgalom a némaságba dermedt osztályban: az eminens szekundáz és butázzák! Nem tagadhatom, hogy kissé örültünk is az ügynek.

Mikor a tanár kiment, Miska megvetően mormogott:

- Nyomorult fráter!

Valamelyik árulkodó kölyök utána lódul a tanárnak és ellihegi neki. A tanár visszatér, rárobog:

- Nyomorult-fráternek mondottál engem?

Mink megkövölünk a réműlettől, Miska elsápadt. Hallgatott, nem tagadott.

Erre a tanár... De jobb erről nem beszélni.

Miska nem kapta el a fejét. Állta a brutális csapásokat, mint a katonák. Könnye se pottyant.

Attólfogva valamennyien szerető szemmel néztünk reá. Mintha értünk is szenvedett volna.

Katona-iskolába került, de nem jutott tovább a hadnagyságnál. Kilépett és megházasodott. Mindenki tudja, mit jelent az, ha valaki leveti az uniformisát és megházasodik? Szegénységet jelent és boldogságot.

De Miska nem volt boldog. Minden férj az arcán viseli a házassága bizonyítványát, hogy jó-e a felesége vagy nem? Miska komor volt, szinte szenvedő. A postán, ahol hivataloskodott, nem beszélt senkivel. Társaságba nem járt. A régi barátjait is kerülte.

És akkor öröködött az arcára az a komor vércsekifejezés.

Én abban az időben csak egyszer találkoztam vele. Egy vasárnap délután. Villamos kocsin, a Múzeum-köruton. Mellette egy köznap arcú, igen fekete hajú, - afféle lószórhajú, - nő ült. Bemutatta, hogy a felesége. Az első pillantásra láttam, hogy az asszony sohse nézi a ruháját tükörben. A következő percekben már azt is láttam, hogy lelkileg se volna érdemes tükörbe nézgelődnie.

Többet nem találkoztam velök. Egy közös barátunk ujságolta aztán, hogy az asszony elhagyta Miskát. Valami hozzáillőbb emberhez csatlakozott.

Elmentem akkor a postára, hogy gratuláljak neki s ha kell, vigasztaljam. De azt mondták, hogy előtte való napon kilépett a hivatalából.

Akkor hallottam először, hogy valami találmánya van, s hogy immár gazdag ember. S utána két hónapra történt a véres história.

Tehát meghalt.

És mégis itt ül! Itt ül előttem a vasuti vendéglőben.

Hallucinálok? Vagy a természet játékából egy épp olyan ember is él a Földtekén?

Lehetetlen ennyire egyeznie két emberi arcnak! Nem lehet másnak ilyen mélyen ülő erős szeme. És ez a keskeny, hideg arc, hosszukás ujjak... nyakkendő... Csak annyi a változás, hogy vörhenyes szakált eresztett, és a gazdálkodó urak ruháját viseli. De ez oly csekély másulás, hogy azonnal a nyakába borultam volna, ha holtnak nem tudom.

Állok, nézek, mint Lóth felesége a sodomai dombon. Hátha valami öcscse? De hiszen neki nem volt öcscse!

A rejtelmes ember is fölemeli az arcát.

Néz.

Egyszercsak megszólal:

- Nini! Te vagy!

Erre méginkább megrezzentem.

- Én csak én volnék, - hüledeztem, de te...

- Hát én is csak én vagyok, vagy mi?

De már akkor ő is olyan zavart volt, hogy lehetetlen volt meg nem látnom.

- Bocsáss meg! - mondtam akkor már nyugodtabban, - ha netalán inkognitóban utazol...

- Inkognitó? Micsoda beszéd ez!? Gyere, hadd öleljelek meg! Hiszen csakúgy szeretjük tán egymást, mint azelőtt!

S megölelt.

- Szervusz öreg!

- De kérlek, - mondtam, - ne zavartasd magadat: látom az orrodról, hogy valami utadat keresztezem. Valamikor arról voltál te nevezetes, hogy sohase hazudtál...

- Hát... most se...

- De most igen. Láthatod én is egyenesbeszédű vagyok. Főnt fogok ebédelni a vendégszobában.

- Várj. Csak egy szót... csak egy kérdést, - s az arca pirosra vált, a kezemet megragadta, - ismerted te az öreg...-nét?

Egy nevet mondott.

- Soha hírét se hallottam.

- Vagy azt a fiatal nőt, aki nála lakott?

- Sem az öreget, sem a fiataalt.

- Gödöllőn nincs ismeretséged?

- Egy lélek se.

Nézett rám, mintha még valamit szeretne kérdezni, aztán megrázta a kezemet.

- Nem bocsátalak el, - mondtotta. - Itt kell maradnod! Hiszen olyan régen nem láttalak!

A szava a régi szerintevaló, meleg szó volt. Szeméből is a régi nyíltság sugárzott reám. Fekete szeme volt, s immár bizony ráncok környezték a szemét. Mind a ketten haladunk a negyvenbe.

- De te nem vagy egyedül, - haboztam még mindig állton.

Mert egy rókamálás asszonyi bundát láttam mellette. Ott hevert a bunda a széken.

- De egyedül vagyok. Ez a bunda az asszonyé, a feleségemé.

Ezt a szót: *feleségemé*, különösen megnyomta, s utána szaporán pislogott.

Ez megint furcsa volt.

- Ugyan ülj le már! - kiáltotta vigan.

Leültem és ebédet rendeltem.

Miska arcáról elmúlt a zavarulat. Szeméből egy tiszta és derült lélek sugárzott reám.

Mert tiszta ember volt ő, mikor még fiatalabban ismertem, azok közül a ritka emberek közül való, akik mindig egyenes úton járnak, s mindig az első gondolatukat mondják ki.

Csak néztem:

- Hát beszélj. Mi vagy most? Hol élsz? Hogyan élsz? A feleségeddel megbékültél? - kérdeztem a bundára pillantva.

- A feleséggel? - felelte a fejét rázva. - Meghalt.

- Meghalt?

- Rám-nézve.

Erre egy kis szünet szakadt a társalgásunkba. Láttam, hogy véletlenül sebet érintettem. Ő meg talán azon gondolkodott, hogy beszéljen-e az asszonyról?

Végre is legyintett:

- Ifjúkori ballépés volt az csak. Nem is ballépés, berántódás.

S hogy én erre nem feleltem, folytatta:

- Fiatal voltam, és abban a korban, mikor még a testünk erővel és lángokkal van tele. A fiatal embert az a szoknya üti le a lábáról, amelyik legközelebb van hozzá. Ne pörköltet rendelj: nem jó. Így télen, mikor a vonatok rendetlenül járnak, a vendéglő konyhája is rendetlen.

Hallgattunk. Aztán ismét ő szólalt meg:

- Az a házasság barátom olyan volt az életemben, mint amilyen a hét rossz esztendő volt Egyiptomban. Hét másik esztendő kellett, hogy kiheverjem.

- Magam is láttam, hogy nem hozzád illő.

Miska arca elborult.

- Bizony nem voltunk eggyek soha. Csalt engem még csekélységekben is. Csalt mindig. És az első és legnagyobb csalása az volt, hogy elvetette magát velem.

- Bizony, a természet is csal: angyalokká szépíti a nőket, míg fiatalok.

- Az ő szépsége... (Legyintett.) Gondolhatod, mért vettem el? Azért, mert egy este értesített, hogy baj van. Mit tehettem egyebet? letettem a tiszt ruhámat. Két hétre rá megesküdtem vele.

- Ez helyes, - bólintottam nyugtalanul.

- Helyes a ménkűt! Ostobaság! Dehát akkor magam is azt gondoltam. No és aztán hát mi történik: elmúlik egypár hónap, se szó, se beszéd többé a bajról. Egyszer aztán kérdezem, hogy hogy és mint van a reménység? Az asszony vállat von, és egykedvűen feleli, hogy tévedt. Mintha csak arról volna szó, hogy kedd van-e vagy szerda?

- Gyerünk át a szobámba, - mondtam, hogy e kellemetlen kirakodásnak véget vessek. - Mennyi ideig kell várnod?

- Négy-öt órát.

- Nekem is.

Fölmentünk a vendéglői szobába. A kályha már égett, csakúgy bögött. Hozattam a vendéglős legjobb borából, s a kályha mellé ültünk. Mingyárt otthonosan éreztük magunkat.

- Eszerint újra megnősültél? - kérdeztem az első kocintás után.

- Meg, - felelte Miska. - Neked legalább azt mondhatom, hogy meg. Te mindig jó barátom voltál, és talán testvérem is egy előbbi életben.

S elgondolkodva nézett a kályha tüzébe.

- Ugylátom asztalmozgató vagy.

- Félig-meddig. Rendjén-valónak ismerem, hogy ha már egyszer élünk, éltünk előbb is. Élünk az élet után is, - a földi élet után, - élünk új meg új testben, új meg új életet, más és más világban. A végtelenség eléggé tágas erre. A látható mindenség mi más célra volna megalkotva? Vagy te is azt véled, hogy, az a sok különféle csillag csak plafon-dísz?

Szivarra gyujtott, és vidáman pillantgatott reám.

- Kikorrigáltam azt a fiatalkori ballépésemet.

- Hát nem féltél másodszor is?...

Mosolygott:

- Óh ez nem olyan asszony! Ez barátom: földönjáró angyal! Mindig csodálkozok, hogy nyoma marad a lépésének a homokban.

És az én szivaromnak is tüzet gyujtva, folytatta:

- Olvastad, hogy egy találmányom...

- Olvastam.

- Hát az fordított nekem valami harmincezer forintot. Azon a pénzen vettem egy kis birtokot itt a Felföldön. Gazdálkodok. Nem nagy föld, de megélhetünk belőle tisztességesen, szabadon.

- Az a fő.

- Arkimédes egy horgot kért az égen, s ha azt megkaphatja, kimozdítja a világot a sarkából. Én barátom, ha olyan horgot kapok az égen, én inkább fölakasztom rá a világot, hogy ne mozogjon. Szabadság és csöndesség, e kettő kell nekem! énekelte volna Petőfi is már harminc éves korában. Mindig csak ezt kértem az Istentől. Végre meg is kaptam. Mondhatom neked, hogy arcra borulva hálálkodtam az Istennek, mint a török.

- Dehát ha megnősültél, mégis csak kárba veszett az imádságod!

Misa rámnézett és pislogott:

- Én nem mondtam azt, hogy megnősültem.

- Bocsáss meg, így értettem.

- Azazhogy... miért ne mondhatnám... Elvégre a nősülés szónak sokféle értelme lehet. Ha szótagokra bontjuk, még nő-sülés és nős-ülés kikerül belőle.

S nevetett.

- Lám még szójátékot is faragok.

Aztán elkomolyodott. Leverte a hamut a szivarjáról, és tovább beszélt:

- Mikor azzal a szerencsétlennel összekerültem, lassankint meggyűlöltem benne minden nőt. Nagy kedvvel olvastam, hogy az agyuk kisebb a miénknél, és hogy tizennyolc éves korukon túl már nem okosodnak. Művészetben eredetét nem produkálnak. Tudományban új utat nem törnek. Filozófusok között női nevet nem olvashatunk. Még a nótákat is férfiak csinálják. Még a divatjokat is férfiak eszelik ki szezonról szezonra. Hazugok, színeskedők, irigyek, mindenképpen örökkön-gyermek teremtések. Magam aztán tovább kapartam róluk az aranyozást. Még a származásukat is az értéktelenségüknek írtam a rovására. Azt mondtam, hogy a női test akkor keletkezik, mikor a férfi pillanatnyilag gyöngébb a nőnél.

- Ebben lehet valami...

- Semmi. Tévedés. A lélek alkotja a testet, a lélek amelyik megszületni akar.

- Ez se bizonyos.

- Semmi se bizonyos, csak az bizonyos, hogy a világban van valami nagy rend, amit mink a mi kis eszünkkel aligocskán látunk. Hát, mondom, megvettem a nőt abban az időben, mikor a hetedik szentségnek rámszakadt a gerendája. Gondoltam: minek láncoljam össze magamat megint egy angyalbőrbe bujtatott bestiával? S neveltem a gyermekeimet, ahogyan lehetett.

- Tehát gyermekeid is maradtak?

- Két fiam, meg egy leányom. A leányt az asszony neveli, jobban mondva nála nevelődik. De ne beszéljünk erről. Betegítő érzés csak rágondolnom is.

Valóban az arca elszintelenült.

Megtöltöttem a poharát:

- Igyál. És ne beszéljünk az asszonyokról.

Ivott. Aztán kipillantott az ablakon:

- Ez hát cudar tél! Tegnap még sütött a nap, és a fák már rügyeztek, hogy virágozzanak. És ma ez a szibériai havazás...

Leült és sóhajtott:

- Barátom, tíz esztendeig éltem asszony nélkül, mint valami karmelita. És ha valaki azt mondta volna, hogy én még valaha megragadom egy nőnek a kezét és azt mondom neki: *Légy a feleségem!* hát annak azt feleltem volna, hogy... nem ismersz te engem!

- Hát mivel foglalkoztál?

- A hivatalommal. Aztán hogy azt elhagyhattam, olvasással, tanulással, gazdálkodással. Megtanultam németül, franciául, angolul. Lépésről-lépésre belejutottam egy szellemi világba, amelyből úgy néz az ember a földiekre, mint a felhők között szálló sasmadár.

- Hallod-e: énreám azért valami kevélyen ne nézz.

- Nono, hiszen nem úgy értem. Elvégre a kereskedők is tudnak németül, franciául, angolul. De a nyelvek csak vonatok: nem az a fő, hogy mehessünk, hanem hogy bejuthassunk rajtok egy-egy ismeretlen másik világba.

- És ez megelégtett?

A fejét rázta:

- Éppen ez az barátom, amin csodálkoztam. Azt gondoltam, ha szabad madár vagyok, és sem éhezés, sem fázás nem fenyeget, gyönyörűségekkel teljes lelki életet élhetek.

Maga elé legyintett, és a szemöldökét felvonta:

- Nem hiszek többé a szentek legendáiban. Annak a hatvan-hetven kiló húsnak, amit földi életünkben magunkon kell hordoznunk, megvan a maga külön élete.

- No és ez zavar téged?

- Óh nem, egy cseppet se.

Dobolt az asztalon, s maga elé hunyorgott, aztán felkönyökölt és rámnézett. Olyan vizsgálódó arccal nézett rám, mint az orvos, aki a betegséget szemléli a páciense arcán. - Pajtás, - mondotta, - te afféle könyviró ember vagy: te találhatnál az én történeteimben egynehány megírni valót.

És akkor különös tűz gyulladt a szemében; olyanféle tűz, mint mikor a vadász nyomra bukkan.

- Az idő ma nem pénz, - feleltem az ablakra tekintve. - De ha pénz volna is, téged mindig szívesen hallgatlak.

Mosolygott és összekocitotta a poharát az enyémmel.

Azután elbeszélte, ami itt következik.

*

Hát pajtás, elmondom neked, hogy mi történt velem *azóta*. Azóta, tudod, mióta eltökéltem, hogy lelki életet élek, és az asszonynépet kerülöm, mint a kolerát.

Mikor a találmányommal pénzecsskét szereztem, elvonultam egy pusztára, egy kis vidéki város mellé.

Harmincnégy éves voltam s magam urának mondhattam magamat. Csöndben és békén éltem anyámmal meg a két fiammal.

Évenként egyszer-kétszer fordultam egyet Budán-Pesten is, hogy a jóbarátaimat lássam, s hogy könyveket vegyek. Aztán ismét visszatértem a csöndességembe. A kisvárosban nem ismerkedtem, nem barátkoztam senkivel.

Azt kérded, hogyan lelet így élni? Hogyan lehet másképpen? Azok a kisvárosi emberek együtt nőttek fel: ismerik egymás kalapját, egymás ingét, jól érzik magukat egymás társaságában. De mit keressek köztük én, más nyájból való lélek, akit sem a zöld asztaluk, sem a fehér asztaluk nem érdekel. Se nem iszok, se nem kártyázok, se nem pletykázok.

Visszavonultan éltem, olvastam, gazdálkodtam, muzsikáltam, szobrászkodtam, s néha kimentem a fiaimmal az erdőbe, a patak mellé. Tanítottam őket arra, hogy a természet csodáit ne csak a muzeumi különösségekben lássák, hanem sokkalinkább a köznapi mindenben, ami körülöttünk van.

Igy folyt az életem csöndesen, mint a homokóra.

De látod, nem ura magának az ember akkor se, ha nem szolgálja senkinek és semminek.

Az első hónapokban csak vállat vontam arra a bibliai szóra, hogy nem jó az embernek egyedül lennie.

- Vagyigen! - feleltem reá székelyül, - jó egyedül, csakis ez a jó!

Hanem időcske multával kezdett nekem hiányozni valami. Magam se tudtam eleinte mi. A leves is néha ízetlen: okozzuk a vizet, a zöldséget, a húst, pedig csak egy késhegynyi só kell belé. Még nappal csak megvoltam egyedül, de este, mikor elfáradtan ültem a kályhám előtt, éreztem néha, hogy mégvalakinek kellene mellettem ülnie.

De kinek?

Ismered a közmondást, hogy akit a kígyó megmarta, a gyiktól is fél. Budapesten és szanaszét az országban gyakran találtam én egy-egy kedves gyikra. De aludtam rá egyet, kettőt, s kidörzsöltem az álmat a szememből.

- A gyik is csak kígyó, csak épp hogy lábacska is van.

A házasság, barátom, a leggonoszabb szerződés, amit valaha emberi elme kieszelt.

Mert beledobhatjuk-e józanon az életünk minden vagyonát egy olyan háznak a megvételébe, amelyet csak kívülről ismerhetünk: de azután teljes bizonyossággal tudhatjuk, hogy kívülről éppen eladás céljára szépítették, cifrázták mindig, mindennaposan

Köthet-e józan ember olyan szerződést, amelyben holtáig kötelezi magát, hogy együtt fog élni egy valakivel, akinek csak az arcát, haját meg a keze bőrét ismeri?

Hiszen maga-magát sem ismerheti teljesen senki. Néha egy felindulásunk után megdöbbenve eszmélkedünk, hogy bennünk egy fenevad lappang, amely felindulásunkban tört ki először. A nőben is csakúgy megvannak az efféle elrejtőzött fenevadak. Mi történik veled, ha megkötötted a szerződést, s egyszer csak megjelenik a sziszegő vipera? vagy az üvöltő sakál, vagy a pokolszemű tigris?

Szerződöttél azzal az ismeretlen állattal is: lekötötted magad írással, esküvel, holtodig.

Azt mondd: van törvény az elválásról.

Szép törvény! Mondhatom neked, hogy azt a törvényt néhány száz esztendő multával az emberi butaság muzeumában külön üveg alatt fogják mutogatni.

Évekig nem mozdultam ki a tanyácskából.

Egyszer azonban olvasom, hogy Párisban kiállítás készül. Érdekelt az elektrotechnika fejlődése: mingyárt a megnyitásra elutaztam, megnéztem.

Visszafelé-jövet leszálok Budapesten, hogy meglátogassam egy képviselő rokonomat, meg néhány jóbarátomat. Különb is régen nem jártam Budapesten, és én is csak szeretem a fővárosunkat, - messziről.

Micsoda élet barátom! Egy külön emberfaj keletkezik maholnap: a *köviemberek*. Akiknek az élete helye a kő. Mint némely bogaraknak, amelyek a mezei és erdei kövek alatt tanyáznak! De azok a bogarak legalább éjjelenként kijárnak onnan és élnek a zöldben. Az igaz, hogy a budapestiek is kijárnak éjjelenként a Városligetbe, - csinnadratta!

Amint ott sétálok egy délelőtt a körúton, látok egy fekete ruhába öltözött leányt, meg vele egy szintén feketeruhás öregasszonyt. Vélhetőleg: anyja. Sétálnak. Az fogja meg a szememet, hogy a leány szokatlanul egyenes termetű, és majdnem azt mondhatnám katonás járású.

A nőkre én már régen nem ügyeltem, de ez a Nádszál-kisasszony abban a bokáig érő fekete szoknyában, az, barátom nem csupán nő volt. Az barátom műalkotás volt; a Teremtő művészetére gondolok.

De hol az a festő, hol az a regényíró, aki le tudja írni azt a könnyű járást, azt a méltóságos testalkatot, amint ott leng az aszfalton, s megszépíti az ott-létével azt a kővilágot. Tünemény! Hangtalan zene! Élő költemény az emberi mozdulatok szépségeiről!

Az arca nem afféle, aminőt a rajztanárok szépnek mondanak, de nem is csunya. A nyaka azonban hosszúkás, gyöngéden formás, mint a görög szobrok istenasszonyaié. És a lába, - barátom, *Canova* faragott olyan lábat hízélgétségéből Bonaparte Paulinának, a Napoleon hugának. Ott van az a szobor a *Borghese*-palota márványcsarnokában, Rómában.

Sétáltak. Követtem őket andalogva. Gondoltam: szebb-valamit úgyse láthatok Budapesten, mint ennek a leánynak a járását. Gyönyörködve szemléltem még a mellette haladó árnyékát is. Emlékezni akartam a járására sokáig.

Egy könyvkereskedés előtt megállanak. Nézegetik a kirakatát. Melléjük érkezem, s én meg a kirakat tükörében Nádszál-kisasszonynak az arcát szemlélem.

Furesa volt magamnak is. Évekig nem néztem nőkre, s volt idő, amikor minden nőre azt mondtam... De erről ne is beszéljünk.

Nádszál kisasszonynak fekete a szeme és szomorú. Fülbevalót nem visel. A keztyűn át gyűrű se látszik a kezén.

- Néni, - mondja az öregnek, - ezt a sárga könyvet megveszem.

Nézem: melyik könyv az? Hát egy francia könyv: *Bossuet*-nek egy sárgaboritékos kegyes könyve.

Gondoltam: mennyire unatkozhatnak ezek otthon, hogy ilyen könyvnek a megvételére gondolnak.

Nézem az órát: dél elmúlt. No nem várok már rájuk, míg kijönnek. Felültem a villanyosra, s elmentem a Vadászúrtbe.

Délután négy óra tájban meglátogattam Marcit, a képviselő rokonomat. Szívesen fogadtak és nagy kotkodácsolással. Mert azok mind a ketten lármások. A szalonjukban két vendégük ül. Képzeld el: Nádszál-kisasszony meg a nénje!

Nem említettem nekik, hogy láttam már őket. A női társaság a házasságom óta kellemetlen volt nekem. Mégis hogy valamit beszéljek, beszéltem nekik a párizsi kiállításról. Persze nem az elektrotechnikai osztályról.

Kell is a nőknek tudomány! Az ujmódi kalapról beszéltem nekik, hogy milyent viselnek Párizsban, meg a csupalyuk fehér kabátról, amelyről nem lehet megérteni hogy ha se nem takar, se nem melegít, minek?

Beszéltem unatkozó arccal.

A két idegen nőn különben se volt semmi szépség. Az idősebbik pézsmaszagú és nyirja az állát. A fiatalabbik meg széken ülve nem olyan bájos, mint jártában. Különben is, hogy a szobában nincs rajta fátyol, látszik, hogy túl van a húszadik esztendőn, és persze szomorú, mint a húsz esztendőn túlhaladt lányok szoktak lenni.

Később mondta aztán a képviselőné, hogy az idősebbik nő egy kuriai birónak az özvegye, a bús leány meg távoli rokon, akinek már sem apja, sem anyja nem él.

- Szép a szeme, - mondtam rá, hogy valamit mondjak.

S valóban szép is volt a szeme. A szemepillájának a vonala volt feketébb, mint más nők szemén szokott lenni. Dehát sok nőnek szép a szeme. A természet is ajándékoz ékszereket. A magunkfajta ember pedig csak épp rápillant az ékszerre, és tovább megyen.

De én mégis visszatérek arra a leányra.

A neve: Mariska.

Nem unalmas neked, hogy minden harmadik nő *Mariska*?

- Nem. Mária szeretete van benne. Egy kis visszasugárzás a földről az égbe.

Vállat vont.

- Nekem unalmas. A keresztény vallás elpusztította az öltözködés poézisát és elpusztította a nevek poézisát. Ma már csak a lovaknak szép a nevök. De halljad tovább:

Másnap, amint a Kossuth Lajos utcáján kifordulok a trafikból, csoportosulást látok egy ház előtt. Odamegyek. Üvegcserépek ropognak a lábam alatt. Az aszfalton egy úri nő hever. Ájult vagy halott. A sokaság csak áll és báméskodik körülötte.

- Mi történt - kérdezem boszusan.

Mert mindig boszankodok a városi emberek maflaságán. Valahányszor baj történik, nem az az első gondolatuk, hogy segítsenek, hanem hogy megbámulják, aki bajban van.

- Leesett egy ablaktábla, - felelik, - és agyonütött egy úri nőt.

Nézek a hölgyre: csakugyan halottnak látszik. Dehát mégis...

- Orvos! Van-e önök között orvos?

Hallgatnak.

Egy hang feleli:

- Már telefonoztak a mentőknek.

- Félre az útból! - kiáltottam ekkor azzal az ember-utálattal, amely mindig fölkel bennem, valahányszor a vérszagláló csődületet látom.

S a nőhöz lépek. Fekete ruhába öltözött fiatal nő. A kezén is elegáns, fekete keztyű. Az arca, haja és válla vértől piros.

- Víz hozzanak! - kiáltottam.

S lehajlok és fölemelem. Amint az arcát jobban látom, megismerem, hogy a *bús leány*, az én Nádszál-kisasszonyom.

Már akkor érkezett segítségem is. Aki a vizet hozta, - egy boltos inaska. Szorgosan locsolta az arcát. A nő csak ájult volt, de a vére egyre buzgott a fejéből.

A kórház közel van, - gondoltam, - minek várjunk a mentőkre?

Megállítottam az első felénk haladó bérkocsit: kiszólitottam belőle a kocsizókat, s felöleltem a leányt a földről.

Már akkor eszméletén volt. Szótlánul és szenvedőn nézett reám.

- Mariska, - mondtam, - megismer engem?

- Meg, - felelte bágyadtan. - Köszönöm.

- Hát csak nyugodtan! Nincs baj. Orvoshoz viszem, hogy a vérzést elállítsák.

A kórházban találtunk három orvost is. Egy ápolóasszony leszedte a kalapját, kabátját. Az orvosok súlyos sebet találtak a fején.

- Koponya-repedés, - mondotta az egyik.

- Talán agyrázkódás is, - mondotta a másik.

Mariska kábult volt. Nem távoztam, míg csak be nem kötötték. Akkor külön szobát kértem neki, és a lehető legjobb ápolást. A főorvosnak odanyújtottam a névjegyemet.

Mentem Marciékhoz és értesítettem őket a történetekről. Ők aztán a nagynénit értesítették.

Mármost a szemedből látom, hogy te mindebben szimatolod már a regény-illatot. Elgondolod magadban, hogy az a szenvedő sápadt leány a részvét hárfáját zendítette meg a szivemben; hogy másnap hálásan üdvözölt, s megkaptam díjtalanul az *életmentő* címet, s ezzel csakhamar bevitörláztam ismét a házasság kikötőjébe.

Hát először is mondhatom neked, és minden holdkóros regényirónak, hogy a szenvedő sápadt leányok rútak. Olyan rútak, mint a száraz meszelő. A nő csak akkor bájos, mikor egészséges és mikor mosolyog. A nyögő hölgy nem bájol álmokba, hanem testi nyomorúságunknak az irtózatába. Éshát minden komor arc vén, ha fiatal is, és a koros arc is fiatal, ha mosolygó.

Gondolom, - az se valami regényes, hogy a regény főfigurájának, a tündérnek egy ablaktábla esik a fejére. Virágváza ha volna, vagy majolika tál! De ablak, egy komisz ablak!

Másodszor, - úgy beszélek, mint valami professzor, - senkinek se volt oka úgy megátkoznia a szentházasságot, mint nekem. Az én házasságom a sír szélére lökött engem: pisztolyt sütöttem magamra.

Ez akkor történt, mikor a lapokban hire terjedt a találmányomnak. Az ujságírók tudod hogy nagyító-üveggel dolgoznak. Az egyik ujság azt hirlerte, hogy félmillió koronát kaptam a találmányomért.

Képzelheted, hogy hányan keresték a Cimtárban a lakásomat! Jöttek a gratulációk. Jöttek a rég elveszett ismerősök. Jöttek a levelek, folyamodványok, jöttek a váltók, a nekem ajánlott zene-művek. Minden bokor rokont, barátot, ismerőst termett. S az utcán, a vendéglőkben, sok ismerősöm elvesztette a pénztárcáját, vagy éppen aznapra volt rá kítűzve a végrehajtás. Eleinte csak adogattam, mert hazudni nem szeretek, később aztán annyira elkedvetlenedtem, hogy annak se adtam, akinek szegénységemben is szívesen adtam volna.

Harmadnapra berontott a szobámba az én becses feleségem is, és a lábamhoz borult. Játszotta a bibliai Magdolnát.

- Bocsáss meg! - üvöltötte könnypatakzás között. - Gondolj a gyermekeidre! Gondold meg, hogy én gyöngé nő vagyok.

Irtózáttal fordultam el tőle.

A kígyót fogadjam vissza? A kolerát fogadjam vissza? A pokolt fogadjam vissza?

Akkor az anyám előtt térdelt le. Majd a gyermekeit ragadta meg, és azokat térdeltette elé. Éshát a gyermekek, szegény ártatlanok, látták, hogy sir az anyjuk, hát ők is sirtak. De még anyám is...

Mondd, mit tettél volna, ha te vagy én? Kérlek ne felelj. Azt úgyse fogod felelni, amit tennem kellett volna. Éshát azt gondoltam, hogy hátha ez egyszer mégis szent víz a bánat könnye?

De szóval nem mondtam semmit.

Neki persze elég volt a hallgatásom is. Mingyárt elhelyezkedett: rakta le a kalapját, a felső ruháját. Közben-közben a gyermekeihez futott:

- Itthon vagyunk, itthon újra! Most már minden másképp lesz...

- Asszonyom, - mondtam neki este, mikor a gyermekek már lefeküdtek, s magunkra maradtunk, - nem akartam, hogy valamikor az a másvilági BIRÓ így szóljon hozzám: *Kilöklek téged irgalmatlanul, mint ahogy te kilökted irgalmatlanul a gyermekeid anyját!* - hát becsülje meg magát, és éljen a gyermekeinek. De remélem, fölösleges mondanom, hogy csak a hajlékomba bocsátottam vissza, a szívembe nem.

S bementem a szobámba: ráfordítottam a kulcsot belőlről.

Valami három napig megvolt az asszony csöndesen. A negyedik napon anyám már a falujába kívánczozott, s el is utazott. A szobában a régi rendetlenség. A gyerekek fészületlenek, mosdatlanok. Az asszony maga lomos, henye, lármás.

Az ötödik napon, mikor azt kérdeztem, hogy a gyermekek miért nem kapnak tiszta inget? azt felelte, hogy ő nem cselédem nekem. S kiment a konyhába és a sarokba csapott egy tálat.

Mert olyan természetű volt, hogy elképzelhetetlen csekélységek miatt lobbant haragra. Sohse lehetett tudni, hogy mikor, mivel mennyire sértődik meg. Ha rosszkedvű volt, sértés volt neki még az is, ha valaki jónapot kívánt neki. S ő csaknem mindennap megsértődött. Megokosítani, kimagyarázni, hogy semmi oka sincs a felbőszülésre, csak olaj volt a tüzre. Kiragadott egy szót, és uj vádat csavart reá.

Hol a fenébe teremnek az ilyen bestiák? Isten teremti-e ezeket is? Vagy a Földnek valami mérges gőzéből származnak?

Tehát már az ötödik napon megint láthattam, hogy az asszonyt nem változtatta meg a bocsánatom, s hogy lesz az életem, ahogy volt: örökös keserűség, idegesség, szivszorongás, kétségbeesés, pokol.

A jelenetek csakugyan ismétlődtek és én azzal a gyötrelmes tépelődéssel feküdtem le minden este, hogy hogyan szabaduljak meg tőle? Kivetni a házból nem lehet. A világ mindig az asszony pártján van. Őmaga el nem megy semmiképpen. A gyermekekkel hagyjam-e el titkon? Hogyan? A gyermekek még kicsinyek. Idegen kezekre nem bízhatom őket. Megválni nem tudok tőlük. A találmányom árát évekig csak részekben kapom. S ő képes arra, hogy ujságokban köröztessen, vagy éppen a rendőrség útján.

Annyira belekeseredtem a gondolkodásba, hogy egy napon végre így szóltam: Hát megyek a másvilágra. Viszem magam a gyermekeimet is.

Bocsáss meg, hogy ilyen kínos elbeszéléssel mulattalak. Látom az arcodon, hogy jobban szeretnél anekdotákat hallgatni. De legyen nektek is bátorságtok egyszer hogy úgy irjatok az életről, amint forog, nem pedig görögtüz-fénynél mutogatni a siralom völgyét, mint szoktátok.

Hát kérlek hallgass türelmesen. El kell mondanom, hogy a későbbiek megértsd. És ahogy a képviselők szokták kezdeni a beszédeiket: *Tisztelt ház, igen rövid leszek!* Nekem csak a történetem lesz rövid, nem én.

Tehát úgy voltam, mint akinek kígyó tekergődzik a nyakára, s kétségbeesésében vízbe ugrik, - hogy a kígyó meg ne fojtsa.

Depersze a gyermekek meggyilkolásával csak addig foglalkoztam, míg előttem nem voltak. Ha láttam őket, ha rám néztek azzal az ártatlan galamb-nézéssel, éreztem, hogy nem lesz erőm, hogy magammal vigyem őket a másvilágra.

Borzasztó állapot az barátom, mikor valaki mindennap a halál gondolatával fekszik le s nem bír kimenni mégsem a világból!

Végre is egy napon, amikor az utolsó csepp hullott a keserű pohárba, elvonultam egy hotelbe és ott mellbe lőttem magamat.

A golyó átment a tudóm két szárnya között. A sötétség oceánjában lebegtem hetekig. De áldom érte Istent, és áldom a sorsomat. Megkóstoltam a halál italát s az nem volt keserű. És éreztem az életreébredés üdvösségét, a föltámadást, az ujraszületést, a hajnalhasadást. És mondhatom neked, azóta tudom megbecsülni a földi életet, mióta másodszor és tudatosan jöttem erre a földi világra.

Az anyám ápolt. Az asszonyt nem engedte többé hozzám. Nem is tért többé vissza. Az anyja, egy hozzá hasonló diszpeldánya a női nemnek, vagyonos. Megélnék. Isten őrizze őket külön ketrecben, lehető távol minden békességes embertől!

Én csak a gyermekeimet kívántam még magamhoz, hogy megmentsem őket: merthiszen görbe karó mellett a fa is görbén nő. Folyamodtam az árvaszékhez.

A legidősebb gyermeket maga az asszony hagyta el. A másikat kiadták, mert már hét éves elmúlt. Hanem a leányt, azt nem birtam megmenteni.

Hiába ítélte meg kétszer is a városi és a megyei árvaszék, a belügyminisztérium mindig megsemmisítette a végzéseket azzal, hogy az asszony erkölcstelenségére nincs bizonyíték.

Kérlek, ne csóváld a fejedet. A belügyminisztériumban az ilyen ügyeket csupa aggregények intézik... Se szívők, sem értelmők. Paragrafus-emberek. Olyanok, mint a spongyából alkotott emberek a fűszeres boltok főablakában: csak éppen hogy víz helyett paragrafusokat szivatnak fel velők, nyomnak ki belőlük.

És hát kiléptem a sirból, mint a bibliai Lázár, mikor Jézus szavára megmozdult benne újra az élet, s fölkelte a halotti ruhákban. Elgondolhatod, hogy az ilyen sirból-kikelés után csöndeséget és békességet keres az ember. Éshát mindenre szivesebben gondol, mint nőre. Jöhetett volna énelém akármilyen bájos női teremtése az Istennek. Én az a hal vagyok, akit már asszony-hussal nem csalhat horogra többé Szent Natura halász.

Hát arról a szerencsétlen Mariskáról se gondold, hogy valami regény-cimkép, és hogy az én nála való megjelenésem lírai költőknek való elbeszélés.

Maga a leány akkor se ragadta meg a tekintetemet, mikor egészséges volt. Csak egyszer, amint említettem, a mozgásának a ritmusa. Hát még mikor véresen és sápadtan láttam abban a karbol- és jodoform-szagú kórházban! Ő is csak épp olyan szenvedő állat volt, mint minden beteg.

Bocsáss meg, ha sérti az állat szó az érzésedet. De lásd, én hiszem, hogy az ember lélek és állat, - állati testbe zárt lélek. Amikor betegek vagyunk, az állati valónk szenved. Ha nem volna testünk, nem volnánk betegek.

Meg kellett látogatnom másnap is. Illedelmi kötelességem volt: én vittem oda, hát illett elmennem másnap, hogy megkérdezzem, hogy van?

A leány sápadt volt, mint a viasz, és szenvedő is. De azért mosolyogva nyujtotta a kezét.

- Köszönöm, - mondotta, - hogy gondoskodott rólam.

Az ágy mellett ült a nénje is. Zsebkendő volt a kezében és odkolon. Minden ötödik percben könnyezett. És persze darált, folyton darált a vén kávémasina. Amíg ott voltam, alig jutottam szóhoz.

Dehát nem is volt sok mondanivalóm. Csupán annyit kérdeztem a leánytól, hogy szenved-e?

A feje be volt kötve turbánforma kötéssel.

- Nem szenvedek igen, - mondotta, - csak amikor egyedül vagyok. De tudja-e mi történt velem: lenyirták a hajamat tövig.

- Node ilyet! - sápogetta az öregasszony, - Hogy lehet ilyet elmondani!

- Miért ne lehetne - felelte bús mosolygással a leány. - Van hajam, vagy nincsen...

S vállat vont.

Valami mozdulást éreztem a mellem világában.

Ez a nő boldogtalan!

Különös, hogy a boldogtalan emberek rokonságot éreznek egymás iránt. Mint a szabadkőművesek. Mint a száműzöttek. A Mennysországnak földi száműzöttei ők...

Ránéztem arra a halovány arcra: milyen érdekesek a vonásai! A szeme milyen fekete! Az ajka milyen szépmetsetű! Kedves, szimpatikus arc! Hogyan nem láttam ezt eddig?

Amint ott fehérlett a keze, a szürke kórházi paplanon, szerettem volna rátenni gyöngéden a kezemet, s azt mondani neki: *Testvérem!*

De nem tettem rá a kezemet, nem mondtam neki semmit. Csak néztem némán, mint ahogy a holdat nézzük nyári éjszakákon.

Másnap már nem kellett volna meglátogatnom s én mégis elmentem hozzá. Vittem neki egy csomó fehér gladioluszt. De mért éppen gladioluszt? A papiros-csipkés csokornak jelentősége van: nyilatkozat virágbetűkben. A gladiolusz, csokorba nem foglalható hosszú virág, inkább ötlet: semmit nem mondó kedveskedés. A gladioluszban nem láthatott egyebet, csak célzatok nélkül való betegvidámítást.

Talán neki is úgy volt kellemesebb.

- Milyen jó ember ön, - mondotta a kezét nyujtva. - Ugy érzem, mintha régóta ismerném. Nekem, árvának kétszeresen becses minden meleg kéz, amelyet megszoríthatok.

Én akkor rátettem a kezére a másik kezemet is, és gyöngéden megsimogattam.

- Nem árva az, akit mindenki szeret. És jó embernek lenni könnyű maga mellett.

Aztán olyan barátságosan és bizalmasan elbeszélgettünk, hogy amikor kiléptem a kórházból, azt mondtam:

- Ez volt az utolsó látogatásom.

De azért gondolataim egyre csak vele foglalkoztak.

Néha megráztam a fejemet:

- Mi közöm vele, ha árva, ha nem!

De csak nem birtam kirázni a fejemből.

- Mégis van ebben a leányban valami, - gondoltam, - mint az erdőben elrejtőzködve élő gyöngyvirág... A gyöngyvirág csak egy kis fehérítő illatos semmiség, és mégse mondom, hogy mi közöm vele, hanem megállok előtte gondolat nélkül, néma elgyönyörődéssel.

Este ismét képviselőéknél jártam, - Marcinál. Az asszonynyal a betegről beszélgettünk.

- Szegény leány, - mondotta, - különös labdája a balsorsnak. Az anyját elvesztette az első napon. Az apja fakereskedő volt. Erdőket vett és vágatott. A leányt húsz éves koráig klastromokban neveltette. S dolgozott, gyűjtött, hogy a leányát előkelő emberhez adhassa férjhez. Százezer forintot szánt neki hozományul, de nem jutott el tán a negyedéig sem. Egyszer valami nagy erdőt vett meg s azt mondta: *Még egy esztendő!* A halál azonban azt felelte reá: *Csak egy hónap!*

- No, és a leány?

- Akkor kilépett a klastromból, és a rokonainál hányódik: nem találja a helyét a világban.

- Dehát miért nem megy férjhez?

- Mert okos.

- Remélem: nem magadat vádolod, hogy férjhez mentél?

A képviselőné elmosolyodott:

- Nem úgy értettem. A leány arra várt eddig, hogy valaki megszereti, vagy ő szeret meg valakit. A pénzét sokan kiszimatolták, de a szívét nem találta meg senkise.

Ez megint furcsa volt. A vonaton mikor hazafelé mentem, akaratlanul is mindig rágondoltam. Hát nem különös, hogy van egy árvaleány, aki nem szédül el semmiféle pörge bajusztól, akit nem bódít össze a nősülni óhajtó fiatal emberekkel sem a holdvilág, sem a cigányzene! Én eddig azt véltem, hogy a legkönnyebben elfoglalható vár a leányi szív: nem kell hozzá gedeoni trombitaharsogás, - csak egy gyöngye, érzelmes susogás, és leomlanak a falai.

- De, - gondoltam, - mi közöm nekem bármily leánynyal is ezen a Földtekén? Ha szebb volna a medicsi Vénusznál, és ha csak én volnék az egyetlen, akit férfinak érez, akkor se szabad vele foglalkoznom. Mert ha nővel foglalkozok, a házassággal foglalkozok. Isten mentsen tőle!

Egy hónap mulván megint Budapestre kellett utaznom. Aratógépet kerestem. Azt hallottam, van már tökéletes gép, olcsó: a gazdának sok költsége megtakarul rajta.

A vonaton egyszer csak megütközéssel eszmélkedek, hogy egyre a leányra gondolok, s örülök. Eszembe se jutott, hogy még egyszer találkozzak vele, de az a gondolat, hogy véletlenül megláthatom, gyorsította a vérem keringését.

Mit mosolyogsz ezen a kifejezésen? Az én gondolkodásom természettudományi kerekeken forog. A szerelem nem egyéb, mint vérkeringés zavarodása. A zavarodás oka meg: a fajfentartó erő követelődzése.

Hohó - gondoltam, - ez az erő nagy úr, de az értelem még nagyobb! Rabszolga többé nem leszek! Nem, még az olyan kedves leányért se, mint amilyen ő!

Nyáron a házam szögletén nem egyszer éreztem kétfelől fúvó szelet. Lám másutt is fujdogálnak ilyen szelek. Melyik lesz az erősebb?

Aztán ezt gondoltam:

A leányt jólesik látnom. Nem hétköznapi teremtség. Kedves és eszes. Én már érettebb vagyok, hogyszem álmodozások irányoznák az életemet: mit árt nekem, ha még egyszer beszélek vele?

Tudtam, hogy Gödöllőn nyaralnak. A házat is ismertem, mert ezelőtt tíz évvel magam is nyaraltam ottan. Képviselő-rokonom a szomszédban. Hozzájuk nézek be, s egyuttal látom Mariskát is. Hát csak leszálltam a vonatról, s oda-indultam.

Mikor már sétálok befelé a faluba, valami különös szégyenérzés fog el.

- Ember, - mondom magamnak, - hazudol! Magad-magadnak hazudol! Azt hazudod, hogy egy kedves órát ajándékozol magadnak, aztán nyugodtan hazamégy és kattogtatod az aratógépedet. De nem igaz ez: te most buta baromként engedelmeskedel annak a rejtelmes anonimusznak, aki nincs, de lenni akar.

Csaknem visszafordultam.

Csak azért se fordulok vissza! Csak azért is megmutatom, hogy nálam az értelem az úr, nem az agyag, amely most testül szolgál nekem!

Képviselőket nem találtam otthon.

- Az úr a városban van, - mondotta a szobaleány. - A nagyságos asszony meg a szomszédban van *Ipszilonéknál*.

Bocsáss meg, hogy *Ipszilont* mondok: a köteles tekintetek kívánják ezt.

A szomszéd ház fenyőfákkal körülültetett kis villa. Tornyos és palatető. A kapuban egy nagy fehér komondor fogadott. Lehúzta volna a ruhámat, ha engedem.

Én a kutyáknak esküdöt ellensége vagyok. Künn a tanyákon, ahol az embert gyakrabban látogatják tolvajok és rablók, mint a barátjai, van célja annak, hogy kutyát tartsunk, de minek a kutya a városban, ahol a rendőrség védelmezik minden házat? Nem a veszett embereket kellene intézetbe hordani, hanem azokat, akik kutyákat tartanak.

Ott is a szobalány nyitott kaput.

- Nincsenek itthon, - mondotta, - bementek a faluba.

S mingyárt utána megszólal egy kedves hang az ablak sötétzöld fakárpitja mögül:

- Én itthon vagyok.

S kinyílik a kárpit, és előmosolyog Marika:

- Tessék, tessék!

A hangjára megrezzenem, mint az ág, amelyről madár röppen fel. De a megrezzenésemet azonnal követte az eszmélkedés.

Mi közöm nekem ezzel a leánynyal? s mi okon rezegtet engem az ő hangja?

Fagyvonalra hűtöttem magamat, mikorra az ajtóhoz értem, s eltökéltem, hogy azonnal távozom, mihelyt az illedelem engedi.

A leány elém sietett. Az arca piros volt. A szeme ragyogott.

- Tudtam, hogy eljön! - mondotta forrón.

S kezemet két kézzel szorította a magáéba.

Megütköztem a nyilatkozatán, az öröme hevén is.

De ő maga is meghökkent az ajkán kilobbant szótól: eleresztette a kezemet. Zavarodottan mentegetődzött:

- Bocsásson meg... de annyira váratlan volt a betoppanása...

- Váratlan? Hiszen azt mondta, hogy *tudta*.

Mégpirosabbra vált az arca színe.

- Igazán, magam se tudom, mit beszélek. Ritkán történik velem, higgye el. De talán kellemesebb, ha idekünn maradunk a fák alatt...

Értettem. Ez már okosan volt.

- Néni nincs itthon, - folytatta még mindig pirosan, miközben a fenyőfák alatt fehérlő padhoz sétáltunk. Egy ismerősünk fényképező gépet hozott, s bementek valami hatan a faluba, hogy paraszt-szépségeket fotografírozzanak a templom udvarán.

Mikorra leültünk, elmúlt a pirossága.

- És kegyed?

- Nincs mindig kedvem annyi asszony között... Sokat beszélnek. Inkább itthon maradtam és olvastam.

- És én meg megzavartam a mulatságában.

- Óh nem. A könyveim mindig velem vannak, de ön... dehiszen ön oly ritkán látható!

Ez megint olyan melegen volt mondva, hogy rezdülést éreztem. *Rezdülés*, jól mondom: ez az igazi szó, amely kifejezi a gyöngeséget. Minden rezdülés gyöngeség.

- Mit keressek a emberek között? - feleltem szórakozottan. - Az én világom nem a zsúrozó társaságoknak a világa.

Csodálkozva nézett rám. Másra fordítottam a beszédet:

- Milyen szépen öltözik maga! Magának bizonyára minden ruha illik. Mit olvasott az imént?

- Nem mondom meg. Attól tartok megnevet.

- Hát akkor ne mondja. Tudom, miket szoktak olvasni a nők. (Azokra a cukorban főtt regényekre gondoltam, amelyekben henye grófok és méghaszontalanabb életű grófnék csevegnek folyton a szerelemről, és mégse mondanak soha semmi okosat és semmi igazat.) De, - folytattam, - éppen azért kérdeztem, hogy mit olvas kegyed? mert arra gondoltam, hogy nem valami érzélgős regénykönyv.

- Köszönöm ezt a gondolatát. Olvasok én regényeket is. De csak olyanokat, amelyekben a nő nem derbazári szépség és a férfi nem miákol a holdvilágnál. Jó regény évenként kettő-három ha megjelenik. Most azonban egy folyóiratot olvastam, olyan folyóiratot, amit el szokás dugni, ha valaki jön.

Habozva nézett rám. Látszott rajta, hogy tünődik, ne hagyja-e dugaszban a folyóiratot? Aztán a szememet kémelve vallott:

- Spiritiszták folyóirata.

- Nem járatom, - feleltem. - De nem is gúnyolom. Valamikor én is foglalkoztam a spiritizmussal. Jártam szellemidéző ülésekre egy esztendő-át. Nem kaptam semmi bizonyosságot.

- És azóta bolondságnak itéli.

- Nem. Megértem, hogy akinek a szerettei Amerikába költöztek, mappát néz, és a póstajáratok iránt érdeklődik.

- Esszerint mégse hisz semmit!

- Hinni, ez a szó az én szótáramban nincs meg. Kérem ne borzadjon el: vagy van valami vagy nincs. Amiről nem tudom bizonyosan hogy van-e? nem mondhatom rá, hogy nincsen. És amiről nem tudom bizonyossággal, hogy nincsen, nem mondhatom rá, hogy van.

A szeme elszomorodott.

- Tehát istentelen!

- Éppenséggel nem. De nézze, ha kegyed egy szép palotát lát, hinnie kell-e azt, hogy annak kigondolója és építője is volt. Csak egy hangyatojáska is nagyobb és komplikáltabb építmény... De ne beszéljünk tán ilyen komolyságokat.

- Sőt inkább! Csak ezt, mindig ezt - felelte lelkesen. - Óh ha tudná, mily kevés ember van a világon, aki...

- Csak mondja ki, hogy az embereket csak könyvben szereti.

- Nem, ezt nem mondom soha. Becsülöm az embereket akármilyenek is. Csak ha gyöngeséget látok, nem mondom: *Ez az ember ostoba*, hanem gondolom: *Nem eléggé fejlett még*.

- És a gazok?

- Óvakodom tőlük. De rájuk is csak az mondom: Nem eléggé fejlett még. A testi élet az erősebbik náluk: innen van minden.

Nem lep meg téged is, hogy női lélek ilyeneket beszél? Csak néztem rá, mint a sötét úton járó az elővilágító lámpásra.

Már nem bántam, hogy leszálltam érte a vonatról. Az iránta való vonzalmam ime: *lelki testvériség*.

S talán nem beszéltem volna vele annyit és oly bizalmasan, ha néma lélekembert éreztem volna benne.

A leány akkor is fekete ruhába volt öltözve. Se gyűrűje, se fülbevalója. Tetszett nekem. A ruhája szabása se volt olyan, aminőkkel büvölőn szokott hatni a nő a férfira. Csak a finom gödölye-topán, amely majdnem a harisnyáig kilátszott, az volt kissé érzéki. Dehát ő bizonyára nem tudta.

A társaság visszaérkezett a faluból. Negyedórát még velök időztem. Az ő társalgásuk... ha leírná valaki egy fővárosi asszonytársaságnak a beszélgetését... kedves fecsegés, de ha semmi-ből se jó a sok, belőle néha a kevés is sok.

A szemem mindig azon a leányon állott. Már nem volt közönséges nekem. A deszkaláda is érdekes, ha tudjuk, hogy fejedelmi kincs rejlik benne. Bocsánatot kérek tőle gondolatban, hogy deszkaláda jutott most eszembe. Inkább mondhattam volna: alabástrom szekrény.

A szarka-csevegésben csupáncsak kétszer váltottunk szót, hogy a többi nem ügyelt ránk.

- Meddig marad? - kérdezte halkán.

- A legközelebbi vonattal tovább megyek.

Nem felelt rá, de az arca elborult. Barátom, a fiatal női arc... csodálatos, micsoda színváltozások játszanak rajta! Az égboltozaton is örökké változnak a felhők, és soha nincs két egyforma hajnal és két egyforma napenyészet. De a női arc az égboltozatnál is változatosabb. A lélek áttetszik rajta. Az arcuk könyv, amelynek borítékán átsugárzanak a mondatok. És a mondatokat csak az érti meg, akinek szólnak.

Kisidő múlva újra a szemembe nézett:

- De ugye, ha visszafele jön, ismét leszáll?

- Ha tudnám, hogy ismét beszélgethetünk...

- Óh, hogyne, - felelte bizalmas tekintettel. - Kisétálunk az erdőbe. A társaság az úton megsziklik; beszélgethetünk.

Ugy búcsuztam el tőle, mintha régi jóbarátom volna.

- Beleszerettél.

- Ez az, amit az úton fontolgattam: Mert megtelt a lelkem vele, mint ahogy júniusban az olajfa illatával megtelik a levegő. De tudni akartam határozottan, hogy nem-e az a *harmadik* hajt ismét rabszolgaságba! Tudod: az a hatalmas harmadik, aki nincs, azazhogy van, csak ránkézve nincs. Tehát azt mondhatom: *nincs, de lenni akar.*

- Micsoda dodonai nyelven beszélsz?!

- Azt hittem, megértesz. A szerelem az az ostoba állapot, amikor kettőt összehajt egy harmadik, aki nincs, de lenni akar. Amíg fiatalok vagyunk, nem tudunk erről. A szerelem szentség nekünk, a nő édes titokkal teljes gyönyörűség. Azt gondoljuk azért vonzódunk hozzá, mert ő gyönyörűség. Pedig azért gyönyörűség, mert az a harmadik, aki nincs, de lenni akar, az borít tündérüveget a szemünkre. Az én szememre. És az ő szemére. Hogy egymást búbájosnak lássuk, és így összehajtsen bennünket. Összehajtsen tüskön-bokron át. Ablakon, zárt ajtókon át. Rangon, szemérmén, okosságon, nevelésen, bűnön, erkölcsön át: - hogy ő, aki nincs, lehessen.

Barátom, nem a császárok és királyok uralkodnak ezen a világon, hanem az a rejtelmes erő, az a Hatalmas Harmadik. A bölcs elfelejti a bölcsességét, mikor az a Hatalmas Harmadik megjelenik nála. Az együgyű ember észet kap tőle. A gyávéba ő veti a bátorság lángját. Az akaratost ő gyengíti rabszolgává, a rabszolgát ő erősíti ellenszegülővé. Neki engedelmeskedik a buta barom is, amely csak legelni tud: mikor megérik a teste, elbődül a hatalmas harmadik barom láthatatlan nyomása alatt, s az mint valami láthatatlan csordás vezeti őt a másik baromhoz. És vannak vak állatok is, mint például a barlangi szalamander. Hogyan találja az meg a maga párját?

És vannak teljesen értelmetlen állatok, amelyeknek éppen nincs idejük arra, hogy lássanak, tapasztaljanak, mint például a légy, vagy a tiszavirág: micsoda hatalom az, amely úgy bír hatni az idegeikre, hogy láng gyullad bennök a megfelelő pár iránt, s annélkül, hogy valaki tanítaná őket, tudnak.

De ne beszéljünk állatokról; csak az embereket nézd meg: hogyan megcsúfolja olykor az a Hatalmas Harmadik egy hígeszű leányka bájaival a legnagyobb politikusokat! hogyan öltözteti szoknyába Herkulest! és hogyan vetkezteti ki a szoknyából a szerzetest! Hogyan lesz a fősvényből tékozló! A tékozlóból fősvény! A parádés kocsiból uraság! Az uraságból parádés kocsis! Gondolj a koronás családokra, amelyek legféltékenyebben őrzik a vérkeveredés receptjét: az a Hatalmas Harmadik, hol egy színész-nőt, hol egy póstásleányt, hol egy komornát vet közéjük. Vagy pedig onnan mozdit ki leányt, özvegyet, s behajítja egy hadnagy, egy mosszió nyelvtanító karjába. S gondolj a börtönökre: hányan ülnek ott, akiket az a Hatalmas Harmadik ragadott a bűnbe. Mert ő csak kacag minden renden, rangon és morálon: ha egyszer lenni akar, lesz!

Mikor én azt az erőt megismertem, elbámultam rajta. Én elvégre a gyermekeimet szeretem, szeretem apai meleg szeretettel, de mikor még nincsenek, nem szerethetem őket. Nem érdekelnek. Nem vagyok király.

Megértettem immár az első házasságomat is: mért volt szerencsétlen? A tündérüveg leesett a szememről, s nekem látnom kellett, hogy egy olyan nőhöz kötöttem az életemet, akinek a lelke nem az én lelkem tartományából való: hozzám képest csak Plátónak a kétlábu tollatlana.

Megalázottnak éreztem magamat. Azt kérdeztem: hát hol az én szabadakaratom, ha medvéként az orromnál fogva vezethet egy ismeretlen erő? Hol az én szabadakaratom, ha addig, míg az ismeretlen Harmadik fogva tart és vezet, meg vagyok zavarodva az elmémben is? Hiszen ez lipótmezei állapot, barátom!

Mármost megértheted azt is, hogy amikor újra találtam egy leányt, akihez rajban repültek a gondolataim, megdöbbsentem. Zavarodottan dörzsöltem a szememet, hogy nincs-e rajtam a tündérüveg?

Mert hogy én újra béka legyek a Hatalmas Harmadik réznyelű kése alatt, ez ellen föllázd minden gondolatom.

Mondom, hogy mély szeretettel szeretem a gyermekeimet, s legyen akár száz, ha én akarom. De ne legyen a megbolondításom útján! Emberi méltósággal, érzetemen ellenkezik ez! Ha szeretni akarok, szeressek szívennel, lelken, a magam értelmével, elhatározásával, de ne legyek kergettyű annak a titkos Harmadiknak!

Mikor visszafelé utaztam Budapestről, ismét nagy lelki-tusakodás szállott meg.

Mintha a fülemben sügött volna valaki:

- Vigyázz! Azon az úton vagy, amelyiken már egyszer kibicsaklott az eszed! Nincs olyan nő a világon, akinél többet ne érne a szabadságod és a nyugalmad!

És sügött rá egy másik hang:

- Árthat-e a jószág? Lehet-e kellemetlen valaha az olyan tiszta értelem, mint az övé? A szép virágok között halálméreg a digitális, de hát miatta meggyűlöljük-e minden virágot?

Van valami abban a török hitben, hogy két angyal jár mellettünk: egy jó, meg egy gonosz, és az a két angyal sügja meg, mikor tévővázunk, hogy mit cselekedjünk?

Tapasztalhattad, valahányszor határozáson tündödtél, mindig élénk párbeszéd folyt benned.

- Kedves ő! Szép! Egyetlen! - mondta az egyik hang.

- Ismered? - kérdezte gúnyosan a másik.

És folyt tovább a beszéd:

- Minden embernek van párja, s a szerencsétlen házasság nem egyéb, csak az, hogy nem a maga párját vette el a házasodó. Ez a te párod!

- Az erős lélek nem olvad és nem forrasztható. A gondolkodó embernek nem lehet párja, mert két fejnek a gondolkodása kétféle gondolkodás. A nagy gondolkodók magukban éltek mindhalálukig.

- De a magányos élet bús. A nőtlen ember háza üres kalitka. A hideg ágynál csak a hideg sir ridegebb.

Igy beszél a két angyal. Csak az a baj, hogy nem mindig tudjuk, melyik fülünkön áll az igaz angyal?

Mikor aztán az a kérdés is megfordult bennem, hogy a tulságos óvatosságnak nem gyávaság-e a neve? - határoztam.

Délután két órakor kiszálltam Gödöllőn.

Virág-lankasztó, forró, júniusvégi nap. Szinte lelkileg is megfrissített az árnyékos fasor hűvöse az Erzsébet királyné útján. Sétálva haladtam befelé. Azon gondolkodtam, hogy mégis

csak jobb, ha ez lesz az utolsó látogatásom. Idős is vagyok már, a gyermekeim is négy öt év és felbajuszosodnak; az ifjúságom elbitangolódott, mint az a virágoskert, amelyet összetipor és leleget a beletévedt tehén. Mégegyszer megszorítom annak a leánynak a kezét, s az a kéz-szorítás lesz a búcsuzásom a saját szivemtől is.

Odaérkeztem a házhoz.

A rácson és jázminbokrokon át egy női ruha fehérlett felém. Állt mozdulatlanul a kanna-virágok ágyánál. Mariska volt.

A gyepen nem hallatszott a lépésem. Megálltam a rácsnál és néztem őt. Néztem, mint a búcsúzó nap, amely a hegyekről mégegyszer ránéz a világra. De a búcsúzó nap visszatér másnap, - és soha többé.

Alig öt lépésnyire állt tőlem, csaknem háttal felém, sarkig fehérbe öltözöten. Állt a kannák előtt, egy filadelfusz-bokor mellett. A két keze hátul egy könyvbe volt belekapcsolódva. A tekintete mély elmerüléssel a bimbózó virágokon.

Figyelemmel szemléltem azt a finom halovány arcot. A lélek virága-e az arc? vagy a testé? A lélek fehérsége halványkodik-e az arcon? vagy a testé?

És oly bús volt a leány! A lelke volt-e bús? Vagy a test bús a huszonnégy éves leányoknál, mint a megérett növény teste, mikor a napfény vagy esső hiányában lelankasztja a fejét?

Halk és bizalmas hangon köszöntem be:

- Jónapot Mariska!

Megrezzenve fordult meg. Elmosolyodott. Halvány pirosság futott át az arcán:

- Ah, ön az!

Az ajtóhoz sietett, de nem léptem be:

- Még nem voltam képviselőéknél, - mondtam. - Egyenesen a vasutról jövök. Most be kell hozzájuk fordulnom, aztán... tudja mit ígért.

- Mit?

- Hogy kísétálunk az erdőbe, és beszélgetünk.

- Dehát ne siessen. Képviselőék bizonyosan alusznak. Néni is alszik. Még a kutyánk is alszik. Ilyen meleg nyári napon mindenki alszik ebéd után.

- Csak maga nem.

- Én nem szoktam. Nem tudnék éjjel aludni.

- És ez oly aggasztó baj?

- Betegítő. Az éjjeli órákban érzékenyebb vagyok. Az életem minden komoly ügye óriás súlyokkal nehezedik a mellemre. Nem hiszem, hogy volna valaki, akinek az arca éjjel is olyan mosolygó, mint nappal.

- Maga nappal is bús?

- Nem, csak komoly vagyok.

- Mit nézett olyan elgondolkodva azokon a virágokon?

- Azon tűnődtem, hogy micsoda titok az élete a virágnak? Miért van? Kiért van? Van-e benne valami abból az égi rejteleből, amelynek a neve: lélek?

- És mit gondol?
 - Azt, hogy lélek van benne. Ön nem hiszi?
 - De éppen én is azt hiszem.
 - Oh beh örülök. A virág is lélek, mint az ember, csak hogy nem tud magáról semmit. Mink is voltunk valaha ilyen virágok.
 - Csak nem gondolja tán komolyan?
 - Komolyam gondolom. Nem látja a teremtésben a folytonos átváltozást? Már az antik írók is beszélnek róla. Ovidiusnak a meséi ezen forognak. Csak azt nem látták a régiek, hogy az átváltozással mindig tökéletesedés jár.
- Ez szép volt. Szinte bámultam. De aztán mingyárt arra gondoltam, hogy a leány olvasta valahol, amiket mond.
- Micsoda könyv az, Mariska, ha szabad kíváncsinak lennem?
 - Remekíró.
 - Képes vagy képtelen?
 - Képtelen és... nem merem kimondani...
 - Unalmas?
 - Az.
 - Nyugodjon meg, mindenki így van vele. Minden kornak megvan a maga írója, aki abban a korban érdekes és sokat érő ember. De változik az idő és vele a gondolkodás. Az irodalmi professzorokat, akik háttal mennek előre, megcáfolja az élet. Mert az élet a jelenben él és a jövő felé szegzi a szemét. Az elmúlt idők irodalmából csak úgy marad fenn egy-két gondolat, mint az őssirokban az aranygombok. A többi csak por és hulladék, kulturtörténeti tárgy, de nem irodalom. A mi mostani íróink többet érnek azoknál minékünk, de a tudatlan sokaságnak nincs ítéllete; akinek meg van, hallgat. A mostani írók nem remekírók, de majd ha meghalnak, s a műveik elavasodnak, a professzorok exhumálják őket, a könyvkereskedők meg, hogy ingyen jutnak a portékához, besorozzák őket is remekíróknak, mint mindenkit, akinek a könyve csak valamennyire is forgatható. A világ nem érti, hogy ez *rebatch*-kérdés. A könyvkereskedő meg a markába nevet. De mondja: mért van maga ma fehérben?
 - Csak két féle ruhát viselek: feketét és fehérét.
 - És miért, ha szabad tudnom?
 - Mert mind a kettő gyásznak a színe.
 - Örökké gyászol?
 - Nem tudom, mit ért ön a *gyász* szón. Nálam mást jelent, mint ahogy általánosan értelmezik.
 - Érdekelne, ha megmondaná.
 - A halált ideiglenes elválásnak tudom. A gyászt emlékezésnek és remélésnek.
- Lehajolt és leszakított egy szál matiolusz-virágot.
- Nézze, - mondotta, - ezt a szegényszínű virágot. Ismeri?
 - Ismerem.

- Nekem kedves virágom. Lássza ez este nyílik és a csillagokat nézi. Ez az ő élete. Az enyém is.

Nem tudom, mi volt a szavainak az értelme. Az úton két úri nő közeledett és három férfi is velök.

- Ezek hozzánk jönnek, - mondta Mariska, s kedvetlen árnyék vonult át az arcán, - az egyik nő színész, a másik egy miniszteri titkárnak a felesége. Az a hosszú a miniszteri titkár, - gyomor-bajos ember szegény.

- Hát akkor most már átnézek a szomszédba. Talán csak fölkeltek már.

- Jönnek ők is. Igérték.

- Jövök velök én is.

Vártam, míg a társaság hozzánk érkezik. Akkor röviden elbúcsúztam Mariskától.

De nem aprózom a történetemet: színtelen és köznapi, mint az árverési hirdetések. A társaság egy óra mulván az erdőszélen sétált, s hogy én folyton a növények nevét kérdeztem, eléggé unalmassá váltam arra, hogy Mariskával elmaradhassak.

Jártál-e valaha nővel erdőben? Tapasztaltad-e, hogy minden nő búbájossá válik a lombok között? Talán a zöld környezet okozza, amelyből a fehér arc kiválik? Talán a levegő, amely a vérkeringést eleveníti?

Ahogy ott lépkedünk a puha gyepen egymás mellett, azt mondom neki:

- A maga nyílt és tiszta lelke egy kérdésre készlet.

- Szívesen felelek.

- Mondja, miért nem megy férjhez? Hiszen maga nem arra született, hogy magányoskodó életet éljen. A virágnak természete az, hogy illatot leheljen. A tűznek természete, hogy melegítsen. A nőnek természete, hogy boldogítson.

Elmosolyodott.

- A nyíltságomra hivatkozik. De megbirja-e az egyenes szót?

- Remélem nem fogja azt mondani, hogy a férfiakat megveti?

- Nem. Csak azt, hogy boldog leányt láttam, ismertem, (amennyire a földön boldogok lehetünk), de boldog asszonyt még nem.

- Hogy mondhat ilyet? A boldogság nem felső kabát, hogy mindig mutogassuk.

- Vagy igen: felső kabát, amelyet otthon az előszobában levetünk.

- Maga kétségbeejt. Fiatal leány, aki világgyűlölő, - ezt még nem hallottam!

- Tudja hány éves vagyok?

- Ha tudnám is, fiatalabbnak mondanám.

- Köszönöm. Megengedem, hogy idősebbnek gondoljon, mint amennyinek látszom. Világgyűlölő pedig nem vagyok, mert nő nem is lehet világgyűlölő. A vére sem engedi, hogy világgyűlölő legyen. Csak világismerő vagyok... valamennyire.

- Dehát hogyan mondhatja, hogy boldog asszony nincs a világon?

- Látom, hogy minden asszony akkor érzi jól magát, mikor kívül van a házon. Vagy nem oda törekszik-e az ember, ahol jól érzi magát?

- De akkor maga a mostani leányi állapotában se boldog, mert ime otthon maradhatott volna, s eljött.

Rám-bámult. Aztán lesütötte a szemét.

Hallgatva sétáltunk tovább. Körültünk zöldelő fenyőfák. Fölöttünk tiszta ég.

- Istenem, - mondotta ismét fölpillantva, - hát olykor sétálni is kell. Az én néném jó asszony, és én úgy élek mellette, ahogy akarok. Nem szeretném, ha ön azt gondolná, hogy mellette boldogtalan vagyok.

És a tekintetét ismét a földre sütve folytatta:

- Aztán ön is itt van. Hálára vagyok kötelezve ön iránt.

- Micsoda hálára? Hogy egyszer elájult és én meg fölvettem? Akárki idegennel is úgy cselekedtem volna. Férfival is.

- De velem is. Én már önt mindig rokonomnak érzem, többnek, mint vérrokomnak.

- Ezt már köszönöm.

- Nem tartozom-e annyi tisztelettel és becsüléssel egy rokon iránt, hogy foglalkozzak vele, amikor messze földről idetéved, s ki tudja látom-e még valaha?

Mindez keresetlenül és kedvesen volt mondva. Semmi kacérság, semmi hangsúly a szavakon. Ugy sétált mellettem, mint egy fehér lélek. Csak az a szép formás cipője volt sárga, csak az a szép bús szeme volt fekete.

A csöndes erdő, a leány tisztaságának varázsa okozta-e, de engem valami olyan érzés szállott meg, mint mikor először voltam templomban.

Hét éves koromban történt az. Akkor hallottam először orgonaszót is. Akkor éreztem először, hogy van a levegőn tulnan valami más tartomány is, ahová a lelkünk fölemelkedhetik.

Akkor is hát megszállt a lélek fehér világának az a levegője, és szólottam elgondolkodva:

- Nem gondolja-e, hogy nem csupán az a szomorú kis kórházi emlék csatolta hozzám az érzéseit?

- Nem tudom, mit mond, - felelte halkán, s annélkül, hogy fölpillantana.

És a hangja olyan volt, mint valami álomban zengő zene.

- Csak arra gondolok, hogy a szerencsétlenek vonzódnak egymáshoz. Maga Mariska már kora fiatalságában megismerkedett az élet két legnagyobb csapásával, s azt gondolta, ha nem is mondta senkinek, hogy magánál szerencsétlenebb teremtés nincsen a világon. A múlt hónapban véletlenül a társasága körébe sodort engem is a véletlen, s mivelhogy a társaságok természetese az, hogy mindenkiről beszélnek a háta mögött, rólam azt hallotta, hogy az én szívemet is véresre marcangolta a sors... Így van?

- Hallottam.

- Sajnálatot érzett irántam, s gondolatban kezet nyújtott nekem, s azt mondta: *testvérek vagyunk*.

A leány megállt és kezet nyújtott:

- Testvérek vagyunk.

- Szabad megcsókolnom a testvérem kezét?

- Szabad, - felelte szeliden elmosolyodva.

De éreztem a hangján, hogy azt érzi, amit én.

És megcsókoltam a kezét, s éreztem, hogy a lelkét is megcsókolom.

- Beszéljünk másról, - mondta könnyedén sóhajtva. - Mondja el: hogyan él otthon? Kikkel lakik? Mit szokott olvasni? Milyen a társasága? Minden érdekel.

- Szívesen, ha érdekl. Lakom egy kis tanyán, erdő mellett, kisvároshoz közel. Van két nagy fiam. Azok a jövő évben már gimnáziumba járnak, talán éppen Budapesten. Azután az édesanyám, aki már öreg, de azért ő a lelke még a gazdaságomnak is. Én magam inkább a könyveimnek élek, és a természet vizsgálatának. Valamikor hitetlenül éltem. A természetben megtaláltam az Istent.

- És hogyan történt ez? Érdekel engem. Mondja, hogyan történt?

- Istennel én egy vízcseppben találkoztam.

- Vízcseppben?

- Vízcseppben. Mikroszkópot hozattam és belenéztem.

- S mikor látta a vízcseppben élő állatokat, azt mondta: *Ez nem lehet véletlen műve!*

- Honnan tudja, hogy ezt mondtam?

- Olvastam egy levelét, amelyben megírta.

És röstelkedve nézett reám.

- Bocsásson meg, - mondotta. - Nem követtem el egyetlen firtatást...

- Nem. Emlékszem arra a levélre. Képviselőéknek írtam. Nincs olyan levelem, amelyet bárki előtt is eltagadnék.

A társaság várt reánk egy fa alatt. Az uzsonnateríték már ott is volt a gyepen, s a miniszteri titkár a képviselővel egy sörös üveg kibontásán erőlködött: egyik a dugót húzta, másik az üveget. Ebből látható, hogy jókedvük volt. Az erdei levegő nemcsak a gödölyéket izgatja bakugrásokra.

Nem untatlak egy nyári uzsonna elbeszélésével. A férfiak viccelődnek. Az asszonyok pletykáznak. A titkárnénak hernyó mászik a nyakán, maga pillantja meg a zsebtüköriből és komikus sikítással elájul. A képviselő fehér nadrágja zöld foltos a térdén, - a színészasszony nevetve figyelmezteti rá a társaságot. Az öreg néni beleejti a szemüvegét a kávéjába stb. Minden nyári uzsonna egyforma.

Hanem az uzsonna végén mégis történik valami:

Megjelenik egy pepitanadrágos, fehérkamáslis, szürke-cilinderes úr. Fekete-szakál. Karperecet visel és gyémántgyűrűt. Jön sietést, s jelenti az aszfalt-világ raccsolva nyafogó hangján, hogy csak a háznál értesült, hol vagyunk: attól tartott, hogy eltévedünk az erdőben és élelem hiányában elpusztulunk.

Az egyik hóna alatt turkesztáni dinnye van, a másik hóna alatt egy nyaláb sárga dália.

A dinnyét leteszi a teríték közepére. A dáliát szétosztja a nőknek. Közben bemutatják nekem, hogy ő Öveges Pé Zoltán úr, folyamahajózási aligazgató vagy micsoda. Látom: igen kedves a nők szemének.

Dicsérik a dinnye-gondolatot, de leszidják a dáliáért, amely nem ajándékvirág.

S ő fecseg, mint a szajkó. Mentegeti magát, hogy a dinnyét nem vehette meg a dália nélkül, mert együtt árulták, s más virágot nem árultak, de neki ez kedves virága, s micsoda illetlenség azt mondani virágra, hogy nem kell.

Mulatságos figura volt eleinte. Szabadban gyönyörködünk az ugránczó pincsiben is. De egyszer csak kellemetlen érzéssel látom, hogy sokat forgolódik Mariska körül, s hogy a lány, ha nem is felel a szavaira, mosolyogva hallgatja.

Az úton, mikor visszatértünk, már nem lehettem a kísérője. Figyelmet keltett volna. Hát a titkárnéhoz csatlakoztam. Mariska a dinnyés úrral került össze. A többi hátul egy csoportban.

Nem állhattam meg: útközben megemlítettem a dinnyés urat.

- Ki ez a kedves ember? Látom, hogy sűrűn megfordul az önök társaságában.

- Nők bolondja, - mosolygott a titkárné, - minden gondolatával azt keresi, hogy melyik nőnek mivel szolgáljon? Illatszereket kutató, műkedvelő előadásokat rendez, francia regény-ujdonságokat szerez meg hamarosan. Bálban azokkal táncol, akikkel senki se. És ami fő: nem dohányzik. Tudja, hogy a nők szeretik a nemdohányos embert.

- Remélem nem dobhatja el velem a szivaromat! Éppen most gyújtottam rá.

- Dehogy, - nevetett a fiatal asszony, - inkább magam is rágyujtok.

S belenyúlt a zsebébe és cigarettát vont elő. Rágyujtott.

Aztán alattomosan susogott:

- Mariskát környékezi már egy hónap óta.

Mintha mellbe döftek volna.

- Mariskát? - rebegtem erőltetett nyugalommal. - És már megvolt az eljegyzés?

- Óh dehogy, - felelte az asszony, - annyira még nincsenek.

Velem fölfordult a világ. A hír nem boszantott annyira, mint annak az érzése, hogy a ficsúr alkalmatlan nekem.

Mert mi közöm nekem az ő dolgukban? Ki nekem Mariska? És mit törődöm én Öveges Pé Zoltán úrral? Én csak aratógépiért jöttem. Utközben leszálltam egy negyedórai beszélgetésre. Most pedig visszatérek a tanyámba, és rakom az asztagokat tovább.

De hiba volt minden vállvonogatásom. A kés benne állott a mellemben. Fájt. Nem bírtam kirázni.

Este volt, mikor a faluba beérkeztünk. A társaság egyrésze szétoszlott. Mariskáékat négyen kísértük a kapuig: képviselőék, én, és Öveges Pé úr.

Mikor a kapuhoz értünk, Mariska a kezét nyújtotta:

- Meddig marad?

- Innen már az állomásra megyek, - feleltem hidegen.

- Hát szerencsés utat, - mondotta mosolyogva és szives hangon.

S megszorította a kezemet.

De én a szoritást nem viszonztam, és talán hamarabb is fordultam el, mint kellett volna.

Képviselőék marasztaltak. Nem, dehogyan maradok: tengerek a dolgom!

S félóra múlva ott ültem a robogó vonaton, mint a vadállat, amely visszarohan a testébe lőtt golyóval a maga kietlen pusztaságába.

*

Mi volt ez? Mi történt velem? A mellemben zakatol valami, mint a lokomotív. Olyan érzés gyötör, mintha valaki megrabolt volna.

Azt mondják: az olaj lecsillapítja a háborgó tengert. De mi csillapítja le a háborgó emberi szívet?

Hiába rakod a halántékdra Schopenhauer hideg filozófiáját, és hiába ászakodol más gondolatokba, két tüzet nem lehet eloltani: az égő vulkánt és a lángoló szívet.

Az a leány az egyetlen nő volt, akiben éreztem, hogy nemcsak szép tokja az emberi léleknek, hanem lélekvalójában is ritka szépség.

Hiába mondtam bizonyosnak, hogy azzal a szalonszarkával nem foglalkozik ő komolyan. De hátha az a Hatalmas Harmadik éppen azt a szimpla frátert választotta ki neki! Titánia nem fog fölcsozni, míg a bűvölés éjszakája el nem múlik a szemérről.

S hiába mondtam, hogy én ugye venném el, mert a tulajdon vérembe mártott kézzel esküdtem meg, hogy soha többé nő nem mondhat engem élettársának, - az hogy más elveszi, gyötrött.

Ugy voltam, mint a beteg kutya, amelyik nem tud enni, de azért mégis rááll a koncra, és elugatja a társait.

Aludni, aludni, mentül többet! - biztattam magamat, - alvás az egyetlen orvosszere minden izgalomnak!

De aludhatik-e valaki izzó szénparázzson?

Napok múltával mégis tisztult a gondolkodásom:

Mily éretlen vagyok! Elfordulok a nőktől örökre, s Gödöllőn leszálok egyért, akit nem is ismerek. Eltökélem, hogy nem beszélek vele többé, s harmadnapra már visszatérek hozzá. Elvenni eszembe se jut, de mikor más el akarja venni, felingerlődök. Hol itt az okosság?

De tudod: feküdhettek az akármelyik oldalára, akinek a gerince fáj, a fájás nem múlik el.

Legjobb ha megtudom: mennyire vannak? - toppantottam végre. Ha látom, hogy csakugyan házastársak lesznek, le fogok csillapulni, mert akkor nyilvánvaló, hogy Mariskát többre becsültem az értékénél. Happedig azt látom, hogy Mariska mégse indul Öveges Pé urral a hetedik szentségnek, az is lecsillapít. Én ugyan el nem veszem, de lecsillapít.

Hát vonatra ültem.

Mikor a vonat elindult, megdöbbenve eszmélkedtem: íme, vonatra tett már az a Hatalmas Harmadik, és visz!

Történt-e már veled, hogy borozó társaságban (a fiatal években) figyelted, hogyan ragad hatalmába a bor ereje?

Mintha két lelke volna az embernek: egyik figyel a másikat.

Igy figyeltem én magamat, mikor megjelent az érzéseim rámájában az a kedves, finom arc, s az a két szép és bús fekete szem, az a szép könnyü és méltóságos járás. S a vonat mormogásába belezenélt az ő hangja:

- Azon gondolkodom, van-e lelke a virágnak?

Vigyázz! - riadtam fel erre, - a Hatalmas Harmadik fest és muzsikál neked!

S megszállott valami acélos dacosság: *Csak azért se!*

A nő elvégre, - gondoltam, - csak addig csábító, amíg szép. Mihelyt elmúlt a virágzása ideje, a Hatalmas Harmadik nem jelentkezik többé: a nő néha unalmas, néha szánalmas, néha komikus, tüskés, kerges, rút. Az öregasszony legfeljebb ha tiszteletet kelt, de már nem érdekes - nem álmodik róla többé a férfi-ember.

Kiváncoznál-e utána, ha az ő lelke a nénje testében volna? - kérdeztem magamtól.

A felelet ez volt:

- Nem.

A vonat Gödöllőre ért. Megállt. Az idegeim remegtek. Valami láthatatlan nagy erő emelt. Emelt. Az ajtó felé. Az ablak felé.

Nem! *Csak azért sem!*

S ültön maradtam, utaztam tovább.

De úgy éreztem, mintha egy világrész süllyedne el mögöttem, és hogy ez nekem szomorú.

Este a Pannóniában vacsoráztam, az üvegteremben. Más ugye nem járt volna oda többé? Én odajártam. Ott vacsoráztam akkor is. Egymagam ültem egy asztalkánál.

Kit látok velem szemben a harmadik asztalnál: Öveges Pé urat!

Mintha egy láthatatlan kéz szorított volna torkon.

Az első gondolatom az volt, hogy fölkelek és megyek máshova. A második gondolatom az volt, hogy gyáva katona, amelyik odaengedi az ellenségnek a hadi állást, - ha nem kénytelen vele.

Maradtam. Keresztülnéztem rajta, mintha ott se lett volna.

De ő megismert. Láttam, hogyan igazítja föl a cvikkerét, hogyan kel tüstént föl, és jön hozzám.

- Ah, alászolgája, - örvendezik a legváciutcaibb énekléssel, - örülök, hogy ismét van szerencsém...

És a kezét nyújtja.

- Bocsánat, - felelem hideg udvariasan, - nem emlékezem...

- Hát Gödöllő, Gödöllő... - mondja mosolyogva és a szemöldökét emelgetve.

- Bocsánat, nem emlékezem.

- A kirándulás, az uzsonna, hehehe, a szép titkárné...

- Nem emlékezem, - felelem fagyosan.

Az ember elsápad. Egy percig hallgatva mered rám. Azután meghajol. Visszatér a helyére.

Csenget. Fizet.

Ez most vagy elkotródik, - gondoltam, - s akkor nem mer a szemem elé kerülni többé soha ez életben. Vagy itt marad, és a tisztek asztalához megy, - s akkor én holnap megszabdalom úgy, hogy nem látják Gödöllőn két hónapig.

Veszekedő ember nem voltam soha. Haragudni se szoktam. De abban az órában olyan voltam, mint a kedvetlen oroszlán, amelyik a sörényét borzolva néz vadul mindenkire.

Öveges Pé körültekintett. Meglátta a terem egy asztalánál a tiszteket. Hozzajok ment.

Néhány perc mulván felkel egy százados és egy főhadnagy. Megállnak előttem. Bemutatkoznak, hogy ők Öveges úr megbízottai, s a lakásomat tudakolják.

- Itt lakom a hotelben, - feleltem. - De talán fölösleges, hogy az urak a szobámba fáradjanak. Tessenek leülni, s azonnal hozzáfoghatunk.

A tisztek egymásra pillantottak: leültek.

- Öveges Pé Zoltán úr magyarázatot kér, - mondotta a százados.

- Tudom, - feleltem. - Azt mondtam neki, hogy nem emlékezem. Ha neki sérelem, hogy az emlékezetem néha gyarló, készséggel állok rendelkezésére, hogy rajtam elégtételt szerezzen. Kérem azonban az urakat, hogy még ebben az órában fogadják el a segédeimet, mert nem lakom Budapesten és gazda vagyok.

Kocsiba ültem: Marcihoz hajtottam. Ő aztán az utcán fogott másodikat. Mondtam nekik, hogy fogadjanak el mindent, amit az ellenfél akar. De szeretnék még az éjjel túljutni ezen a lovagias bolondságon.

Bizonyosra fogtam, hogy az ellenfél kardot választ s első vérre megyünk. Nem csekély volt aztán a megdöbbenésem, mikor a segédeim azzal tértek vissza, hogy Öveges pisztolyt választott. Holnap reggel Rákos-Csaba mellett találkozunk.

Ez már nem tetszett. A pisztoly bolond szerszám. Minden pisztolyos duellumnál érzem a halálszagot. S különben is utálom a pisztolyt, mióta magamra sütöttem.

Rossz éjszakám következett. Ime okos ember létemre hova jutottam!

A huszadik századbeli ember neveti a trójai háborút; hogy egy asszonyi szoknyáért annyi ember fejbe verette magát. Hát a mi duellum-szokásunk okosabb? Mi közöm nekem Mariskának a szoknyájával?

S mégvalami: a karddal való verekedés híre nem jut az ujságokba, ha a segédek hallgatnak. A pisztoly, ha talál, az orvosok mindgyárt fontoskodnak. Vele jár az orvosi mesterséggel.

Mert ha csakugyan meghal a sebesült, azt mondják rá:

- Az orvosok ezt előre látták.

Hapedig nem hal meg, azt mondják rá:

- Az orvosok megmentették.

Hát a pisztoly-viadal a legkisebb sérüléssel is belekerül az ujságokba. S én már ültem egy duellumért. Igaz, hogy csak államfogságban, de az is kellemetlen. Mi lesz, ha mégegyszer ítélkeznek rajtam? Hiszen akkor becsuknak engem egy esztendőre is?

Ez a gondolat volt a legrettenetesebb.

Másnap, hogy ott álltam a harmatos réten álmosan és fázósan, pokolba kivántam Övegest és Gödöllő minden lakóját, még Mariskát is!

Az volt volna az okosság, hogy megbéküljek vele lövés nélkül. De kemény a nyaka olyankor a magyarnak! Hasonlítunk ahhoz a *najahaje* nevű egyiptomi kígyóhoz, amelynek a fejét ha megnyomják, bottá dermed, s inkább eltörik, hogysen meghajlana.

A magyar ember feje is meg van nyomva, mikor arról van szó, hogy farkasszemet nézzen a halállal.

- Uram, - mondtam, mikor már kiállítottak bennünket a megjelölt helyekre, - engedelmet kérek, hogy szót válthassak a segédeimmel.

A segédeim hozzám léptek.

- Szavatokat kérem, hogy amit mondok, tíz percig nincs róla tudomásotok.

A kezüket nyújtották. Megfogtam mind a kettőnek a kezét, és halkán szólottam:

- Én már el voltam egyszer ítélve efféle ostobaságért. Ha még egyszer bezárnak, legkevesebb egy esztendőnyt nyomnak reám. Hát ezennel kijelentem, hogy a pisztolyomat nem sütöm el. A bíróság előtt, ha odakerül az ügy, esküvel tanuskodhattok, hogy nem duelláltam, csak kiálltam.

- De kérlek! - hebegték a segédeim, - ezt nem engedhetjük!

Szigoruan néztem rájuk.

- És a becsületszó?

Erre elnémultak. Marci megrökönyödve nézett reám, s a homlokát kiverte a verejték.

Kiáltottam a rendező segédnek:

- Készen vagyok!

Két lövés volt a segédek megegyezése.

Álltam mozdulatlanul. Öveges célzott.

Lőtt.

A golyó a fülem mellett sivített el.

A lovak prüszköltek és táncoltak. A bérkocsis alig bírta őket fékezni.

A rendező idegesen kiáltott reám:

- Ön nem lőtt!

- Tudom, - feleltem. - Az én ügyem, hogy lőjek-e.

A második lövés következett.

Reméltem, hogy Öveges Pé úr most már megvárja az elsőségemet. Nem: megintcsak ő sütötte el hamarabb a pisztolyát.

Nem talált.

Akkor a pisztolyt eldobtam. Szótlanul köszöntem az ellenfelem segédeinek, és a kocsimhoz siettem.

Öveges Pé utánam rohant. Nagy hévvel kért, hogy ne haragudjak rá.

Hidegen és szótlanul nyújtottam neki a kezemet.

A képviselő mintha lidércnyomástól szabadult volna meg, nagy lélekzettel rikoltotta:

- De most már együtt reggelizünk. És folyjon a pezsgő! Én fizetem!

- Sajnálom, - feleltem, - de nem reggelizhetek veletek. Megmondtam előre, hogy el kell utaznom.

Ezzel elkerültem, hogy Öveges Pé úr testvérséget igyon velem. Hiszem, hogy arra se lesz többé kedve, hogy még egyszer meglásson akárhol is a vendéglőben.

Mentem haza.

A vonaton által-fontolgattam a történeteket, és éreztem, hogy az okosság, igazságosság és emberség ezen a két napon távoljárt tőlem.

Mert mit vétett nekem Öveges Pé úr, hogy véresre karmoltam az érzékenységét? S mi kényszerített engem arra, hogy a családomat történetesen abba a fekete tengerbe lökjem, amelyben vigasztalhatatlan sírással merült volna el anyám és az én két kis fiókám? Mi kényszerített erre engem?

Borzadj el barátom mint én: az a Hatalmas Harmadik!

De már erre végképpen eltökéltem, hogy nem gondolok a leányra. Nem! Múljon el, mint egy májusi álom.

De bolond eltökélés! Ura lehetsz egy hadseregnek, egy világrésznek, mind a Földtekének, csak a saját gondolataidnak nem, sohasem!

Ismered a krokogyélusos anekdotát: a falusi zsidót, aki csak úgy főzhetett volna aranyat, ha főzés közben nem gondol a krokogyélusra.

Hát bizony én is magammal hordoztam annak a kedves leánynak az árnyékát. Kisért, velem járt, mint a rámcsojpent parfön illata.

Szenvedtem.

Hanem mi történik: egy hét mulván levél érkezik. Finom asszonyi irás. A levél ennyi:

Beszélnem kell önnel. Kérem: jöjjön el. Ha véli, hogy nem vagyok rá érdemes, én megyek el önhöz. Félrevetek minden társadalmi tekintetet. De beszélnem kell önnel!

Mária

Édes forróság bizsergett rajtam végig. Mariska ir. Milyen különös vékonyfonalu betűk! Micsoda eleven szavak! Szinte lélekenek! S a rövidke levélben mennyi minden!...

Dehát mért kívánja, hogy elmenjek? Bajban van? Vagy a duellumról hallott? Vagy megmozdította felém az a Hatalmas...?

Ugye milyen szép, hogy nem írta nevét Mariskának, hanem Máriának? Látod: az ő finom érzése megkülönbözteti a *Máriát* és a *Mariskát*. Ő már érzi, hogy valamelyes koron túl a *Juliska*, *Mariska*, *Aranka*, *Fánika*, - olyan mint az öreg macskán a pántlika. S egyáltalán cirkuszi komikum, mikor magamagát szólítja az ember becézőn.

Mit cselekszel, ha te vagy én?

Másnap ott voltam.

Abban a délutáni órában érkeztem megint, amikor Gödöllő uri népe álommal áldozik a forróságnak.

Kocsin mentem, hogy hamarabb odajussak.

Az udvaron találtam. A fehér ruhája volt rajta és a sárga cipője.

Várt.

Valami mély elhatározottság komolykodott az arcán.

- Köszönöm, hogy eljött, - mondotta a kezét nyújtva és a szemembe belenézve. - Köszönöm.

És álltunk egy percig a fenyőfák alatt némán. Én, a kezét a kezemben tartva, s ő, a kezét vissza nem vonva.

Csak egy mozdulat kellett volna, hogy a keblemre vonjam, egy gyöngye mozdulat, amennyi egy virágos ág hozzám-hajlítására elegendő, de Istenem, milyen becsukott ajtó az emberi szív: még akkor se pattan fel, mikor angyalok dörömböznek rajta.

- Én köszönöm, - feleltem aztán, - hogy írt, és így eljöhöttem.

- Másképp nem jött volna el? Sohasem? - kérdezte szomorú mosolygással.

- Talán, - feleltem a szemébe nézve.

Mindez olyan ünnepies volt, mint mikor búzaszentelésen vagyunk, s eltelik a lelkünk a más-világ sugaraival, harangszóval, énekszóval, gabonavetés illatával.

Aztán a szalonba vezetett, a maga kis szalonjába, amely világoskék selyemplüs székekkel volt tele. A fal is olyan színű volt, csak valamivel sötétebb kék. Az asztalon egy virágtartóban fehér és kék szarkaláb-szálak.

- Milyen szép szoba! - mondtam körülpillantva. - Most már megértem, miért jár fehér-ruhában. A fekete nem illene ebbe a szalonba.

- Örülök, hogy tetszik, - rebegette, - maga az első férfi, aki ennek a szobának a küszöbét átlépte.

Akkor láttam, hogy csak az arca nyugodt.

- Köszönöm, - feleltem. - Igyekezni fogok, hogy ne bánja meg ezt a kitüntetést.

És hogy az elfogultságának időt engedjek a lecsillapodásra, rendre néztem a képeket, a könyveit. (Gyönyörű kék-bőrbe kötött munkák egy faragott üvegesszekrényben!) És csevegtem, azon a budapesti madárnyelven, amelyen mindent mondunk, mégis semmit se.

Ő csak ült. Ült velem szemben a kis asztalnál, s nézett rám gondolkodó szemmel, hallgatva.

- Gyujtson rá, - szólalt meg aztán. - Nézze van cigarettám is. Tudom, hogy a szivaros férfiak úgy érznek, ha nem dohányoznak, mint a hal, amelyiknek elfogyott a vize.

S egy japáni szekrényéből női cigarettát vont elő. Maga is rágyújtott.

Ez a gyöngédsége jólesett. Valóban kellemetlen az olyan női társaság, amelyik csak azt nézi, hogy neki mi kellemes.

És a dohányfüst a bizalmasságnak valami mellőzhetetlen parfümje.

Mikor aztán rágyújtottam, őmaga letette a cigarettáját a kis gyöngyház-hamutartóra. És a kezét összekulcsolva megszólalt:

- Mondja meg nekem: miért volt az a borzasztó összeütközése Övegessel?

És a szeme elnedvesült.

- Nem tudom ki mondta kegyednek, - feleltem nyugodtan. - Bizonyára fölösleges volt el-kotyognia.

- Mindenki erről beszél Gödöllőn. Maga halálos veszedelemben forgott.

- Én? Talán Öveget akarja mondani?

- Nem: önt.

A szívem megrendült barátom. Megrendült, mint mennydörgésben az ablakok.

Egy percnyi csönd. Aztán ismét ő szólt:

- Ön igaz ember. Talán az egyetlen valamennyi ismerősöm között, akinek sem a szeme, sem a nyelve nem hazudik. Mondja meg nekem: miért volt az az istenkisértés?

- Valóban nem tudom, - feleltem habozva. - S elvégre... bocsásson meg, de... magát ez nem érdekelheti.

A kezét összetette, esengő arccal nézett reám:

- Mondja meg igazán, amint öntől várom, hogyan történt?

Vállat vontam.

- Elmondom, mivel maga parancsolja, ha éppen annyira érdeklődik. Hát az az úr odajött hozzám a vendéglőben, és régi jóismerősként üdvözölt. Én, Mariska, soha életemben nem léptem szándékosan még a kutya lábára se, de azon a napon rossz volt a kedvem. Különbösen se szeretem a mingyárt-cimbora embereket. Azt mondtam neki, hogy nem emlékezem reá. Mondom rossz kedvem volt és nem akartam beszélni senkivel. Ő a jámbor, ártatlanul keveredett ebbe a ... izébe, és én életemben először voltam nyers és igazságtalan.

- De ennek oka volt! - szólt mélyen a szemembe nézve. - Mért nem beszél nyiltan? Ennek oka volt!

- Lehet. Az emberi szimpatianak és antipatianak ugyanaz a törvénye, mint az állatinak. Még a bérkocsis lovagnál is megtörténik, hogy amint elvágtatnak egymás mellett, boszusan nyiharint egyet valamelyik, s a földet vagdalja az első lábával. Emberek is vannak így. Az érzésünknek két pólusa van, mint a mágnesűnek. Vonzva és tolvá érezzük egymást folyton. Nekem az az Öveges Pé úr kellemetlen figura volt: a mágnességem lökte.

- Ön nem akar nyiltan szólni. Lássá, én leány vagyok, és megmutatom önnek, mi a nyiltág.

- Tessék.

Egyre a szemembe nézve folytatta:

- Mikor utoljára voltunk együtt, nem kerülte el a figyelmemet, hogy ön hazafelé jövet kedvetlen. Nem kérdezhettem: mi az oka? pedig szerettem volna megkérdezni. Mikor elváltunk, megéreztem a keze szorításán, hogy a kedvetlenségébe engem belefoglal. Így van? Ön nem hazudhatik.

- Nem tagadom. Folytassa.

- Ön, mikor együtt mentünk, piros volt és jókedvü. Mikor hazafelé jöttünk, sápadt volt és bágyadt. Valami bántotta. Így van?

- Így, - feleltem engedelmesen.

- Hát nézze, ha ön olyan idegen volna nekem, mint valami tengeri rák, akkor is megkérdezném: mivel bántottam meg? s bármiképp is megengesztelném.

- De édes Mariska, biztositom, hogy...

- Jójó, hiszen tudom, hogy nem bántottam meg. Rosszul fejeztem ki magamat: azt akartam mondani, hogy én voltam az oka a kedvetlenségének. Ezt már megvallotta.

- De ez nem...

- Várjon: ma nem engedem szólani, csak hiányos mondatokban! Hát tudja, mikor maga elment, engem nyugtalanság szállott meg, s átküldöttem képviselőkhöz a cselédet önért. Jobban mondva: azt izentem, hogy el ne utazzon, amíg velünk nem beszélt. De ön már akkor elutazott.

- El kellett...

- *Kellett*, persze hogy kellett. Mindenki eligyekszik onnan, ahol valami bántja. De hallja tovább: tanultam algebrát és ki tudom keresni a hiányzó számokat. Kerestem, hogy mi lehetett az ön kedvetlenségének az oka? Másnap társalgás közben kivettem a titkárnéból is.

- Nohiszen, - mondtam neki, - szépen mulattattad tegnap a lovagodat: olyan kedvetlen volt, hogy feltűnt mindenkinek.

Ő, hogy így vádoltam, összeszedte az emlékezetét, s elmondta, hogy mit beszélgettek. Tehát azt beszélgették, hogy Öveges néminemű reményeket fűz hozzám. Mondja meg nyíltan, de nyíltan, hogy egyenesen, merthiszen testvérenek fogadott, - Övegesre ezért nem akart emlékezni.

- Kedves testvérem, - feleltem habozva, - mért akarja tudni ezt?

- Tanítom önt testvéri nyíltságra: hát azért, mert nekem az ön társasága kedvesebb mint az Övegesé.

- Esszerint Öveges...

- Próbálkozó. Egy meleg szavam se jogosíthatta arra, hogy engem a számításaiiba belevonjon. S hogy aznap kísért, csak azért történt, mert nekem más kísérő nem jutott.

- Remélem nem várta, hogy én kísérjem vissza is.

- Kísérhetett volna. Tudom, hogy illedelmi tekintetéből nem tette, s ezt köszönöm is. De ha megkérdi tőlem, ha úgy beszél velem, mint én önnel, azt feleltem volna: mi nekem Gödöllő! sétáljunk együtt visszafelé is!

Fölkelt és elmosolyodott.

- Eddig van. Mármost gyerünk ki az udvarra, a fák alá. Néni is nemsokára ébred és kijön.

Én valami szent mámorban ültem ottan. Nem volt-e a beszéde nyílt vonzalmi vallomás? Hogy ez a kedves teremtés, ez a fehér ruhába öltözött bölcs és bájos leány az enyém! - ez a gondolat... Oh, vannak az emberi szívnek is ünnepei! Feltámadás. Virágessőben való bevonulása a boldogságnak.

Fölkeltem és megragadtam a kezét.

- Mariska, - mondtam ellágyultan, - kedves szép testvérem!

Többet nem bírtam mondani. A szívemre emeltem a kezét és odaöleltem őt is. És ő feküdt, a szemét lehunyva, szótlánul a mellemen. S mi volt természetesebb mint az, hogy megcsókoltam a halántékát, gyöngédeden, magamfeledten, nemcsak az ajkammal, hanem a szívemmel is.

S így álltunk egy percig némán: én őt átölelve, ő a mellemre hajolva.

Aztán szeliden kibontakozott. A haját hátrasimította. A szeme nedves volt. És mint az álomból ocsudó szólott csendesen:

- Menjünk ki a kertbe.

És nem beszéltünk többet arról, amit éreztünk.

Megmutogatta a virágait, a fáit. Minden virágnak ismeri a nevét, a kelése idejét, természetét. Tudja, melyik virágot látogatja a méh, melyiket a darázs, melyiket a virágpóban dőzsölő bogárkák. Tudja, melyik virág szereti a napfényt, melyik az árnyékot, melyik virág mikor nyílik, mikor hervad. Nem fogja el a pillangót, ha a virágaira száll; nem öl meg semmi állatot. Mert Isten tíz parancsolatában ez is benne van. Nincs odatéve: *ne ölj embert*, - hanem csak: *ne ölj!*

Én csak hallgattam a szavát, mint valami zenét, amelyről csak álmodni szoktunk. S néztem őt: néztem az arca bársonyát, az ajka rózsáját, az ujsa gyöngességét, a mozdulatait, a karcsúságát, finom kis vékony lábát. És elgondoltam, hogy íme ez a fehér rózsából lett leány nekem született: enyém.

Azután kijött a nénye is - fekete ruhában, a nyírott szemölcsessel és pézsmá-illatával. Az is hallott a lovagias harcról. Elmondta, hogy mennyire elszörnyülködtek, Öveget azóta nem bocsátják be a házba. A szobaleánynak azt kell mondania: senki sincs idehaza. Éshát Marci... Születése óta soha úgy meg nem mosták a fejét. Hogy lehet olyan embertelen számár valaki, ha becsületszó köti is... Hát a becsületszó előbbrevaló? Azóta Marci is röstelkedve kerül az ismerősöket.

Majd az ő leánykorára tért át, s beszélt egy füredi párbajról, az Annabájról, az akkori divatról, s leányokról, akiket már *öreg anyámnak* szólitanak.

De nekem az ő szava csak olyan volt, mint a malomkelepelés. Az én gondolataim Mariskán jártak. A tekintetünk gyakorta találkozott. Milyen érdekes, ha a szemeken át két lélek érintkezik! Azelőtt csak mélységes rejtelmes volt a szeme, most mint a tavaszi verőfény, amely először száll be a szobámba, és világosságot, meleget, életet áraszt.

Mármost, ha az én történetem regény volna, csak annyit kellene hozzátenni, hogy *Vége*. Az élet regényei azonban másfélék. Az élet regényei nem ott végződnek, ahol a két szerelmes egymás nyakába borul, hanem ott csak kezdődnek.

S mi még nem is jutottunk tovább a *testvér* szónál.

Azt a magunkfeledte ölelkezést a viszontos szimpátia nyilvánulásának is magyarázhattuk, s elválhattunk volna egymástól annélkül, hogy egyikünknek a másikatól valami mást is lehetett volna várnia, mint egy csöndes és kedves baráti levelezést.

Képviselőék ugyan elbámultak aznap, mikor megkértem őket, hogy a közelben egy nekemvaló kis lakást kerestessenek.

- Le fogok járni hozzátok, - mondtam. - Megelégetem a remeteséget. Itt jó társaság él. Mért ne mulassak olykor veletek?

S még azon este Budapestre mentem: egy ügyvédet megbíztam, hogy indítsa meg a válópörömet.

Azt mondod, hogy mért késtem addig vele? Kerültem a gyötrelmes izgalmakat. A bíróságtól bíróságig való herce-hurcát. Az asszonynak előre látható hazudozásait. Aztán hát ahogy voltunk, nem kellett attól tartanom, hogy az asszony mégegyszer eljátssza a megtérő bűnöst. De ha a bíróság mingyárt azon kezdi, hogy összebékülésre szólit bennünket, bizonyos, hogy az

a nő erre való hivatkozással újra kinos jelenet elé állít. És hát a gyermekek annak legyenek-e tanúi, hogy az anyjukat a szolgálóimmal taszítatom ki a szobámból! Gondolatnak is irtózatos! Aztán hát minek irassam papírosra, hogy el vagyok tőle válva, mikor ugy is elvagyok tőle válva, hogy jobban már nem is lehet. Minek azt bélyeges papírosra iratni, mikor az a történhetőség, hogy én mégégyeszer megházassodjak, a lehetetlenségnél is lehetetlenebb.

Hát mondom: ezért nem mentem addig ügyvédhez a válásom végett.

S íme hogyan vág ajtót a sors a *lehetetlenség*en: Gödöllőn nézem a Hold járását; és hallgatom a fülemile-szót. És nem rettegésem, hanem epedésem az, hogy egy nőt ismét életem társává fogadjak.

Mariskával azonban nem beszéltünk a házasságról. Azt se mondtam neki, hogy megindítottam a válópört.

Még mindig remegve álltam a hetedik szentség előtt. De ez tudod, csak olyan ösztönös valami volt, mint ahogy a meglőtt oroszlán nem megyen többé arra a helyre, ahol a puskát rásütötték.

Egy délután záporesső kerekedik. Bemegyünk addig a szobájába. Ahogy ott ülünk, azt mondja nekem:

- Szeretném ismerni a maga életét, mint a magamét. Ne női kíváncsiságnak gondolja, csak ahogy egyik testvér érdeklődik a másik testvér élete iránt, hogy ameddig együtt nem voltak, mi minden történt a másikkal?

- Köszönöm, - feleltem. - El is mondom magának az életemet, ha óhajtja. Csak hat esztendő-ről nem beszélek szívesen.

A nézéséből láttam, hogy őt éppen az a hat esztendő érdekelte volna. Azt szerette volna ő tudni, hogy milyen volt az a *másik*?

S ahogy az én emlékezetemben is átsajgott abban a percben a gyötrelmes évek maradék fájdalma, azt mondom neki:

- Az a hat év tanított meg reá, hogy a hetedik szentség nem a házasság, csak a szerelem. A szerelem szentsége magától Istentől való. A házasság emberi kieszelés. Nem is emberi: ördögi!

Barátom, erre a szóra elfehéredett az én kis angyalom. Behunyta a szemét és elfehéredett. De mennyire tudott uralkodni magán! milyen nyugalommal mondta rá:

- Érthető. Másképp nem is gondolkodhatik. Mikor megismertem magát és hallottam a történetét, azt mondtam rá: Soha nem fog megnősülni többé.

De olyan volt a hangja, mint a gyászmise zenéje.

- Hát bizony, - feleltem egykedvűen, az albumában lapozgatva, - megfogadtam akkor, mikor az a nap volt.

S rámutattam egy nyugodtszemű szép öregasszonynak a fényképére:

- Ki ez a hölgy?

- Anyámnak az anyja, - felelte csendesen, - öreganyám.

Hosszan és érdeklődéssel vizsgáltam azt az öreg arcot. Mariska is olyanná vénül.

Dehát minek volt az nekem vizsgálni való, ha Mariskának kijelentem, hogy nem nősülök meg többé soha?

Igy hazudunk néha magunk-magunknak is.

Mármost ebből a beszélgetésünkből az következett volna, hogy elbúcsúozok a holnapi viszontlátásig, s holnap helyettem egy udvarias levél érkezik a házba.

Nem, barátom. A leány arca szinte betegszinű volt, de azért mikor elváltunk, hosszan megfogta a kezemet, és a szemembe nézett:

- Ugye nem jön az éjjel vagy reggel telegramm, hogy haza kellett utaznia?

Megértettem, és a lelkem sírt és nevetett belé. De azért komolyan feleltem:

- Ha olyan szívesen időz velem, Mariska, mint én magával, akkor nincs otthon sürgős ügyem soha.

- Engedje el, hogy erre ne feleljek, - szólott szomorú pillantással. - Merthiszen azt mondanom, hogy szívesen időzök magával, illetlenség volna, mást mondanom, meg ellenkezne a valósággal.

És a földre nézett.

Hát csak eljártam hozzájuk azután is. A jóismerős címén persze, mint mások. És mindig úgy intéztem, hogy magunkra lehessünk.

Nem beszéltünk többé se házasságról, sem érzelmekről. De neki mindig örömtől ragyogott a szeme, ha látott, és mindig egy bús vonás volt az arcán, mikor búcsúzott tőlem:

- Ugye nem jön telegramm?...

Barátom, micsoda más az érett emberek vonzalma, mint az áprilisi ifjuságé? Voltál-e fiatal korodban ablakkerülő? Mondd: nem a vérkeringés zavarodása-e, ami akkor hevít? Emlékszem rá, hogy abban az időben madzagon rángatott bábja voltam annak a Hatalmas Harmadiknak.

Ha a mi együtt-érzésünkben is annak a Hatalmas Harmadiknak a madzagját ismerem meg, bizony elkedvetlenített volna. Nem járt-e a mi lelkünk magasabb régiókban, mikor csak a gondolatainkat mondtuk el egymásnak? Mikor megelégedtünk azzal, hogy kezet szorítottunk, s néztük egymást édes elmerengéssel, csupán a szemünkkel beszélgetve.

És megelégedtünk azzal, hogy csak testvéreink szólítottuk egymást.

Egy napon azt mondja:

- Tudja-e maga, hogy mért szólít engem hugomnak?

- Mert annak érzem.

- És nem gondolja-e, hogy ennek az érzésnek valami előzménye is lehet?

- Előzménye?

- Az. Előzménye az előbbi életünkben. Vagy maga nem gondolja, hogy előbb is éltünk?

- Nem gondoltam eddig. De ha maga mondja, elhiszem.

- Hát lássa, pedig ez könnyen kitalálható. Ösztönökkel születünk. Ösztönös valami a vonzalom és az idegenkedés is, amely az első találkozásban nyilatkozik. Akitől idegenkedünk, talán ellenségünk volt. Akihez vonzódunk, talán rokonunk, vagy barátunk volt az előbbi életben. Én azt hiszem, mi valóban testvérek voltunk. És a mi vonzalmunk úgy nyilatkozik, mint mikor a rabságban nőtt dalos madár egy napon megnyitja az ajkát, és dalolja azt a dalt, amely veleszületett a szívében. Sohse hallotta, sohse tanulta, mégis dalolja. A szimpátia az előbbi életből hozott zenéje a szívnek.

Naivnak látszik, de ki bizonyíthatja, hogy másképp van?

Igy mult el a nyár, ilyen boldog találkozásokban, és ábrándos beszélgetésekben. S az volt az életemnek a legboldogabb nyara. Minél többször időztem nála, annál inkább meggyőződtem arról, hogy a lelke épp oly csöndes, mint amilyen nyugodt az arca, s hogy a gondolkodását bele lehetne tenni a bölcsek könyvébe. De csak úgy értem ezt, mint ahogy egy-egy szép virágot beleteszünk olykor a könyvünkbe, - emlékül.

Már nem bírtam megvárni a pöröm lefolyását egy szeptemberi alkonyaton, mikor a parkban sétáltunk, egy platánfa alatt elmaradtunk a társaságtól. Egyszer csak elmosolyodva néztem reá:

- Hogyan van, hogy maga nem visel se fülbevalót, se gyűrűt?

- Bocsásson meg érte, - felelte, - ha hiányzik önnek. Nekem nem hiányzik. Barbárkori maradvány az ékszer. Nézze meg a civilizálatlan népeket: a cigányokat, hottentottákat, szerecseneket. Minél állatibb sor, annál több rézkarika, aranykarika. Nézze meg a kőbányai kereskedőnét, s némelyik vidéki vagyonos asszonyt: csupa cifraság és ékszer. S nézzen meg egy lelkileg is magasrangú nőt...

- Igaz, Mariska. De ha a nő például nem a maga szépítésére visel valamit, hanem azért, mert emlék az neki...

- Az más. Nekem is van olyan emlékem. Nézze.

S a nyakához nyult. Kivont a kebléből egy vékony aranyláncocskán függő Mária-érmet, amely köré egy filigrán gyémántgyűrű volt forrasztva.

- Anyámé volt.

Megcsókolta a Mária-képet, s visszabocsátotta a helyére.

- És ha én is kérném, hogy fogadjon el tőlem valami effélet...

- Elfogadom, szívesen elfogadom, ha az értéke amugy csekély.

- Csekély. De igazán elfogadja?

- Hát hogyne, magától hogyne.

Kivettem a mellényem zsebéből selyempapirosban két karikagyűrűt. Kibontottam, és eléje tartottam a tenyeremen.

- Válasszon.

Könnybe-lábadt szemmel tekintett reám.

- Oh...

Többet nem birt mondani. Csak mosolygott és könnyezett. És a keblemre omlott. Átölelt. S először csókoltuk meg egymást azzal a csókkal, amely örök emlékül iródik be a szívünk legbelső lapjára.

És nem beszéltünk semmit.

A nap akkor bocsátkozott alá a budai hegyek mögé. Az ég olyan volt, mint valami rózsaszínű tenger. Karját a karomba öltötte, és sétáltunk tovább boldogan, némán. A fűre már harmatpára szállt. A halványlila hesperusz akkor kezdte bontogatni az éjjeli virágát. A besnyői templomból áthallatszott az esti harangszó.

A karomon maradván imádkozott, s én levettem addig a kalapomat.

Azután se beszélünk semmit, csak sétáltunk boldog-szótlanul tovább, mígnem kiértünk a parkból az útra, ahol előttünk távolacskán halad a fasorban a falu felé a társaságunk.

Akkor elmondtam neki csendesen, hogy hogyan vagyok az előbbi asszony nyál.

Hallgatott szótlanul, figyelmesen.

A házaseletem szerencsétlenségét akkor se festettem elő neki, csak annyit mondtam az asszonyról, hogy nem volt hozzámvaló, és hogy a fiatalságom lobogó tüze hajtott éssen, okosságán át vele egyházasságba. Azután a gyermekeimről beszéltem, hogy milyen jók, milyen kedvesek.

- Szeretni fogom őket, - mondotta melegen. - De most beszéljen az anyjáról, aki nekem is anyám lesz. Nem ismerem, de már régebbem elgondoltam, hogy jó öregasszony, aki előtt le fogok térdelni, és kérni fogom a szeretetét és az áldását.

Beszéltem neki meghatottan az anyámról.

Ugy-e tiszta és szent óra volt? Az elbeszélésemből is érzed, hogy itt nem a Hatalmas Harmadiknak az uralma alatt voltunk!

Pedig ott voltunk barátom, ott voltunk! Az a Hatalmas Harmadik felveszi magára a szentek köntösét is, ha kell. Beillatozza magát tömjénfüsttel. Befátyolozza magát apácafátyollal. Mindig álruhában lopózik be a szívünk ajtaján.

A társaság, amelylyel sétára indultunk, várt már bennünket az országúton. Hogy szívesen időzünk együtt, azt már régen tudták, de nem vélték többnek barátságúnál. Mariska már annyiszor és oly csökönyösen menekült éveken át a házasságtól, hogy örökös leánynak tekintették. Énrólam meg tudták, hogy égett ember vagyok: nem játszom többé még csak kovával se.

Hát kissé elnyilott a szemük, hogy karba öltekezve sétálunk utánok. De azért senkise szólt. (Az ilyen hallgatásokban érik a másnapi teasütemények fűszere!) Csupán a vén néni szemén láttam rosszalást.

Mariska a másik karját a színész-hölgy karjába öltötte, s így sétáltunk tovább, mígnem a színész-hölgy egyszerre megrándult:

- Mariska, mi van az ujjadon?

- Látod, - felelte a leány mosolyogva.

Persze akkor megélnékült a társaság: szerencseszólamok, hajlongások, kézszorítások, csodálkozások stb.

Azt kérded, hogy Öveges Pé úr gratulált-e? Ott se volt. Elfelejtettem neked mondani, hogy a duellum óta nem mutatkozott Gödöllőn. A képviselő elkotyogta a feleségének, hogy mit mondtam nekik a lövés előtt. Az asszony szörnyülködött és tovább-súgta. A gödöllői nőtársaság föllázadt Öveges Pé úr ellen, s tán valamelyik írt is neki. Pedighát a jámbor... de vigye el az ördög!

Aznaptól kezdve persze gyakrabban és szabadabban időzhettünk együtt. Micsoda édes állapot, mikor még nem vagyunk házasok, de már van asszonyunk, és mielőtt nekiindulnánk az életnek, sétálgatunk az induló állomás perronján. Belenézegetünk a jövőbe, s gyönyörködünk a jelenben. A nő csak édes ígéret még. Virágos lomb, mely a mennyekből nyujtatott alá. Még csak a csókja a tiéd, de már teljes valójában magadénak érzed. Még csak a gondolata egyesül a tiédde, de már a lelketek egy.

És ebben a boldog állapotomban sötétültek meg a felhők a fejem fölött.

A pöröm megindult. Az első tárgyaláson azt a kérdést vetette föl a nőnek az ügyvédje, hogy mi lesz a negyedik gyermekkel?

Micsoda negyedik gyermekkel?...

Akkor tudom meg, hogy nem három gyermek viseli a nevemet, hanem négy. No ez rúdul rossz érzés volt! Rosszabb, mintha véletlenségből békát ittam volna. De erőt parancsoltam az idegeimre, s látszólag nyugodtan kijelentettem, hogy a negyedik gyermekről nincs tudomásom, - az asszony ügye, nem az enyém.

Előmutatják a keresztlevelet, hogy a gyermek az asszony eltávozása után tizedfél hónapra született. Erre is vállat vonok, s felelem, hogy az asszony csak a lakásomból távozott akkor: a házasság hónapokkal előbb megszűnt közöttünk.

- A törvényt az nem érdekli, - mondotta rá a bíróság.

Elsápadtam erre a lipótmezei felfogásra. Éreztem, hogy hinárba kerültem. Félrehívom az ügyvédemet, s kérdezem, mért hallgat? Elvégre azért fogadunk ügyvédet, mert senkise járatos a mi törvényeink kanyargóiban, ha nem ügyvéd. A doktor jurisz a vállát vonogatja: a törvény nem is kilenc hónapot ítél meg az asszonynak, hanem tizenegy hónapot. S ezt is a küszöbötől számítja, nem az ágytól.

Otthagytam a bíróságot az igazságával együtt, s kétségbeesés szállott meg. Nevetés tárgya legyek? A gyermekeim örökségét megrabolni engedjem? Ha angyal volnék, akkor is felborzadna minden tollam az ilyen ítéletre.

Amint megyek a Bálvány-utcán kikelt arccal és az öklömet szorongatva, megáll egy bérkocsi, s a nevemet hallom.

Mariska volt, meg a nénje.

- Mi baja? - kérdezte ijedten.

- Most nem mondhatom el, - feleltem szinte betegen, - és talán azután se. Képzeld, hogy beleestem egy gödörbe, vagy rámszakadt egy ház, vagy mind a világ! Minek búsítsam magát is?

Tovább szerettem volna rohanni, de az a kedves lélek annyira marasztalt a szemével, úgy tudott esdekeln, hogy beültem hozzájuk a kocsiba.

És nem faggattak tovább. Beszéltünk köznapi mindenféléről.

Hanem mikor hazaértünk, akkor Mariska elővett. A szivemre tette a kezét:

- Beszélj! Ha itt esett a seb, én meggyógyítalak. Beszélj!

Akkor tegezett először.

- Hogy mondjak el ilyen ügyet? - feleltem komoran, - hiszen maga leány, és ez annyira asszonyi.

- Mindent el lehet mondani, - felelte ő. - A szótárban kétszázézer szó van és én nem vagyok tizenöt éves.

S leült és komolyan, várakozón nézett reám.

Hát elmondtam neki.

Nyugodtan végighallgatott. Olykor összevonta a szemöldökét, olykor a fejét rázta.

Mikor elvégeztem, fölkel, végigment a szobán, aztán elém állott:

- Ha egy merőben idegen nő kérné meg magát, hogy könyörüljön egy árva gyermekre: engedje meg, hogy a maga nevét jegyezzék be az anyakönyvbe, csak azért, hogy az a gyermek ne viselje a homlokán az anyja gyalázatát, mondja, könyörülne? Megengedné?

- Annak meg.

- Hát annak, akit a maga gyermekei fognak maga elé vezetni, aki nekik mégis testvérük...

- Nem erről van szó, Mariska... Az a gyermek felnőtt. Azzal fog járni-kelni a világban, hogy én az apja vagyok. És tanulta azt maga is, hogy a kakukfi kiszorítja a fészkből a testvéreit.

- Nem akarok másképp vélekedni, mint maga, csak a mellékes gondolatomat mondom el: Mihelyt a gyermekek nagykorúak, megértik magyarázat nélkül is, hogy a jog hol határolódik az emberséggel? És az a negyedik gyermek is meg fogja érteni, hogy csak Szent Márton palástját viseli. Abban nem hetvenkedhetik senki. Ami meg az örökséget illeti, reméljük azt, hogy élünk addig, míg a gyermekek a polgárság sorába beilleszkednek. Akkor megosztja nekik mindenét még életében, s élünk szegénykén az én kis kevesemből.

Leült mellém a kék plüs-székbe. Én meg eléje borultam, mint egy testet öltött védőangyal elé.

- Oh te bibliai szív!

Megcsókolta a homlokomat, és mosolygott:

- Esküszöm magának, hogy ha maga távozik előbb erről a földről, én a maga szándékát akkor is megvalósítom. Én nem foglalom el a maga vagyonából semmit. Sőt az enyémet is nekik hagyom.

Hát mondd: ember az ilyen nő? Nem begöngyölt szárnyú angyal?

De egy perc mulván mégis elmosolyodtam: Óh szent Innocencia! tenedek eszedbe se jut, hogy neked is lehetnek majd édeseid, akiknek épp úgy kell osztanunk majd az enyémből, mint a tiedből!

Egy esztendő mult el annélkül, hogy a pöröm elvégződött volna.

Az előbbi időkben az ilyesmin három-négy hét alatt át lehetett vergődni, kivált ha valaki kissé unitáriuskodott is, de mióta a Vekerle-törvény bontja a házasságot, úgy agyon van tökéletesítve ez az eljárás, hogy esztendőig is elhúzódhatik.

Én már a hatodik héten is türelmetlen voltam. Szinte tomboltam dühömben. Az ügyvédem már csaknem bujt előlem. A bíróságok s úgy ösmertek, mint színészek a végrehajtót. De mit tehettem? és ők is mit tehettek? A törvény ezt mondja, a törvény azt mondja, - a vége az, hogy ha egyszer megesküdtél valakivel, és szerencsétlen a házasságod, akkor csak fordulj bele a koporsóba. A testi ikreket könnyebben szétoperálják, mint azokat, akiket szóbeli kijelentés kötött egybe a szentházasság polgári és egyházi könyve előtt.

Az a jó teremtés kergette el a felhőket mindennap a homlokomról.

- Türelem, türelem! - mondogatta.

És egyszer tréfásan idézte egy operából:

- Csendesedj le árva szív, hát nem vagyok-e a tiéd!

- Dehogy az enyém! - feleltem lázongva. - Maga csak úgy az enyém, mintha a tenger tulsó partján volna, s nekem nem adnak hajót, hogy érte átmehessek.

Az ilyen beszélgetéseknek az volt mégis a vége, hogy felderültem, megnyugodtam. Amíg vele voltam, nem fájt a homlokom. Dehát nem ülhet a vőlegény mindig a menyasszonyánál se.

Végre egy napon... Olvastad már, hogyan csapja a mennykő agyon az aratókat? Se dörgés, se villámlás, csak egy rémítő tüzes sujtás, és az ember megvakultan, megsiketülten tántorog át a másvilágra.

Igy tántorogtam én haza.

A bíróság nem látott okot arra, hogy felbontsa a házasságomat. A hibás én vagyok, mert én hagytam el az asszonyt. (Persze: mikor a hotelba költöztem át, hogy ott mellbe löjsem magamat.) Az én hibámból bomlott fel a házasság. Az, hogy tíz éve nem élünk együtt, nem numerus. Tehát ki van mondva, hogyha nem is élhetünk együtt, házastársaknak kell maradnunk. A sok igyekezetem vége, hogy éppen fordítva történt minden, mint ahogy vártam. A negyedik gyereket is a családfámon hagyták. Kiadta a bíróság dokumentumban, hogy ő ezt jobban tudja, mint én.

Olvastam különféle utazók könyvében, hogy akit tigris, vagy oroszlán szaggat meg, nem érez fájdalmat. Érzi, hogy a csontja roppan, a husa szakad, de az érzése inkább lelki: mintha fából volna.

Más nagy szerencsétlenségek perceiben is így érezünk. Se nem sírunk, se nem sikoltunk; az idegeink elfásultak. Járunk a többi közt, mint az álommal bolygó holdkóros.

Én is így jutottam haza.

A gondolkodás masinája megállt az agyamban. Csak egy kerekem forgott, forgott sötét árnyékkal mint a malomkerék, és zúgott zuhogott a velőmbe: kimegyek ebből a lelketlen rongy világból! kimegyek! Még ma kimegyek! Még ebben az órában kimegyek!

A revolverem ott hevert az éjjeli asztalkám fiókjában. Jó angol revolver, tizenegy milliméteres. Egy golyó hiányzott belőle. Az az egy, *in illo tempore*, a mellemet furta át, és tán ma is ott lapul a Pannónia falában. Maradt még benne négy. Lesz annyi eszem, hogy nem a mellemnek célok.

Nappal volt. Délután négy óra, augusztusi délután.

Kihúztam az íróasztalom fiókját, s levélpapírosokat vettem elő.

A nap odasüt az asztalomra. Elbámulok, hogy a gyertya is ég. Ki gyújtotta meg a gyertyát? Én magam az imént. Lám, a kéz gondolat nélkül is cselekszik. Egy halálra ítéltől olvastam, hogy mikor az akasztófa alatt imádkoztatták, leesett egy gombja a kabátjáról. Lehajolt érte és fölvette.

Az első levelet anyámnak írtam.

Csodálatos valami, hogy a szerencsétlenség vermében vergődőnek mindig az anyja vetődik az eszébe. Mikor már nincs szabadító gondolata, mikor már tehetetlenné válik a rátaposó sorsnak a talpa alatt, akkor a lelke mélyén megjelenik egy kiáltás, egy ki nem mondott kiáltás. Az anyját hívja a szerencsétlen.

Nem sorolom el, hogy mit írtam anyámnak. Van neked annyi fantáziád, hogy akár szóról-szóra is kitalálhatod.

A szomszéd lakásban a Faust-keringőt zongorázták. Nem zavart. Nem is hallottam, csak mikor elkezdtek. Írtam továbbá a két fiúmnak. Tanácsokat írtam nekik az életre: ne házasodjanak szívök ellenére muszájból se. Az emberi szív a szentségek között az első fő szentség: becsüljétek meg a szíveteket.

Azt nem magyaráztam nekik, hogy egészséges embernek az élet semmiféle zivatarai elől se szabad a halál ölébe menekülnie.

Ma már csodálkozom, hogy a gyermekeimtől el tudtam volna válni, de abban az órában csak olyanok voltak nekem, mint a tejüveg-fal mögött járó emberek. Csak árnyékok voltak.

Éshát írtam Mariskának is.

A levelem rövid volt és színtelen. Körülbelül így szólt:

Kedves és tisztelt Mariskám! A bíróság nem bontja föl a házasságomat. Tehát vége mindennek. Maga volt az én fényes szép napvilágom. Levették a napomat az egemről: nincs világom többé ezen a világon. Utolsó kérésem: keressen szórakozást, társaságot, zenét, utazást, hogy mielőbb elfelejthessen.

S ha az életben valaha a gyermekeimmel találkozik, nézzen a szemökbe, és simítsa meg az arcukat anyai kézzel.

Eddig jutottam, mikor az ötlött eszembe, hogy a rendőrkapitánynak is kell írnom. Nehogy elfelejtsem, cédulára firkantottam:

Kapitánynak, boncolás elengedéséért, - nem rám való tekintetből, - családom érzékenységét ne sértsék vele.

Durva férfi-köhögés zavar meg. Visszafordulok. A házgondozó áll a szobám közepén mészporos piszkos ruhában.

- Bocsánat, - mondja, egy ív papirost nyújtva, - kopogtattam. Az adóbevallás íve. Bele kell írni, hogy mi a jövedelem? tetszik tudni. Nyóc nap rá az idő.

- Menjen a pokolba! - toppantottam reá.

Soha életemben nem förmedtem így emberre.

A kőműves hebegve kihátrál. Én is felugrok. Bezárom az ajtómat.

Alig ülök le, megint kopogtatnak.

Rá se hederítettem.

De a kopogtatás ismétlődik, mégpedig erősen.

- Miska! - hallik künn a képviselő vidám hangja. - Eressz be! Látom a kulcsodat, hogy itthon vagy!

- Kérlek, - kiáltok boszusan s annélkül, hogy fölkelnék, - nem bocsáthatlak most be!

- De multhatatlanul beszélnem kell veled! - válaszolt nevetően. - Sürgős és fontos és elhalaszthatatlan! A Zugligetbe kell jönnöd!

És csattogtatja a kilincsemet.

- Eredj már a fenébe! - ismétlem durva haraggal, - nem vagyok egyedül!

Festőktől tanultam ezt a mondást: *Nem vagyok egyedül*. Mikor ruhátlan modellről festenek, bezárkóznak.

Egy percnyi csend. Halk szóváltás. Tehát nem egyedül jött. Aztán egy heves női hang.

- Nem igaz no! Nem igaz!

Az ajtót ugyanakkor megdörgeti egy kéz. És az a női hang szól, méghevesebben:

- Én vagyok itt! Nyissa ki azonnal!

Mariska hangja... Szinte lángot vet az ajtón át.

Már akkor a szoba közepén állottam. A követelő hangra rám-zúdult az előbbi mondásom szégyene. Hogy ő azt gondolja rólam...!!! Gondolkodás nélkül fordítottam vissza a kulcsot.

S állottam sápadtan, elfagyott arccal a társaság előtt: Mariska, képviselőék, és még egy képviselő a feleségével s vejével, leányával. A nők mind nyáriás fehér ruhában.

Ők is épp oly elképedtek voltak, mint én. Azt várták, hogy a menyasszony és vőlegény között valami színpadi jelenet következik. Valamennyien bizonyosak voltak abban, hogy csakugyan szobai idillt zavarnak meg, csak az egy Mariska nem hitte.

Én csak álltam, a megnyilt ajtón belől.

Ők is csak álltak kívül. De nem mozdult senkise.

Az ajtóból oda lehetett látni az íróasztalomra. Ott égett a két gyertya; ott hevert a fekete-agyu revolver, ott fehérlettek a levelek.

Mariska egyszerre megértette állapotomat.

- Menjenek, - intett nekik beteg kérleléssel. - Egyedül akarok beszélni Miskával.

S belépett.

- Várunk benneteket a Szép Ilonánál, - szólt vissza a lépcsőn fanyar mosolygással a képviselő.

- Dehát gyertek be, - rebegtem vidámságot erőltetve. - Nincs nálam senki. Csak rossz kedvű voltam.

- Nem, majd megvárunk.

S tovább lépkedtek le a lépcsőn. Az egyik asszony még hátra-pillantott rám. És a pillantása ijedtség volt és csodálkozás. Ma is látom a szemét.

Míg ez történt, Mariska az íróasztalomig jutott. Amint az ajtót becsuktam, siettem hogy összekapkodhassak minden levelet.

De ő rátette kezét az asztalra, a revolverre, s a másik kezével elhárította a kezemet szóltalanul és nyugodt-komolyan.

- Akarom tudni mi ez! - mondotta. - Nem lehet titkod előttem!

Akkor tegezett másodszor.

S rámnézett azzal az oroszlán-büvölő méltóságos komoly szemével. Hogy én erre megtörten leültem, fölvette a néki szóló levelet, és olvasta.

Az én szemem előtt akkor összeomlott a világ. A férfiúi keménység meg tud állani a halállal szemben, de összetöri a szeretet. Lerogytam a diványra s a kezembe takartam az arcomat. A könnyeim megindultak, mint a nyári záporesső. Nem sírtam gyermekkorom óta, de akkor minden fájdalmam könnyé változott.

Mit mondjak ennek a jóságos teremtésnek, ennek a tőlem eltépett boldogságomnak? Megkímélhettem-e őt ettől a kínos jelenettől?

Letérdelt mellém és átölelt:

- Ne sírj! Nem érzed-e, hogy itt vagyok? Szabad-e neked sírnod, mikor engem érezhetsz magad mellett?

S törölgette a könnyeimet, mint valami gyermeknek.

- Köszönöm Mariska, - rebegtem szinte fuldokolva. - Minek jött ide? Nehezebb ez a halálnál!

- Ne beszéljen többet a halálról. Haragszom magára. Először történik, hogy haragszom.
- Minden reménységem por és cserép! - feleltem szakadozó lélekzettel. - Az én világom összedőlt már! Mit akar maga?

- Mit akarok? Megakadályozni az esztelenséget! Beszéljünk, gondolkodjunk, ne essünk kétségbe soha! Akit szeretnek, Isten is szereti. Két egymáshoz forrt szívet csákánnyal se választ-hat el a világ.

És akkor rámölekezett oly erősen, hogy csakugyan ott volt a szíve a szívemen. Magamhoz karoltam szótlánul, és egy percre könnyes-bús hallgatásba merültünk.

- És te meg tudtál volna halni annélkül, - rebegte aztán, - hogy velem beszélj, engem megkérdezz? Iszen ha olyan elháríthatatlan volna az a halálos muszáj, jogom talán nekem is, hogy veled menjek, elkísérjelek a másvilágra? Nem földi jog, amit országgyűlésen zavaros fejű politikusok csinálnak, hanem égi, amely erősebb! És te meg tudtál volna halni, még csak egy búcsúszó nélkül is!

- Istenem, - feleltem vállat vonva, - hát hogyan keressek formákat ilyen állapotban? Elmenjek magához és egy cigaretta és kávézsonna közben kijelentsem, hogy: *Apropó Mariska, most jut eszembe, hogy én magát nem vehetem ám el, mert a tekintetes bíróság nem engedi...*

- Hát így helyesebb? Véres skandalum, a családja vígasztalan gyászban, én meg lányfejjel özvegye, akinek még azt se mondta: itthagylak mint a kutyámat.

- No és magának az volna a rendjénvaló, hogy mikor a törvény eltiporja a jövőm minden szép reménységét, akkor nyugodtan elbúcsúzzunk, és én egy szivarra gyújtva vonatra üljek és... Hát milyennek képzeled magad az én szeretetemet?

És valóban egy pillanatra átsuhant az agyamon az a gondolat, hogy ez a nő is csakolyan házi macska mint a többi: szeretnek dorombolni a kályha mellett, szeretnek szeretni, mint zongorázni, táncolni és színházba járni. A mulatság után egy alvás és egy ásitás, az után másfelé gondolnak.

De elég volt rápillantanom arra a fájdalmas, okos arcra, hogy róla másképpen vélekedjek.

- Beszéljünk nyugodtan, - mondotta vígasztalón, csillapítón.

S fölkel. Az íróasztalomhoz lépett. Egy csomó összetépett papirost markolt fel onnan. A kályhába dobta. Akkor láttam, hogy amíg sírtam, összetépte a leveleimet.

Visszaült mellém, és a kezemet a két kezébe vette.

- Nem szerethetjük-e mink egymást tovább is csakúgy, mint eddig? Maga ugyse veszi vissza azt az asszonyt, én meg úgyse megyek férjhez. Tehát?

- Óh, édes angyal, szeretni szerethetjük egymást, de hát úgy éljük-e az életünket, hogy ne legyen soha közös hajlékunk, közös asztalunk, azonegy útunk a sírig? Hát magának nem volt az soha vágya, soha gondolata, hogy mindig együtt éljünk, életünk minden napján és minden órájában, és minden gondolatunkban, és szívünknek minden dobbanásában?

A szeme elnedvesült:

- Talán nem olyan reménytelen az állapotunk...

- Feketénél feketébb. Az asszony tanukat állított, hogy én hagytam el. A bíróság a tanuk szava szerint ítél. Ha külföldön kelnénk össze, akkor is törvénybe ütköző lenne a házasságunk. Azt hiszi, hogy ha csak egy porszemnyi reményem maradt volna is, nem építettem volna arra is új oszlopokat!

És a szememet újra elborította a könny.

- Miért jöttél? - mondtam. - Nem elég nekem ez a csapás, még azzal is nehezítetted, hogy megmutatod magadat, mennyi szépségedtől és kedvességedtől vagyok örökre megfosztva!

- Ha Isten ide nem küld, - felelte, - azóta talán már... De én itt vagyok: az életed az enyém! Nem engedlek oda se a halálnak, se a világnak!

S a nyakamba borult.

- Nem, nem! Az életedet ezennel a magaménak nyilvánítom. Független vagyok és nagykorú. A földi törvények ostobák és kegyetlenek, ha nem engedik meg, hogy boldogok legyünk! Apellálok az égi törvényekre! Uram vagy! Követlek. Parancsolj.

És letérdelt elém, és lehajtotta a fejét.

A szívem megrendült. Felöleltem a karjaimba.

- Magad se tudod mit beszélsz, te angyal.

Feküdt az ölemben, feje a vállamon, sápadtan, lehunyt szemmel.

- Miként tehetnéd azt meg, - folytattam. - A mi társadalmi viszonyaink szerint lehetetlen ez. Gondold meg, hogy minden ismerősöd ismeretlennek tekintene, s magad is... ismeretlennek éreznéd magadat magad előtt.

- A világ te vagy nekem! - rebegte. - Ha a te szívedben vagyok, jobb helyen nem lehetek. Csak egyre kérlek... de nem... magad is... ezt fölösleges mondanom...

Mit akart mondani, akkor nem értettem. Később világlott elő.

- Mariskám, lelkem, üdvösségem, - mondtam mély megindulással, - az életem a tiéd. De gondolkozzál egy hétig, vagy egy hónapig, vagy amennyi neked elég, hogy higgadtan megfontold. Nagy áldozat az, amit így hevedben elgondoltál, és nem fogok haragudni, ha azt mondod, hogy ez mégis lehetetlen.

Rámnézett és bólogatott.

- Jó. Szép, hogy így felel. Köszönöm. Hát kis időre visszatérek a nénémhez. Hogy mit fogok határozni, tudom. De magának az jól fog esni, ha látja, hogy meggondoltan is odaadom magáért, ami egy leánynak a legnagyobb kincse: a világ jóvéleményét. Csak meghalni nem! - erre az egyre ne gondoljunk soha. Az életet nem azért adta Isten!...

Aztán vidáman rámkiáltott:

- Mossa meg a szemét azonnal! Hol a korsó? Hiszen oly vörös a szeme, mint aki tormát evett! És megyünk ki a Zugligetbe!

Kinyitotta az almáriumot. Törülköző kendőt kapott elő. Megnedvesítette a csap alatt, és a szememet körülörülgette. Majd a kezét ragadta meg és gyorsan körülkefélt.

- Az inasa, - mondotta közben, - ott pityergett a kapu alatt. Tőle tudtuk meg, hogy itthon van és hogy őt elbocsátotta.

Kocsira ültünk. Kihajtottunk a zöldbe. De csak a fogaskereküig mentünk. Ott Mariska megállította a kocsit. Leszálltunk. Mariskának csak az volt a szándéka, hogy levegőre vigyen.

Micsoda különös nap! Kezdődött pokoli orkánnal, égsötétéddel, villámcsapásokkal, fellegszakadásokkal, s íme végződik enyhe, nyári alkonyattal, madárdallal, boldog sétával, az én fehér ruhás szerelmesemmel.

- Hát hogy gondolod? hogy gondolod? Igazán nemcsak egy fölhevülésben lobbant ki az a gondolatod? - kérdeztem még mindig hitetlenkedve.

S néztem rá. Vajjon azt véli-e, hogy engem egy jóságos hazugság meggyógyíthat? Vajjon azt fogja-e próbálni, hogy mindig fogja a kezemet mikor azt látja, hogy komor vagyok, s mindig elbocsátja, ha azt látja, hogy nyugodtan ver a pulzusom? Aztán majd napokig is nem találkozunk, aztán majd hetekig se, - úgy intézi. Oh Istenem, hát a gonosztól nem szabadítasz meg, a jótól meg elválasztasz?

Azonban az ő arca komoly volt, szinte férfias:

- Nem, - felelte. - Ha a törvények olyanok, hogy ölnek, nem Isten szerint valók.

És hosszan és apróra megbeszéltük, hogy mit hogyan cselekedjünk? Mariska el fog utazni a néniével egy Poroszországban élő rokonához. Én meg ugyanaznap közlöm Marcival a válópöröm végét. Ezzel közhírré válik az is, hogy Mariskát nem vehetem el. Mariska elkerüli a sajnálkozásokat és vigasztalásokat.

A nénit maga Mariska fogja beavatni aztán az elhatározásába, de csak visszafelé jövet.

- Nincs szükségem arra, - mondotta kipirultan, - hogy napokon által prédikációkat hallgassak a fiumei keményítőről. Nekem fehérebb és szélesebb a fogalmam a női becsületről, mint akárkinek is. De nem a világ mértékével mérem a tisztességemet, hanem a magaméval.

Összevont szemöldökkel, dacosan nézett maga elé, mintha valaki előtte-állóval disputálna. S a fejét fölvetette:

- Mindenki olyan becsületes, amilyennek érzi magát. És én nem fogok pirulni, ha tükörbe nézek sohasem.

Megbeszéltük, hogy ő Esztergomban száll majd ki, s én ott várom. A nénitől elbúcsúzik, ahogy lehet.

Néninek azt kell majd mondania Budapesten, hogy Mariska Poroszországban maradt a rokonnál.

A magyarországi rokonok és ismerősök figyelméből akart ezzel kibontakozni.

Esztergomnál lefátyolozza magát, és együtt utazunk a magunk világába, az én kis felföldi birtokomra, ahol nincs se Budapest, se társadalmi ítélet, sem egyéb emberi ostobaságok.

Mariskának az áldozatát mégis különösöltem kissé. Az életemet mentette meg vele az igaz, de mégis... mégis... hiába hát annyira rabjai vagyunk a belénk nevelt gondolkodásnak, hogy... megvallom: nem értettem meg őt teljesen.

Olyanformán voltam, mint a vízben-fuldokló, akinek kötelet dobnak be, s mikor aztán azon a kötélén kimenekül, hálálkodás közben ránéz a kötélre, és arra gondol, hogy mégis csak szebb volna, ha az a mentő kötélt selyemből volna.

De ezek csak átröppenő gondolatok voltak. Mariska eltökéltsége rózsaszínűre változtatta az egemet. A házasság nem a pap szava, - gondoltam, - sem az anyakönyves kijelentése, hanem az együttérzés, a próbákon is átment együttérzés, - két léleknek, két életnek tiszta szerelemből való egybecsatlakozása.

S ha én bevezetek egy nőt a karomon a nyilvánosságba, és lelkemnek teljes komolyságával mondom: *Ez a nő az én feleségem*, - azt a nőt mindenkinek úgy kell ismernie és tisztelnie!

Anyám tudott az eljegyzésemről, s úgy nézegetett ő is a jövőbe, mint az utazó, aki virágos vidékre indul, s előre mosolyog.

Hogyan magyarázzam meg most már neki, hogy indulni indulunk, de eltörött a hivatalos tengely... hát csak gyalog, - ahogy lehet.

Hogyan magyarázzam meg neki, hogy énvelem az élet komolyan játszotta a *Kútba estem, ki húz ki?* játékot, és én csak gyönyörűséggel nézem, hogy engem egy szép leány húz ki, de az a szép leány el van emmiatt ítélve.

Ez hát fogas kérdés volt. A mi családjunkban soha nem történt erkölcsi rendetlenség, s anyám ha azt mondja is majd, hogy *hála Istennek*, mindig fog látni egy foltot rajtunk, amit ki nem mos se szappan, se benzin. Őelőtte nem csaphatok a mellemre: *Én mondom, hogy ez a nő a feleségem!* - mert ő mindig mindenbe beleegyez, de az öregasszonyi gondolkodás soha nem emelkedhetik föléje a szokásoknak.

A fiaim nem okoztak aggodalmat. Míg gyermekek, nem tudnak arról, hogy a házasság okirat is. Mikorra meg felnőnek, megszokták, hogy Mariskát feleségemnek tudják. S elvégre, - nem kívánom soha senkinek, hogy meghaljon, de azt a reményemet se tagadhatom meg, hogy a halál kaszája nálam is vághat egyszer ketté egy gordiusi csomót.

Elmondtam anyámnak, mi történt. Nem hallgattam el semmit. Nem kimélhettem meg attól, hogy eléje ne állítsam a néki legborzalmasabb gondolatot: az én halálomat. Csak így értheti azt meg, hogy Mariska megérdemli a becsülését.

Anyám csaknem belebetegedett az elbeszélésemben. Biztosított, hogy Mariskát édes leányának fogja ismerni, és az elhatározásában áldozatot lát, nem pedig erkölcstelenséget.

- A szeretet: áldozat, - mondotta elgondolkodva, - áldozat minden napon és minden órában, s különösen az élet legnehezebb óráiban.

És mégis, mégis, - át-átborsózdott rajtam az a gondolat, hogy Mariska nem fehér cipőben lép a házamba.

Ilyen bolond az ember!

Hát a cipő teszi teljessé a házasságot, az atlasz cipő? Uram teremtőm, hányan léptek atlasz cipőben az oltár lépcsőjéről sáros érdek-házasságba, vagy olyan földi pokolba, mint én magam is!

És mégis, mégis...

Hogyan lesz, ami lesz? Haza-viszem az állomásról egyenesen? Vagy elmegyünk nászútra Velencébe? Sziciliába?

Édes borzongások, - közben-közben meg egy-egy hűvös, dermesztő fuvallat a hátamon. Mőgöttem-főlöttem, mintha egy láthatatlan ördög kacagna.

A lakóházam kettős volt. Egy háromszobás, - abban én magam laktam, - és egy kétszobás, amelyhez az ebédlő és a konyha is csatlakozott. Abban anyám lakott, s vele a gyermekeim, míg aprók voltak.

A háromszobás lakásban egy szoba a hálószobám volt, két szoba meg könyvekkel és elektromos eszközökkel volt akkor tele. Mariska válogathat a három szobában.

De hátha neki kevés a három?

Kőműveseket rendeltem, hogy egy negyedik szobát is építsenek. Az legyen a dolgozó szobám.

Mariskától aztán mindennap kaptam levelet. Megírta: hol, merre járnak, s fenyegetett, hogy bús gondolatokkal ne foglalkozzak. Mert azt mondja: csakis azzal az egy kikötéssel jön hozzám, hogy ebben az egyben ő parancsol: *Búsulni nem szabad!*

Én meg mindennap ilyenfélét írtam neki:

Mariska úgy szeretem magát, hogy azt csak égi szavakkal lehetne kifejezni, de gondolja meg, gondolja meg!... Mert el nem viselhetném, ha a maga arcán valaha csak annyi árnyékát is látnám a bánomnak, mint amennyi árnyékot egy fűszálcscska vet.

Ő erre mindig ilyenfélét felelt:

A maga szívében nem csalódhatok: ahol a szeretet él, ott nincs helye a bizalmatlanságnak.

Az egyik levele így végződött:

Azt hiszem ismerjük mi már egymásnak a gondolatait is. Így hát fölösleges, hogy mégvalamiről beszéljek, amire a női szótárakban kifejezések nincsenek. Érezze, hogy itt homlokon csókolom. Hiszen a lilium magának is kedves virága! És a lelkünk nyugalma meg kell őriznünk!

A sok levél között érthető, ha ilyen is fordul egy. De nem gondoltam egyébnek, csak olyanféle könnyű borzongásnak, aminőt akkor érzünk, mikor először lépünk tengeri hajóra.

Az utolsó héten meg azt írta, hogy szeretné, ha fekete szalon-ruhában várnám őt a kijelölt állomáson.

Ugyis úgy vártam volna, de ugyan eltűnődtem rajta, hogy mért fontos az neki, hogy ünnepi ruhában várjam?

A vonat egy szerdai délben érkezett Esztergomba. Az állomáson vártam kocsival, és egy kis fehér szegfű-csokorral, az ő kedves virágával.

Mikor a vonat berobogott, már az ablaknál állt és integetett.

Neki is szegfűcsokor volt a kezében.

Felrohantam hozzá. A nyakamba borult és megcsókolt. Azután a nénit csókolta meg. A néni ültön maradt a fülkében, és sírt. Nem szóltam neki egy szót se. Gondoltam, bizonyosan gyűlöl, hát jobb ha rá se nézek. De az öregasszony fölkel, és zokogva nyujtotta a kezét.

- Fiam... Áldjon meg az Isten benneteket... úgy... ahogy... lehet.

Erre nekem is könnybe lábadt a szemem s megcsókoltam a kezét.

A vonaton mások is ültek, s különben se volt idő arra, hogy szavakat váltsunk. Egy kis sárga bőrtáska volt minden, amit a kupéból ki kellett hoznunk, s a vonat tovarobogott.

Mariska bokáig érő barna úti köpenyegben volt. Mikor a kocsiba segítettem, akkor láttam, hogy a kedves fehér színét kiterjesztette nemcsak a keztyűjére, hanem a cipőjére is. Fehér szarvasbőr félcipő volt a lábán.

Némi elfogultság látszott rajta, de ahogy mellettem ült, a tekintete tiszta volt és meleg. Némán szorongatta a kezemet.

Mikor a kocsi átgördült a Duna-hidon, akkor szólalt meg mosolyogva:

- Át a Rubikonon...

És keresztet vetett magára.

- Mit gondol? - kérdezte hirtelen.

- Azt, - feleltem, - hogy olyanformát érzek, mintha rabolnék.

Mosolyogva fenyegetett:

- Nem szabad ilyet gondolnia! Tudja, hogyan kezdődnek a végrendeletek? *Atya, Fiú, Szentlélek nevében, írom és határozom teljes ép elmével...* Kétkedik azon, hogy én nem ép elmével rendelkezem az életemről?

- Azon nem, Mariska, de az is bizonyos, hogy minden végrendelező oda tehetné:... *és elszorult szívvel.*

- Istenem - sóhajtott a vállát felvonva, - hát ezért ne haragudjon. Ha valami szorítja a szívemet, nem a bizalmatlanság az, hanem hogy mért éppen kettőnknek nem szabad Isten áldásában részesülnünk?

- Hát maga azt hiszi, - feleltem elnehezdedő szívvel, - hogy Isten csak a pap kezével áld?

- Oh nem, félre ne értsen! - s egy percre hozzám simult. - Én már nem egyszer mondtam, hogy nem akarok soha egy borús gondolatot se okozni... *neked.*

Rámnézett, hogy lássa, felvidít-e a tegezése és gyöngéden ismételte:

- Neked.

És a kezemet megszorította.

S mintha az én agyammal gondolkozna, folytatta:

- Engedjük át magunkat kedvesem a sorsunknak, és gondoljuk azt, hogy Isten országa nem a papok monopoliuma, és hogy a törvény gyarló embereknek az alkotása.

Mikor beérkeztünk a városba, ismét megszólalt:

- Tudja maga, hogy hova megyünk?

- Hogyne tudnám: a *Magyar Királyba.*

Elmosolyodva rázta a fejét:

- A bazilikába. Szóljon kérem a kocsisnak.

Szólta a kocsisnak...

- Dél elmúlt, - mondtam azután, az órámat elővonva, - nincs az már nyitva.

- Kinyitadjuk, - felelte csendesen.

És a kocsis a templomhoz hajtott. A kocsis elment a sekrestyéshez. Tíz perc múlva kinyitották az ajtót.

A sekrestyés mutogatni akart.

- Köszönjük, - hártotta el Mariska, - ismerjük a templomot. Csak imádkozni jöttünk. Kérem, várjon meg bennünket itt az ajtóban.

S levetette az útiköpenyegét, és az egyik padra dobta.

Csak elámultam: a leány fehér selyemben volt, de a legsimábban varrott selyemruhában. Csak éppen a hosszú fátyol, meg a slepp hiányzott, hogy menyasszonyi ruha legyen.

A Mária-oltárhoz vezetett. Térdre vont maga mellé, és halkán, mellből szakadozó áhítattal imádkozott:

- Te égi Szent Asszony! te Fehér Szűz! te Szenvedők Vigasztalója! a te szívedbe ajánlom a mi elhatározásunkat! Lehetett-e másként cselekednünk? Kívánhatja-e Isten, hogy a földi törvé-

nyeknek legyünk mártirjai? Kérlek légy szószólónk! Érzem itt az oltárodnál is, hogy az Egek nem tilthatják, amit a földi emberek tiltanak! Kérlek, légy velünk! A te szenvedő szíved értse meg a mi szenvedő szívünket, most és mindörökkön. Amen.

S fölkelte. Fogta a két virágcsokrot és fölvitte az oltárra, letette a kép elé. A fejét lehajtva állt még egy percig, s nem tudom, imádkozott-e, vagy fogadalmat kötött? - soha nem kérdeztem tőle: Engem ez a jelenet csontomig meghatott.

A vallásomnak sok minden rojtját-bojtját, korhadt gerendáit nem szeretem. A papjainak bűnös hanyagságai, tunyaságai a cselekvő emberszeretet terén... hogy martalékul engedték oda az emberi fajt a szabadkőmivesek világ-üzletének... a latinsága, taljansága... nyílt bitangolása a pápaságnak, hogy csak talján ember lehet az öt világrész kereszténységének a feje... Krisztus-talan szívek, paradés apostolok, hivatalnok-lelkü közpapság... És mégis, látod: ennek a vallásnak a fenekén rejlik a legtöbb igaz-gyöngy - a sok hamis-gyöngy között. Ez a legszebb, legmennyieibb levegőjű...

Kiléptünk a templomból. Az volt az érzésem, mintha valami fürdőből lépnék ki.

A fogadóban szalonféle szobát rendeltem és két terítéket. Mariska kiküldött a szobából, s öt perc nem telt belé, átöltözött sűrű ruhába. A cipőjét is feketével cserélte meg. Más alig is volt a táskájában. A ruhás ládáját Budapesten fogjuk kiváltani majd este tizenegy órakor. Abban vannak a fehéreneműi is.

Megebédeltünk csendes-ketten, vidáman, boldogan. Ő engem néha *uramnak* szólított és tegezett. Az ételt ő merítette a tányéromra. A legjobb falatokat nekem válogatta. Ebéd után meg elém tett a táskájából egy csomó illatos *Upmann-Invinciblest*. Bécsben az az egy csomó szivar volt minden bevásárlása.

Igazán: egyik meghatottságból a másikba estem.

Ebéd után mikor elhordták a terítéket, össze-vissza csókoltam: repesett a szívem a gondolat-tól, hogy ez a kedves teremtés, ez a fehér galamb elhagyta a maga világát értem, és az én csónakomban együtt hajókézünk át az életen. Nem lánc köti hozzám, nem átkozódás. (Mi az *Isten engem*, ha nem átok?) Nem ismer jogokat, nem kíván kötelességeket. A szíve hozta hozzám, a szíve kapcsolja hozzám, mint Évát Ádámmal.

Hosszan és hálával szorítottam a melleme, és elborítottam a csókjaimmal a kedves teremtést. És ő is boldogan simult hozzám.

De egyszerre, mikor nem is gondoltam volna, könnyű sóhajással kibontakozott a karomból.

- Menjünk kissé a városba. Nézzük meg.

S a kalapját a fejére tűzte.

Hát bejártuk a várost. Andalogtunk a primási képtárban, a régiségtárban, könyvtárban, a szigetben, a várhegyen, mindenütt, ahol bármikor is igen érdekes lenni Esztergomban, csak akkor nem, mikor szívesebben nézünk egy női arcra, mint a nagy elmék a bármiféle hagyatékára is.

Este aztán kihajtottunk az állomásra és beszálltunk.

A két beszállás persze ott is, Budapesten is aggodalmakkal történt. Nekem előre kellett vizsgálnom, hogy nem botlunk-e véletlenül valami szeretett ismerősbe, aki örömeiben talán beszélgetésbe is bocsátkozik velünk.

Bujj, lappang, rejtőzködj, lábujjhegyen járd, ha arra a gonoszságra vetemedel, hogy boldog akarsz lenni a főtisztelendő Egyház és a tekintetes Állam beleegyezése nélkül! Boldogtalan lehetsz szabadon, díjmentesen.

Az a lappangás mindig szúrta a mellemet.

De cselekedhettünk-e másképpen?

A konduktort megvesztegettem, hogy magunkra maradassunk a fülkében, és még a lámpást is betakartuk. Budapesten meg a perronra siettünk, és ott sétáltunk a legelhagyottabb külső részen. Szegény Mariska egy pillanatra se emelte föl fátyolát, én meg hogy mondjam neki: Galambom, iszen a járásod, a te szép méltóságos egyenes járásod... Vajjon elrejtőzhetik-e a fenyőfa a bükk-erdőben?

Mily gyávák voltunk! Hát nem szebb és helyesebb lett volna-e odamennünk a váróterembe; ott járnunk büszkén, emelt fővel, és ha ismerőssel találkozunk, azt mondani neki bátran és nyílt szemmel:

- A feleségem!

Én így viselkedtem volna. Dehát Mariska... Ő szegény úgy szorongott, mint Éva a bokorban, mikor azt kiáltották: *Hol vagy Ádám!* Szegény! Még ma is elsápad attól a gondolattól, hogy ismerős toppan be hozzánk, és a szemünkre veti, hogy nem hívtuk meg az esküvőnkre.

Mikor aztán a budapesti vonat is megmozdult, mind a ketten könnyebben lélekzettünk. Bevontam az ablakkárpitot, Mariska meg letette a kalapját. A vállamra hajolt és álmodozó hangon pöntyögött:

- Mit gondol?

Milyen különös: mindig a gondolataimat akarta tudni!

Te is olyan világtól elfordult ember vagy mint én, hát neked megmondom, hogy abban az én határtalan boldogságomban bizony meg-megjelent egy árnyék. A leány nélkül nem tudtam volna élni, s mégis hogy már nekem ajándékozta az életét, a hálátlanság ott repdesett egyre a szívem körül.

Ha kutya volna az ilyen gondolat, el lehetne rugdosni. Ha madár volna, le lehetne löni. De mit árthat az láthatatlan kéznek, amely hol egyik, hol másik faladra veti a Boldizsár király jegyeit: *Mene, tékel, ufarszín!*

Hát lehet boldog az emberi lélek a Földtekén?

- Mariskám - mondtam, - reggel hét órakor érünk haza: maga délelőtt is utazott, aludjon lelkem.

Valóban bágyadt volt.

Kihuzogattam a diványt és eligazítottam a vánkost. Mariska egy kis fehér utazópárnát vett elő. Nekem akarta adni, de nem fogadtam el.

- Én nem fekszem le, - mondtam. - Itt fogok szivarozni az ajtóban, és vigyázok, hogy ha utasok szállanak fel, hozzánk be ne tolakodjanak.

- Óh, azt nem engedem! - felelte. - Nem azért jöttem, hogy nehezítsem az életét, hanem hogy könnyítsem. Az én uram nem szolgál nekem. Se ma, se máskor. Ugy kell utaznia, mintha egyedül volna.

Látod: ilyen ő! Ilyen a gondolkodása. Hiszen nem is azért virrasztottam volna én, hogy az utasok be ne törjenek, - a konduktor olyan borraivalót kapott, hogy nem kellett zavarástól tartanom, - csak őt akartam kimélni: gondoltam, szokatlan és kellemetlen neki előttem lefeküdni.

Mariska aztán mégvalamit vett ki a táskájából. Egy lepecsételt borítéku kis csomólékot.

- Tegye el ezt a maga táskájába. De jó helyre, nehogy elveszen. A magáé.

- Mi ez? Családi iratok?

- Nem. Néhány értékpapiros és egy takarékpénztári könyv.

- Nyugodt lehet, - feleltem, - nem fog elveszni. Még a pecsét se fog róla letörni soha.

- No erről majd beszélünk, - felelte elmosolyodva. - Nem óhajtom, hogy csak egy ilyen kis csomó papiros is legyen a szívünk között. Inkább kidobnám az ablakon, ha tudnám, hogy ilyesmi történhetik.

Biz az ma is megvan, az ő íróasztalában. Ma is úgy vannak rajta a pecsétek. Beszéltünk róla. Kinálta nekem, hogy használjam. És én mondtam is egyet-mást, hogy mire fordítsuk, de csak azért, hogy megnyugtassam. Ma sem tudom, hogy mennyi a vagyona.

Lefeküdtünk, kiki a maga díványára. Egy hosszú sakkockás gyapjukendője volt. Takaródzhatott vele. Nekem is volt kocsitakaróm. Vánkosul meg zsebkendőt terítettem a fejem alá.

És így egymással szemben-fekve beszélgettünk. Elmondtam neki, hogy három nagy szobában laktam eddig, s azóta negyedik is épült.

- Nézze majd meg és tetszése szerint rendezze el. Gondolkoztam én azon, hogy meglepem magát valami szép női berendezéssel, de édes lelkem a maga izlése nem olyan mint más asszonyoké. Magának nem kell aranyozott lábu asztal, és papagájszinü bútorok. Egy napot pihenünk otthon, aztán bekocsizunk a városba: veszünk mindent, amit választ.

- Jól tette, hogy rám hagyta a berendezést, - felelte mosolyogva. - Nem fogunk venni semmit. Csak a falat kárpitoztatom kékre.

- Azt már én megcselekedtem. Minden szobának a fala kék. Egyik sötétkék, másik hamvaskék, a harmadik...

- Jaj, még tán a padló is!

S nevetett.

Aztán visszadőlt a vánkosára.

- Néni elküldi azt az egy szoba bútoromat, - a maga nevére.

- Ugyan mondja, ha nem álmos még, hogyan boldogult a nénivel?

- Könnyen. Mikor a fehér selyemruhámat csináltattam, igen elbámult. Azt kérdezte: mire való? Vissza akarok talán térni a klostomba? Azt feleltem:

- Arra való, hogy ebben temettetem el magamat. Képzelheti, mennyire megdöbrent. Én azután elmondtam neki, hogy mindketten meghalunk erre a világra nézve, s élünk a magunk világában. Mint a szerzetesek, mikor fogadalmat esküsznek: beterítik őket gyászlepellel: meghaltak a földi világnak.

- És?

A vonat váltóban kattogott. A zörgéstől nem lehetett beszélünk. Egy perc mulván Aszódra értünk. Mariska akkor folytatta:

- Néni azt mondta, hogy gondoljak anyámra és apámra: mit szólnának erre?

- Apámat és anyámat én magam mellett érzem minden válságos órámban, - feleltem nyugodtan, - néni tudja azt, hogy soha nem szerettem senkit, és éppen azért vettem meg a bútoraimat is, mert már megkezdtem a magam életét, a sírig való hajadon életet. Akkor megismerkedtem

egy hozzám hasonló remeteemberrel, akit a megjelenése első pillanatától páromnak éreztem. Isten jósága felém fordítja a szívét: a világ közbe lép... Óh, vajjon micsoda földi erő lehet az, (hacsak nem a halál), amely el tudjon tőle szakítani? És akkor mondott a néni feleletül egy szót, amellyel szinte megsértett. Hiszen nem vagyok én kisleány!

- Micsoda szó volt az?

A vonat tovább indult. A zörgéstől nem beszélhettünk. Mikor a vonat-zörgés újra elhalkult, Mariska elővonta a kezét a takaró alól, és hozzám nyujtotta:

- Álmos vagyok. Csókold meg a kezemet. Én is a tiedet. Az arcomat is. Én is a tiedet. Jó-éjszakát.

És elaludt nyugodtan.

De én nem tudtam aludni sokáig. Micsoda szó volt az? Szinte megsértette? És hogy ő nem kisleány?

Szerettem volna azt a vén macskát megrúgni, megtaposni, megfojtani!

Világosodott mikor fölbredtem. Mariska még aludt. Hanyatt feküdt, állig beburkolódzva. A két keze összekulcsoltan az ölében. A haja egy fürtje ki volt bomolva, és a halántékára hajolt. Csak néztem, azt az édes-bús arcát, nyugodt szemepilláit, néztem.

Hogy állomásra értünk, az állomás kertjében egy különös jázmin-bokrot láttam: a szép és hosszú ősz kicsalta a virágait, vagy hogy tavasszal átültették és a föld nedvessége hajtotta virágzásba.

- Törjön egy gallyacskát, - mondtam a konduktornak, - kap érte egy forintot.

Az volt a gondolatom, hogy bedugom a kezébe, s mikor fölbred, bámul majd.

Ugy is cselekedtem: amint a két keze össze volt kulcsolva, oda helyeztem a fehér virággal teljes kétarasnyi jázmingallyacskát.

Nem ébredt föl.

Feküdt, aludt, halványan. A keblén a fehér virág. Olyan volt, mint a vízparton fekvő holt martirleány, - csak épp hogy a csillagkoszorú nem volt a feje körül.

*

Még Esztergomból küldöttem telegrammot haza, hogy a kocsim az állomáson várjon. Ott várt. Anyám is ott ült a kocsin.

Mikor kiléptünk az állomásból, Mariska anyámhoz sietett.

Megálló lélekzettel néztem a két nő találkozását. Mit fog tenni anyám? Ha szimplán kezét nyujt... Ha hideg szivességgel fogadja...

Mariska hozzásietett. Se azt nem mondta: *jónapot*. Se azt nem mondta: alászolgája. Csak megállt előtte, és lehajtotta a fejét.

Igy állt egy pillanatig. Akkor anyám hozzáhajolt a kocsiból: vállon ölelte és megcsókolta. És csak ennyit mondott:

- Leányom.

Mariska erre kezét csókolt neki, és így felelt:

- Anyám!

Hogy elintézték két szóval! Barátom a nők szíve az élet ügyeiben bölcsebb a férfiak fejénél.

Mariskának tetszett a mi szegényes világunk: a szántóföldek, erdők, a patak, egy-egy nyárfacsoport, a kis falusi házak. Mindent festeni valónak mondott. Én ezen nem csodálkoztam: a kövi ember érzései fölébrednek, mikor az igazi világába kerül. Csak a pénzszerzés vágya tartja a kövek közt a férfit, s a nő és család vele kénytelenkedik. De a városi világ csak olyan az embernek, mint a aranyhalnak a vízvezetéki víz.

Csak bámultam, hogyan cseveg egymással az a két nő! Mintha mindig együtt éltek volna. Anyám tegezte őt, ő meg mamának szólította.

Férfiaknak hetek, hónapok kellene, hogy annyira együtt tudjanak érezni, mint két nő mingyárt az első percben.

Otthon átöltözködtünk. Mariska egy másik egyszerű fehér ruhában jött elő a fürdőszobából. Üde volt, mint a ma kinyillott fehér rózsza, és vidám, mint a madár.

Bejártuk először is a házat. Azt mondtam neki, hogy nézze meg a szobákat és rendelkezzen. Az egyik szobámba be volt állítva néhány új szerzemény, amely addig érkezett, míg Mariskáért jártam: egy földig érő női nagytükör, fehér márvány mosdóasztal, és két egyforma rézágy.

Ott heverték nagyjából kibontottan az új szobában, amelyet csináltattam, s amely erős festékszaggal volt még tele.

- Rendelkezzen, - mondtam, - mit hova tegyünk?

- Hát, - felelte tünődve, - látom, hogy ez az új szoba magának csakugyan alkalmas dolgozószoba lesz. Erős felsővilágítás, csendet biztosító párnázott ajtó. Ide, majd ha kiszárad, átrendezünk mindent. A többi szoba... Istenem, minek ennyi szoba? Vendégek is járnak ide?

- Nem igen. Néha a kálvinista pap jön el, néha a jegyző vetődik ide, néha egy-egy városi ember, akinek kérni-valója van.

- Azoknak nem kell szalon, - felelte. - Hát akkor, ha megengedi, ide a maga dolgozószobája mellé rakják majd az én butoraimat.

- Dehát ezek, amiket hozattam...

- Ugyan kár volt... jaj... Dehát ha már megvan... szétosztjuk ide-oda.

- És ez a rézalkotmány? - kérdeztem a lehető legszintelenebb hangon. - Ezt hova tegyük?

- Az egyiket a maga hálószobájába, - felelte szintoly ártatlan hangon. - A másikat... az az enyém?

- Hát persze...

- Hát azt... ha nincs kifogása ellene... fel: mamához.

Ránéztem. Ő meg a földre nézett, s nekem úgy rémlett, elhalványodik.

Egy percnyi csend szakadt a beszélgetésünkbe. Akkor ő rátette a kezét a rézágy gombjára, mintha vizsgálná. És szólott a szokott csevegő hangján:

- Teljes réz. De ilyen drága butor! Nem tékozló maga?

- Nem, - feleltem, mint aki álmában szólal meg.

Mert bábeli zavarodást éreztem a gondolataimban.

Mért halványult el? Mért sütötte le a szemét? Mért rejtőzött az én napocskám, ha csak egy percre is, felhő mögé?

Mamához jött ő feleségül? Mi dolga neki mamával? hiszen még tegnap nem ismerte!

És ha eddig eljött velem, ha elkíserte Kolumbusz Kristófot Szan-Szalvadorig, vajjon ahelyett hogy kiszállana, a hajón marad-e és visszafordul arccal az ó-világ felé?

Azt hittem, ez a nő, annyira enyém, amennyire Éván kívül nő még nem volt emberé. És azt hittem, hogy neki nem lesznek előttem fátyolozott gondolatai. De mily balgák vagyunk barátom, mikor azt gondoljuk, hogy a lelkeket is egybe lehet önteni, mint a bort.

Mondhatom negyedóráig is rajtam volt az a zsidobadság. De aztán arra gondoltam, hogy a nőknek vannak néha néminemű halavány napjaik, amikor beszélni se szeretnek velünk. És ebben megnyugodva, földelődve jártam vele tovább a házat, a kertet, a gazdaságot.

A cselédek úgy tudták, hogy megházasodtam, hát nagyságos asszonynak szólitották. Ő meg mindenkire nyájas volt. Visszatértünkben egy kis ötéves béres-leányt összevissza csókolt. Milyen kedves! Milyen ártatlan madár-szemű! A szája milyen csöpp! A haja milyen szosz! A keze meg a lába, mint a porcellán-babáé.

Óh, be szép nap volt! Mindenki úgy érezte, mintha egy égi angyal szállott volna a földünkre!

A gazdaságom kissé el volt akkor hanyagolva. Ispánt nem tartok, csak egy parasztagazda igazgatja a munkát, hát az első napokban sokat kellett jánom, rendeznem, dolgoznom. Mariska aközben megismerkedett a házi szokásokkal. Anyámtól egyenkint szedte el a gondot. A szobáim új fényt öltöttek: Az ebédlőnk csupa virág és tiszta levegő. A szakácsasszony olyan ételekkel remekelt, aminőknek azelőtt hírért se hallottuk.

Mintha ég és föld megújult volna a házban és a ház körül!

A hetedik napon megérkeztek az ő butorai is. Azokból egy szép plüs-karosszéket erővel anyámnak ajándékozott. A többi beraktuk azon rendben a kertre nyíló szobába, amint Budapesten és Gödöllőn is szokott lenni. Egy széles szép kék plüs-díványa is volt. Azon szokott ő hálgni. Az odakerült az ablakokkal szembe a falhoz. Föléje a *Reni Guido* - Krisztus-képének egy szép másolata, még az apjától kapta. Arra a képre egy katáng-virágszinű kis éjjeli lámpása éjjel is fényt árasztott egy csillagforma kis résen által.

A nap munkával telt el. Csak esténként sétálgattunk, kettecskén, a kertemben, a hársfák alatt.

Egy este azt mondja:

- Szeretném tudni: melyik perc volt az, amelyben megérezte, hogy az én életem a magáé?

- Nem tudom, - feleltem. - Én sohase mertem azt gondolni, hogy találkozik még valaha olyan női szív, amelyik énvelem megelégszik.

- Mért becsüli magát annyira kevésre?

- Még most is azt gondolom, hogy csak úgy vagyunk együtt, mint a fűzfa ott a tó partján. Én vagyok a tó, te vagy a fűzfa. Felém hajolsz, állsz a lelkem tükre fölött, de külön vagy.

Ahogy hozzám simulva lépegetett, megállt és átölelt:

- Nem, nem Miska! Ez rossz hasonlat! Az én lelkem a te lelkedben él. S ha te meghalsz, én sem élek tovább.

- Beszéljünk másról, - feleltem. - Ne gondoljunk még a halálra.

- Hát ne is a halálról, de arról, hogy hogyan fűződik össze két élet, amely más és más földben keletkezett, és mégis a sorsuk egy. Mikor érezted először, hogy én a tied vagyok?

- Mondom nem tudom. Csak sejtelmeim voltak. Talán Gödöllőn, mikor odahívtál.

- És előbb nem? Nem érezted meg előbb is, hogy szívesen beszélek veled?

- Megéreztem biz én, de arra véltem, hogy lány vagy: unatkozol, s érdekes vagyok neked, mert hallottad, hogy gyűlölöm a nőket.

- Akkor hát igaz, hogy a férfiak lelki érzése tompább a mienknél, - szólt elgondolkodva. - Látod, mikor először találkoztunk ott képviselőéknél, bennem már akkor felébredt egy homályos érzés: úgy éreztem, mintha már régen ismernélek, régen, régen...

- Ezt bizonyára érezted már sokszor, más férfiak közelében is, de elfeledted. Ha sorsod valamelyikkel egybefonódott volna...

A fejét rázta:

- Soha. Elhidd nekem, hogy másnap mikor az a szörnyűség történt, tisztán láttam, éreztem, hogy te vagy a sorstól nekem kijelölve. Mikor eszméletre ocsudtam, s te az öledbe emeltél s vittél a kocsiba, nem a sebemet éreztem, hanem azt, hogy te valami erős-nagy angyal vagy és a másvilágra viszel. Nem emlékezel arra, hogy ott a kórházban kezet nyújtottam neked? Az a kézfogás volt a mi eljegyzésünk. Oly hosszú és meleg volt a te kezed szorítása is, hogy megéreztem benne egy ki nem mondott gondolatot. És emlékszel arra mikor Gödöllőn megjelentél és szinte kiáltottam: *Tudtam, hogy eljön!*

- Erre emlékszem.

- No és hát tagadod, hogy a nők sok mindent előre megéreznek?

Megsóköltam a kezét és homlokát és magamhoz öleltem hosszasan.

Kisideig hallgatva sétáltunk, aztán újra megszólalt:

- Attól a naptól kezdve, amelyen először láttalak, mintha hályog hullt volna le a szememről: a világ mássá vált nekem. Sok mindent szépek láttam, ami azelőtt nem volt szép. A nap és az éj mássá vált. Az ismerősöket és az ismeretleneket más szemmel néztem. És mindig rád gondoltam. Bizonyosságom volt, hogy eljössz, és csak valamelyes formákon kell átjutnunk, hogy aztán a kezedet nyujtsd és többé el ne bocsásd az én kezemet.

Képzlődés! - gondoltam, - női képzlődés!

Később egy éjjel eszembe fordult, ez a beszélgetésünk, s azt mondtam: való-igaz, hogy ő már az első találkozásunkkor úgy nézett rám, olyan velem-egy bizalmasan, ahogy csak testvére, rokonra, jóbarátra nézünk. Való igaz, hogy az a kézszorítás ott a kórházban nem volt köznapias. Némely kézszorítás többet mond a szónoki beszédnél. Gondolatok vannak benne, amelyek szavakba nem foglalhatók, s mégis megérthetők, szavaknál jobban megérthetők.

Nem tudom, foglalkoztál-e valaha az elektromossággal? Az emberi testben is vannak vonzó és eltoló áramlatok. A vonzás kellemes érzést kelt. Az eltolás kellemetlent. Mikor a kezét megfogtam, éreztem, hogy az ő teste elektromosságának az áramlata egybevegyül az enyémmel. Valami egyesülés történt velünk, amelyet ime mind a ketten éreztünk.

De akkor nem gondoltam erre.

Abban is van valami, hogy amikor őt fölemeltem és a karjaimban vittem a bérkocsiba, olyanformán éreztem, mintha testvéremet vinném.

De csak míg a karomon vittem, és a kocsiban is magamhoz karoltam.

Azt se tagadhatom, hogy Gödöllőn valóban azt mondta: *Tudtam, hogy eljön!* Látnivaló volt, hogy magától fakadt belőle ez a mondás, de akkor csak arra gondoltam, hogy a nők nyelvét nem mindig a logika mozgatja. Dehát lám mégis a logika. Még a logikátlanság is valami

lélektani törvény szerint mozog, mint a dongó, amely sohse repül egyenes vonalban, de ha a görbéit lerajzolod, látod, hogy éppen azokban következetes. *Stuart Millnek* a könyvét bele vethetjük a kályhába az én nőgyölöletemmel együtt.

Hej, barátom nagy rejtelem a női lélek! Nagy rejtelem, mert érzésekben él. Az érzéseket nem igen vizsgálta eddig a filozófia. Nagy és csodás lelki áramlatok az érzések. A vizsgálatuk álmélnkodással fogja eltölteni a jövőendő idők filozófusait.

De az esti sétákról beszéltem. Hát barátom minden séta azzal végződött, hogy tíz óra tájt végre anyám ajtajában állottunk meg, és ott a lépcsőnél felém nyujtotta az arcát, és kedvesgyöngédeden, mint a gügyögő madárka szólott:

- Csókolj meg... Jóéjszakát.

S fölment aludni anyámhoz.

Ugy egy hétig-meddig rendjénvalónak éreztem. De már a tizedik napon nyugtalankodtam miatta.

Egyszer, hogy Mariska nem volt a szobában, azt mondom úgy pípa mellől az anyámak:

- Mariska beteg még?

Rámnéz és szinte csodálkozva felel:

- Beteg? Dehogysis beteg.

Engem ez a rövid és szimpla válasz annyira megzavart, hogy az üres csibukomra gyujtottam gyufát és szipákoltam.

- Mért volna beteg? - kérdezte az anyám.

Mariska belépett és leolvasta az arcomról, hogy valami történt. Kérdő tekintettel nézett rám és anyámra.

- Azt mondja a fiam, neki úgy látszik, mintha beteg volnál.

- Én? Beteg? - csodálkozott Mariska, - már hogy volnék beteg? Micsoda gondolat ez?

És elpirult. Elfordult, hogy ne lássam. Lehajolt és a szőnyeget igazgatta, hogy oka lássék az elvörösödésének.

Megdöbbsentem. A kétség árnyékai újra megjelentek. Nyomott érzéssel nyultam a kalapomért. Kimentem az erdőre, ahol az embereim fát vágtak.

Az idő szeles volt. A tél első lehelete szürkéllett már az erdön és a szántóföldeken. A földet elsárgult levelek tarkították. Csak a szulák zöldelt még a tarlókon. A fák ágain és a magas kórókon a bikanyál fehér szálai lengedeztek, mint egy eltépett tündérfátyolnak a foszlányai.

Szélből átfázottan, komoran érkeztem haza. Egyenesen a dolgozószobámba mentem. Meleg volt az, mint a huta. Mariska ott tanítgatta a szobaleányt, hogy hogyan törülgesse a port a cserépkályháról.

Áthaladtam a szobán annélkül, hogy köszöntem volna neki. Lepakcsoltam az ablakakasztó láncot, s felvontam a tetőablakot, hogy a kályhaszag és a meleg kimenjen. (Említettem már neked, hogy annak a szobának nincs oldalt ablaka.)

Mondom: nem néztem rá, és mégis láttam, hogy amikor belépek, mosolyogva fordul felém, és kísér a tekintetével, azután elkomolyodik: bizonyosan megdöbbsen, mint ahogy én megdöbbsentem, mikor azt mondták, hogy nincs baja.

De hát jöjjön, aminek jönnie kell, - én oka nem vagyok. Énrám már nem egyszer zúdult zivatar. Áztam, de nem áztam el; fáztam, de nem fagytam meg. Villám is sujtott már belém, azt is kihevertem.

Bementem a vendégszobámba, amely férfiszoba és pipatórium egyuttal: barna bőrbutorok és egy kerevet, amely előtt medvebőr terül a padlóra.

Megtömtem egy nagy tajtékpipát, és leheveredtem: ujságot olvastam.

A következő percben ott állt Mariska is.

- Mi baja? - kérdezte ijedten.

S elém térdelt a medvebőrre. Levonta a keztyűjét és végigsimitotta az arcomat és a homlokomat.

Megfogtam a kezét, és mélyen a szemébe néztem:

- Enyém a szived? Teljesen az enyém?

- Teljesen-e? - kérdezte bámuló szemmel. - Van okod arra, hogy ne érezd teljesnek?

És akkor olyan búsan nézett reám, hogy a lelkem megmozdult belé.

- Nem úgy értem, - feleltem, a haja egy fürtjét elsimitva, - rosszul fejeztem ki magamat. Azt kérdelem: ugy-e miközöttünk nincs semmi titok?

Csak nézett, pillogott aggodalmasan:

- Én legalább... én legalább azon igyekezem, hogy miattam soha... hogy rólam ne gondolhasson semmi olyat, ami magának kedvetlensége lenne. És ha mégis azt gondolná, hogy valamit rejtegetek, takarok a lelkem mélyén, csak szóljon bizalommal. Mert meglehet, hogy csak látszat az, mint a mi kis tavunkon láttuk tegnap, hogy a nád mellett barna a víz, pedig nem a víz volt barna, hanem a nád torzsája a víz alatt. Hát most már beszéljen.

- Csak azt kérdeztem volna, - szóltam nyugodt színnel, - hogy mért hál maga a másik házban? Nem gondolja, hogy a cselédek szeme az ilyesmit hamar felfogja, és susogás keletkezik a ház körül?

A feje lekókadott. Most is előttem a képe, ahogy ott térdelt a medvebőrön, s az arcán amennyire láthatom megint az az elhalványulás, az az elkomolyodás, az a szemlesütés.

Már megmozdult a szám, hogy azt mondjam neki: nem mondtam semmit! - de akkor föl-emelte a fejét, és mintha valami köznapi ügyről beszélgettünk volna, olyan arccal hagyta rá:

- Igaz. Bocsásson meg, hogy erre nem gondoltam.

És este, mikor a vacsoráról az én hajlékomba tértünk, már ott fehérlett az ágya a diványon, a kék szobában.

- Itt alszol? - kérdeztem, - itt?

- Itten, - felelte szimplán.

És a vállamhoz simult. Álmos szemmel nyujtotta az arcát:

- Csókolj meg. Jóéjszakát.

Ez olyan hangon volt mondva, hogy nem lehetett tovább-füznöm a szót. Gyöngéd volt a hang, szeretettel teljes, és mégis volt benne valami olyan, mint mikor vendégképp ülünk valakinél, és az a valaki gépies mozdulattal elővönja az óráját.

Sokáig jártam föl és alá a magam szobájában. Hol hideg állt el, hol forróság járt végig. Nem értettem ezt az állapotot.

Az én háló-szobám a szomszéd szoba. Ajtók helyett vastag tafota-kárpitok választják el a belső-szobákat. Egyszer megálltam és a kárpitot ovatosan félrevontam.

Az éjjeli mécsese égett még és fel volt csavarva. Őmaga ott térdel a kéklő világosságban egy-
ingben az ágyán, a Krisztus-kép alatt. A keze a mellén keresztbetéve, a feje lehajtva.
Imádkozott.

Óvatosan visszabocsátottam a kárpitot és lefeküdtem. De nehéz volt elaludnom.

Másnap este ott teáztunk kettecskén a dolgozó-szobámban a kályha előtt. A bizalmasságnak
egy percében, mikor magamhoz öleltem őt, így szóltam hozzá:

- Mondd Mariskám: te mégis... ugye te nem érzed magadat teljesen a feleségemnek?

- Hogy mondhatsz ilyet? - felelte szinte fájdalmas-szemrehányón. - Hát nem elhagytam-e érted
mind az öt világrészt?

- Igaz. De úgy látszik, te mégse tudsz mindent...

- Mindent?

- Mindent, vagy legalább is valamit. Már készültem, hogy szólok anyámnak: magyarázza meg
neked... de vannak olyan ügyek... hogy még anyámmal is... vonalog a hátam, ha beszélnem
kell róla.

- Énnekem van mondani-valód, és kerülő utat keresel? Óh én uracskám, hát mivel szolgáltam
rá, hogy ilyen bizalmatlan vagy?

- És te, mikor így megölellek, mikor így beleolvadsz a karomba, mikor így idecsókolod a
lelkedet, nem érzed, hogy... asszonyom vagy, párom vagy, velem egységes-egy vagy?

Lesütötte a szemét.

- Ne folytasd, - kérlelt susogva, s a fejét lehajtva.

És a karjai lehulltak a nyakamról.

- Ha parancsolod, - rebegte a szemét lesütve, - ha akarsz...

És az arca szenvedő volt és halavány.

Ha leírható volna, ami akkor átcikázott az agyamon! De olyan gyorsiró nincs a világon!
Hiszen ez a nő apáca! Apáca világi ruhában!

Megcsókoltam a kezét.

- Magának én nem parancsolok lelkem soha semmit. Mindig igyekezek, mindig vigyázok,
hogy ne bánja meg soha, amit értem cselekedett.

S arra a kérdésre fordította a beszélgetést, hogy hogyan töltjük a téli napokat?

Ott maradtunk a diványon egymást átölelve, egymás szemébe merülőzve. És ő szívesen füzte
a beszélgetést, - másról.

És mikor elálmosodott, megint csak az arcát nyujtotta, és gyügyögött:

- Csókolj meg. Jóéjszakát.

Mikor magamra maradtam, meghánytam-vettem ezt a különös állapotot.

Tisztán láttam én mindig, hogy bennünket az a Hatalmas Harmadik font össze. Mikor az ő szép járásán megállott a szemem, mikor megéreztem, hogy a hangjában gyönyörködöm, mikor eljegyeztem, mikor otthagytam a gazdaságomat, anyámat, ritkábban látogattam a gyermekeimet, tapostam a válópöröm malmát, mindig tudtam, hogy a Hatalmas Harmadik uralkodik rajtam, tudod az a Hatalmas Harmadik, aki van, de még sincs, s mivelhogy nincs, lenni akar. Küzdöttem ellene, aztán leraktam a fegyvert. Mert az akaratomat a gyönyörűség erejével teperte le, mert éreztem, hogy ez az erő mégis szent! És megvallom, akkor már, hogy Mariska nálam volt, arra is gondoltam, hogy nem lehet bűn az, ha az a Hatalmas Harmadik csókoltat össze bennünket. Bűn csak az lehet, ahol az a Hatalmas Harmadik nincs jelen, az bizonyosan bűn, akárha maga a római pápa gyűrűzi is össze a házaspárt a templomban s ezer pap énekli is rá az áment a frigyükre.

Annak a Hatalmas Harmadiknak a jelenlétét hát már nem is tagadtam. Akkor is, amikor az a revolveres nap volt, eszmélkedtem rá, hogy az őrzöng az agyamon az a Hatalmas Harmadik, és az kuszálja össze a gondolkodásomat. Mert hogy ő ne lehessen, ha lenni akar, akkor öl. És azt is tudtam, hogy a leány is annak a Hatalmas Harmadiknak engedelmeskedik, amikor azt mondja: elhagyom érted az én világomat, mindent! És csakugyan jön velem. Mert ha az a Hatalmas Harmadik kiválasztotta a magának-való két embert, megragadja őket olyan titáni erővel, amelyet nem bír kifejtetni se gőzgép, se levegőnyomás, se elektromos battéria. Beszélhetnek már akkor a rideg földi törvények, tiltakozhatnak a vén próféták, jajgathatnak a szentek, fíntorgathatnak a papok, átkozódhatnak az anyák és tüsszöghet a társadalom, az a kettő nem hall, és nem lát semmit. Csak egymás gerlebúgását hallja és egymás tündér-arcát látja ezen a világon.

Dehát hova lett ez az erő köztünk? Összevonszol, összeláncol, összelakotol bennünket égenpoklon át, s ime az asszony megrázkódik, és lehull róla minden lánc és bilincs, - mint a mesebeli rab-tündérről.

Ez zavart meg barátom úgy, hogy kiforgatott az agyamból minden rendet.

Az éj megint eltelt. Mariska nyugodtan aludt. Én nyugtalanul. Aki látott volna bennünket, azt gondolta volna, csak egy kárpit van közöttünk, pedig közöttünk volt egy pekingi falnál is temérdekebb valami!

Barátom, nincs hálátlanabb, cudarabb teremtés a férfiembernél! Mikor Mariska kivette a revolvért a kezemből s azt mondta, hogy akárhogyan is, de mindenképpen az enyém lesz, már akkor megjelent egy kicsinylő gondolatom, egy nem-tetszés. Amint említettem: a fehér cipőre gondoltam, meg-másefféle diszlettári lim-lomra. Ha az ember egy állatnak és egy angyalnak az összetétele, a nőben nem két fél egy egész, hanem kilenctized meg egy-tized. Csak az arcuk angyali meg a szemük. És Mariska is csak azonos velük.

Ezt gondoltam.

Most, hogy egyszerre fölém emelkedik, s jár, mint a legendák szentje a mocsár színén, annélkül, hogy csak a szoknyája széle is megnedvedesedne, káprázó szemmel, szinte áhitattal nézem őt, és mit cselekszem? Ahelyett, hogy letérdelnék eléje, s azt mondanám: Bocsáss meg te angyal, bocsáss meg azért a gondolatoméért, amely idáig kísérte a te fehér ruhádat, fehér ruhádnál fehérebb lelkedet! - mondom, ehelyett duzzogva járok-kelek, gyanakszok, bizalmatlansággal vádoló, gyöttröm, kinzom.

És ekközben egyre csapkodja a fejemet, a mellemet egy láthatatlan ostor, és hallom a szózatot: *Igaztalan vagy! és alacsony gondolkodású!*

Hát érdemes énnekem élnem?

Mindennap eltökéltem, fogadkoztam, hogy nem bolygatom többé a maga fehér várában. Hiszen ha férfi cselekszi, hogy elém térdel és azt mondja: hű ebed leszek, emberi testü kutyád, árnyékod mellett árnyékod, leheletig hű szolgád, s nem kívánok mindezért semmit, de semmit, csakhogy néha kegyelmesen nézz reám, - nem kellene-e azt is megbecsülnöm, aranyba foglalnom? Hát mégha egy ilyen kedves és okos teremtés száll napfényként az én borus életembe; akit nézni is nagyobb gyönyörűség, mint a drezdai képtárt nézni! Mert azt a képtárt megnézem háromszor, és megunom, de ezt a szép eleven képet mindig nézhetem, és meg nem unom soha.

Hát nem vagyok én hálátlan ocsmány vakondok, hogy beletúrom magamat a legfeketébb elégedetlenségbe, őt meg lassankint martiréletre kényszeritem!

Mondom, mindennap elgondoltam ezt, és mégis, mikor a bizalmas esti órákban a mellemre hajolt az illatos bársonyvirág, inogott alattam a lovagi piedesztál.

- Mariska, - szoltam ismét alig uralkodva a lelke hullámlásán, - legalább azt mondja meg, hogy ép-e maga? Nincs-e valami hibája?

- Hibám? Hogy érti ezt?

- Hogy legalább abban legyek bizonyos, hogy ha megcsókolom, hát nőt csókolok meg.

Akkor láttam először nevetni. Nevetett és a mellemre borult.

- Nyugodt lehetsz, - felelte, - hogy nőt csókoltál meg. De ilyen gondolat!

Nohát ez mégis a pokolbeli ördögök játéka énvelem! Ha véletlenül elkomolyodik és megijed erre a kérdésemre, hideg sajnálattal bontakozok ki a karjaiból. Hogy meg felkacag, Tantalusz-nak érzem magamat, amint fölmozdulok a hullámokból, s égő szemmel emelem a fejemet a gyümölcs felé.

- Mariska, - mondom neki, - egy bizalmas kérdésem volna...

A vidámsága elmúlt, mint mikor a szinpad kárpitja lehull. Látszott az arcán, hogy tudja: új szakasz következik.

- Minden kérdésére szívesen felelek.

És elém térdelt, és várakozó szemmel nézett reám, hűséges, bizalmas szemmel, mint az eb.

- Hány éves koráig volt maga klostromban?

- Talán tizenkilenc is voltam már...

- Nem lépett maga az apácák közé?

A szeme elnyilt.

- Már hogy léptem volna! Hiszen akkor most is ott volnék.

- De valami fogadalom köti ugy-e?

- Nem, semmiféle fogadalom. Csak növendék voltam, mint a többi.

Szünet szakadt a beszélgetésünkbe. Én az ő szemébe néztem, ő az én szemembe. E némaságban, mintha az óra járása is megállott volna.

Aztán újra én szólaltam meg:

- Mondd édes angyalkám: tanultál te biológiát?

- Biológiát?

- Biológiát. Tudod mi az?

- Tudom.

- De ha nem akarsz felelni, ne felelj.

- Mért ne?

S nyílt szemmel és nyugodtan felelt:

- A kolostorban nem tanultam. De néninek volt egy orvos fia, aki meghalt, - annak a könyveit olvastam. Irtózatoss könyvek! Amelyikben színes képek voltak, azokat csak éppen felnyitottam. Biológia is volt köztük. Olvastam. Az nem volt olyan... Mért kérdi?

- Hogy maga a természetnek némelyik törvényét talán nem ismeri.

A szeme megint lehullott rólam. Az arca elbúsulodott. A feje lekókadott. Aztán újra felemelte az arcát, s mosolygott, hogy ne kedvetlenedjek el. Mosolygott fájdalmasan, kérlelően...

- Ne beszéljünk róla többet, - mondtam. - Ül a zongorához, ha kedved tartja. Játsz valamit.

A zongora nem valami kedvelt hangszerem. Csak azért tartottam egy pianinot, hogy egy-egy új operát vagy operettet megismerjek. Mariskát mégis szerettem hallgatni, ha játszott. Ő igazán *játszott* a zongorán, és nem *dolgozott*, mint más zongora-barbárok.

Hát játszott. Szinte örömmel menekült oda, és játszott, ahogy ő szokta: kotta nélkül, álmodozó arccal, mindenféle tanult és nem tanult melódiát.

És így teltek a napok.

Volt úgy, hogy három nap is megálltam a kísértésben. Olyankor meglegegedetten feküdtem le. Mért voltam meglegegedett? Hiszen nem esküdtem soha, hogy második Remete Szent Antal leszek. Melegegedett voltam és csaknem kicsordultak olykor a könnyeim.

Mert ha már testbe vagyok zárva erre a földi életre, mért kell harcolnom a testem érzékenysége, akarata ellen?

És hát ő nem szenved-e!

Hát azért egyesültünk, hogy a boldogság arany poharát csak az ajkunkig emelhessek, s akkor lelki tekintetéből kiejtsük a kezünkéből?

Egy este mikor aludni készülök, eszembe fordul, hogy a magtárom kulcsát nem én vontam le: hátha rajta maradt? Kapom a kabátomat, és át akarok osonni Mariska szobáján a köpönyegemért. Mariska éppen vetkeződik. Már elbúcsúztunk, s gondoltam, le is feküdt. Hogy úgy találtam félig levetkezetten, pardont mondtam és visszaléptem.

- Csak jer! - szólott szíves-bizalmasan - ugyan hát azt gondold, hogy előttem nem merem levetni a kabátomat? Ilyen idegen vagyok neked! Oh! Oh!

És ezt szemrehányóan mondta.

Erre én megint összezecskóltam, s hogy ott-feküdt a karomban meztelen vállal, egy csókom a vállára csúszott.

A perc végzetesnek érzett. Arcomat langyalt a váll melege. Éreztem a szíve forróságát. És ő is édes ellankadással feküdt a karjaimban. És amint így fekszik, egy bágyadt mozdulattal benyúl a keblébe és kivonja a Mária-érmet:

- Csókold meg ezt is, - rebegi elfulló hangon.

Megcsókoltam azt is, őt is mégegyszer. S mentem tovább a köpönyegemért; mentem ki a hideg éjszakába.

Mikorra visszatértem, feküdt már. A szobában az ő kedves kék félhomálya. Az éjjeli lámpás csupán a Krisztus arcát világítja meg. A széken ott hever a szoknyája, kabátkája. S minden olyan kék, olyan tulsóvilági, mint a kápri barlangban.

Megálltam a szoba közepén. A bejöveteletem bizonyosan hallotta a kárpit halk csörrenéséből. Csend volt. Csak az óra halk tik-takja mérte az éji időt: tik-tak-tik-tak... És az emberi szív is azt mondja: tik-tak-tik-tak...

Ha akkor csak egy szót mond...

De nem szólt.

Én aztán beléptem a szobámba. Pípára gyújtottam, és bámultam a semmibe, magam elé.

Azokban a napokban történt, hogy egy béres-asszony bejött: pénzt kért. Az ura megbetegedett, orvost hozattam, hát a patikára kellett.

Hát bejön. Az ebédlőben vagyunk. Az asszonynak egy egyéves csecsemő ül az ölében, egy kis gömbölyű képű gyermek, amilyen minden egyéves.

Mariska elvette tőle. Ajnározta, babusgatta, megcsókolta.

S amint a csók után mosolygó arccal gyönyörködött reá, a szeme el volt árasztva könnyel.

Ez megint különös volt!

Nem szóltam neki, de napestig ezen tépelődtem.

Azokban a napokban történt az is, hogy egy reggel Mariska a fekete ruhájába öltözött. Kocsit kért. Azt mondta, hogy a városban van dolga.

Csodálkoztam a kérésén, - merthiszen irtózott minden idegen arctól. De ő mingyárt megmondta, hogy csak a templomba megy.

- Már négy hónapja nem áldoztam, - mondotta szomorkásan. - Azelőtt minden hónapban...

- Jó, jó. Elkisérjem?

- Nem... Csak magam megyek. Vagy maga is?...

- Én nem. Én az ilyesmit direkte végzem el a jó Istennel. De ezt nem azért mondom, hogy zavarjalak. Csak eredj lelkem, ha szoktad.

Komoly volt az arca és gondolkodó. Kalapot is feketét tett persze, és olyan sűrű fátyolt, hogy ismerős se ismerhette volna meg az utcán.

Megcsókolt hosszan, s elment.

Nekem a gazdaságban volt dolgom: cserepeztettem a barom-istálómat és nem értő emberek dolgoztak rajta, - béreseim. Mégis úgy másfél óra multán visszatértem a házba.

- Mariska nem jött még meg?

- Nem.

Talán vásárolgat is egyetmást, - gondoltam.

S megint kimentem egy órára. De már akkor sűrűbben pillantgattam a kocsiszin felé.

Hova maradnak ennyi ideig!

Végre úgy tízóra felé bezörög a kocsi. Sietek a házba.

Ott találom Mariskát a szobájában. Épp a kalapját veszi le. Ahogy megfordul, látom, hogy az arca holtszin sápadt. A szemét mély árnyék környezi.

- Mi történt veled?

- Semmi, - feleli fájdalmas mosolygással.

- Nekem beszélsz-e így?

- De mondom, hogy semmi. Gyóntam, és a pap...

S beharapta az ajka szélét. Így állt ez egy percig behunyt szemmel, magával tusakodva.

Egyszercsak a szeme pillája alól két nagy könnycsepp buggyan elő. A mellemre borul, és átöleli a nyakamat.

- Mariska, mi történt veled?!

- Nem akartam megmondani, de hiába, nem bírok színlelni.

És a sírás elfojtotta a szavát.

- Ki bántott?!

- Senki. Képzeld... a pap nem oldozott fel.

- Lehetetlen! Kutya-kötelessége!

- Azt mondta, el kell válnom tőled... Ha nem bánom töredelmesen... hogy veled éltem... nem oldozhat fel...

- És te elválsz tőlem!

Éreztem, hogy méginkább átszorítja a nyakamat. A melle mélyéből valami érthetetlen hang tör fel. Ugy is lehetett érteni: el.

- Szólj világosan! Mit mondtál?

- Azt mondtam a papnak, hogy nem bírok tőled elválni. Nem bírok, nem bírok! Hiába: nem, nem bírok!... Nem is akarok!

- A fekete ördögök vigyék el! Akasztófára való! De minek is mentél oda! Tudhattad, hogy...

Mariska a székébe bocsátkozott, és a zsebkendőjét a szemére nyomta. Sírt keservesen.

Én föl és alá jártam a szobában, és szinte tomboltam dühömben.

- Krisztustalan szívű nép! Nem is értem, hogy mért kötjük magunkat hozzájuk! Hiszen van más keresztény vallás is: akár százféle! Tisztábban érzik Krisztus tanítását, mint ők. És ki merné mondani rájuk, hogy nem becsületes emberek! A kálvinisták, a lutheránusok, az unitáriusok. Vértanuik is vannak. Gályarabságot szenvedtek a vallásukért. Még a parasztja se olyan tolvaj, káromkodó, mint a pápista parasztság. Otthagyjuk őket! Még ma otthagyjuk őket! Ha akarsz, izenek a református papnak, - nekem jóbarátom.

A fejét rázta, s könnyörgőn nézett rám:

- Ne heveskedjél!...

- Ne heveskedjek? Még ne is mérgeledjek! Az ellenségeimmel vagy szembeszállok, vagy megvetem őket, és elfordulok tőlük. Válassz más keresztény vallást! Nem bánom akármelyiket. Mindenik tiszta! Krisztus nem gyóntatott, se az apostolok, se a tanítványok.

- Én nem...

- Nem? Még ezek után is ragaszkodol azokhoz a fekete szívü pópista pogányokhoz! Kínóztatod-e magad életed végeiglen!

- Nem, soha többé!

- Áttérünk a kálvinista hitre, vagy az unitáriusra. Az legalább magyar vallás, mind a kettő.

Fájdalmas szemmel nézett reám:

- Nincs Máriája!

- Máriája?

- Máriát nem hagyom! Nem birom elhagyni! És a szentjeimet. A nemes szép lelkeket, akik az emberinem örökszép példaképei.

S hiábavaló volt minden okosításom, megmaradt az egyháza mellett, amely őt kilökte. Kilökte azért a bűnéért, hogy boldognak merete érezni magát az ő előleges jóváhagyásuk nélkül.

Annyi haszna mégis volt a boszankodásomnak, hogy a könnyei elszűntek. De napestig beteg volt belé. És nekem sokat-sokat kellett magyaráznom, hogy a hitnek mibennünk a helye és nem a templomban, és hogy nekünk nem kell se konduktor, se tolmács Krisztushoz vagy Máriához.

- Megérti az mindakettő a szavunkat! csak próbáld meg.

Aznap éjjel még a szokottnál is tovább imádkozott, és másnap mosolyogva jött elém:

- Megpróbáltam. Igaz a szavad: *megérti*.

*

A gyermekeim Debrecenben tanultak. Minden hónapban meglátogattam őket. Mentem délután; visszatértem másnap délre.

Novemberben egyszercsak azt mondja Mariska, hogy ő is velem jön.

Hát nagy volt a gyermekek öröme. Az én asszonykám mindenkit elbájolt a kedvességével. Együtt vacsoráztunk a Bikában. A professzort is meghívtuk, akinél a gyermekek szállásoltak. Az ebédlőben Magyar bandája muzsikált. Elhuzattam az asszony nótáját: *Kaszás csillag jár az égen...* Vidámak voltunk. Aztán a gyerekek haza mentek mindenféle csemegével felzsebelten a professzorukkal.

Két egymásba nyíló szobában háltunk volna. De alig feküdtünk le, hallom, hogy az asszonykám nyugtalankodik. Fölkel. Végigcsoszog a szobán, meg vissza, papucsban. Azután egy pernyi csend, és a cipője kopog ide-oda.

Csak várom mi lesz ebből? Kis idő mulván kopogtat halkán az ajtómon, s nyitja. De csak alig ujjnyira nyitja, s áll.

- Miska, - szól be panaszos kérlelő hangon. - Kedves Miskám!

- Mi az lelkem?

- Bocsáss meg, hogy zavarlak. Kérlek, kelj fel, az Isten áldjon meg! Öltözzünk azonnal! Utazzunk, vagy menjünk máshova.

Előcsengetem a számlást. Öltözök. Fizetek.

Éjfél van. Hova menjünk? Egy másik fogadó is van Debrecenben a színházzal szemben. Azelőtt oda szálltam mindig, hát most is csak oda.

S megyünk gyalog. Utánunk a szolga. A szolga kicsöngeti a kapust és beadja a táskánkat, - otthagy.

- Két szoba kell, - mondom a kapusnak, - két egymásba-nyiló.

- Csak egy nagy, utcai szobát adhatok, - feleli, - abban két ágy.

Ránézek Mariskára.

Az asszony bágyadtan bólint rá:

- Jó.

Fölmegyünk a lépesőn. Engem szorongás fog el. Érzem, hogy a Véletlenség annak a Hatalmas Harmadiknak a szolgálatába szegődött, de nekem el kellett taszítanom azt a vigyorgó lakájt tőlünk, el!

Gyertyát gyujtanak. Biztatnak, hogy a szoba tiszta. Legutóbb két angol nő lakott benne. Festő volt mind a kettő. Azok még a Hortobágyról is hazajártak a vasúton.

S magunkra maradtunk.

Mariska fogja a gyertyát és nagy-aggodalmasan körülnézi az ágyakat. Azazhogy csak egy ágy, csupán az orma kettős. Szép széles ágy, faragott, új. És mindene ragyog a tisztaságtól. Az angol misszek meg lehetek vele elégedve.

- Hát lelkem, - mondom, - csak feküdjön le, és aludjon. Én lemegyek a kávéházba, és billiárdozok vagy ujságot olvasok. Aztán reggel, ha fölkelt, izenjen le értem.

Habozva nézett rám. Aztán átölelt.

- Köszönöm Miskám, de nem engedhetem. Hogy énmiattam virrasszon? Nem. Itt fogsz háltni.

- De Mariska, hát... Maga nem fogad el éntőlem ily csekély áldozatot, én meg magának lelki gondokat okozzak?

- Óh, - szólt a nyakamba borulva, - hát hol vagyok én nyugodtabban, mint ott, ahol te vagy! A te tiszta és nemes lelked az én őrző-angyalom!

Hát még nem volt elég a gyötrelomből!

Ismered Mohamed beretvájának a legendáját: egy óriás beretva, amelynek élén az elkárhozottak a pokolba csuszna le.

Őrütl fantázia volt, amelyik kitalálta! de az, ami rám következett...

És nem szabadulhattam volna tőle, mert az asszony nem aludt volna nyugodtan. Így ő nyugodtan aludt. Én meg az én nemes és tiszta lelkemmel, az én őrzőangyali mivoltommal átszenvedtem minden keresztény és minden török pokolnak a gyötrelmeit...

Ha ezt nekem valaki más beszélné el, vállat vonnék rá: nem igaz. S ha valaki lefesterené, ahogy ott alszik kibontott hajjal, a mellemre hajolva, s azt írná címül: *Ennyi volt és nem több*, mosolyognék rá: hiszi a gyermek! És így történt mégis.

Voltak percek, mikor a Szent Lőrinc pirosra hevült rostélyára gondoltam, különösen mikor a mellemre hajtotta a fejét. De ugyanakkor megszólalt. Álomtól bágyadtan rebegette:

- Szoktál imádkozni?

- Csak egy gondolattal.

- Imádkozz most is egy gondolatot: *Et ne nos inducas...*

S lehunyta a szemét, és nem szólott többet semmit.

A gyertya égten maradt. Ő akarta úgy. Ha netalán ott se alhatnánk, futhassunk. Nem is vetkőzött le, csak a felső ruháit tette le, hogy össze ne gyűrődjenek, s a haját bontotta meg.

Darabig én is lehunytam a szememet. Aludni próbáltam. Ugy feküdtem tovább egy óránál. Akkor láttam, hogy nem fogok aludni. Szerettem volna kimenni és leosonni a kávéházba, de attól tartottam, hogy felébred, vagy hogy másnap mentegetődzik, hogy ő milyen teher az életemen.

Felkőnyököltem és néztem a köpcös polituros ruhaszekrényt, a falon függő olajnyomatu tájképet. Aztán mégis csak őrá fordult a szemem. Milyen bájos arc ez! Milyen finomak a vonásai! Hogyan van, hogy mikor először láttam, nem láttam az arcán semmi érdekeset! Még másodszor, harmadszor is oly közönséges volt nekem ez az arc, mint akármely más arc, amelyre rápillantunk, s a következő percben már elfelejtjük.

Megszépült volna, mássá vált volna azóta? Hiszen az arc nem bimbó, hogy a formái változnának. Csak az arc, amelyik ott szemlélődött az utcán a *Bossuet* könyve előtt. De mért olyan mesevilági szépség mostan? És igazán szép! Nem gondolhatom azt, hogy az a Hatalmas Harmadik hazudja szépnek, hiszen érték valamit a festészethez is: ismerem a formák és színek világát.

De itt valahol mégis hazugság van: vagy akkor is szép volt, vagy most se szép igazában!

Eszembe jut, hogy ismertem ifjúkoromban egy barna leányt, egy bámitó szépséget. Az első beszélgetésünk után nem gyönyörködtem többé benne, s később meg, mikor már mindennapos ismerősök voltunk, kellemetlen volt, majdnem rút.

Mi volt ennek az oka?

A leány hiu volt és irigy és üreslelkű. Akkor gondolkodtam először azon, hogy a töröknek a bölcsessége emberi tapasztalatokon épült. Nem arra vall-e a nőnek minden viselkedése, hogy a testét érzi minden valójának? Én, ha a kezemre nézek, a kezemet csak hozzám növesztett szerszámnak ismerem. A nő azonban mikor a kezére néz, úgy érzi, hogy része az a lelkének, az a kéz is ő. S hogy nála a lélek másodrendű valami, azon is látszik, hogy nem töri magát úgy a lelki ékességekért, mint a testi ékességért. Az nem bántja őt, ha valakiről azt mondják, hogy szebb, elsárgul fájdalomában.

Ismertem egy másik leányt, akinek tömpe volt az orra, és szürke a szeme, s az arca oly szeplős, hogy szánalom volt ránézni. S az a leány, - később egy társaságban megismerkedtem vele, - oly vidám volt és pajkos, és oly kedves, hogy majd megettük.

Ha véletlenül egy házban lakom vele, bizonyos, hogy az lett volna a feleségem.

Hát mi a szép, és mi a rút? Olyan-e az ember, mint a lámpás, amelyből a legpompásabb is nyomorult, ha hitvány kis lánggal pislog, s a legművésztlenebb is pompás, ha bengáli tüzet gyujtanak benne.

Hol a mi Bengálunk, ahonnan a testünkbe a lángot kapjuk?

Ime: a lelkét szeretem ennek a bájos teremtnak, aki márványos mozdulatlansággal fekszik itt előttem, s csupán a keblének gyöngye és nyugodt hullámozásán látszik, hogy élet van benne.

Az a tudat, hogy az én édes asszonykámnak különb a lelke, mint más nőnek, boldog érzést keltett bennem.

Csak nézem, nézem elgyönyörödve, egyre közelebb hajolva hozzá. Nem fog tán felébredni, ha igen-igen gyöngédeden megcsókolom?

És óvatosan gyöngédeden csókot leheltem az arcára.

A gyertya ott égett az ő fejénél, mind a két gyertya. S én elámulva láttam, hogy az arca, az a szép fehér nyugodt édes arc elpirosodik. Ugy elpirosodik, mint berzsenyes vízben a tojás. Még a fülecskéje is piros. Aggódtam, hogy felébredt. Néhány perc múlván elenyészett az arca pirossága és fehérre vált, mint amilyen előbb volt.

Vajjon mit álmodott?

Mindig a nyelvemen volt másnap, hogy megkérdezem, de az utazásunk elfárasztotta. A vonaton is aludt. Én meg délután aludtam, mikor hazaérkeztünk.

Node este aztán ki is fakadt belőlem a keserűség.

- Mégis, Mariska, - mondtam - maga nem szeret úgy engem, mint én magát.

Elszomorodva nézett reám.

- Bizonyítékokat kívánsz? Bizonyítékokat? Dehát vess próbára. Készségesen állom. Oh Tamás! Tamás!

És elmosolyodott. Várakozó szemmel nézett reám.

Akkor megint megbántam, hogy szóltam. Milyen különös az, barátom, hogy látszólag a férfi az úr, és a nő a szolgál, pedig fordítva van. Én annak az asszonynak soha nem parancsoltam semmit, még csak azt se mondtam neki, hogy nyissa ki az ablakomat, - és ő mindig engedelmeskedett. A bibliai Ruth volt, aki Boz lábánál alszik, s takarózik Boz köpenyegének a szárnyával, s várja, hogy felébredéskor parancsoljon neki az a férfi. Mégis ha az állapotunkat nézem, végigvonul rajta, hogy mégis ő a parancsoló: az ő akarata szerint fordul minden kerekünk.

- Bocsáss meg, - engeszteltem - mindig bántalak téged, te kis árva galamb! De látod, meg-megjelenik egy gondolatom, mint a denevér a csillagok között, hogy valami nincs még, ami kellene.

- Hát csak szólj, beszélj nyíltan. Volt-e valaha okod arra, hogy ne beszélj velem nyíltan? Nem emlékszel rá, mikor Gödöllőre hivtalak, és beszéltem veled... A lány volt tartózkodó akkor, vagy a férfi?

- Hát beszélj most is úgy, de úgy, olyan lelked belsejéből, - szóltam a szívemre vonva. - Hiszen te olyan okos vagy, hogy a gondolatomat is kitalálod.

- Mit beszéljek? Az imént azt mondtad, hogy te jobban szeretsz engem? Ez szinte fáj nekem. Szeretném tudni, mi okon mondod ezt?

- Mi okon? Hát hogy azon a debreceni éjszakán te úgy aludtál, de úgy, mint Hófehérke kis-asszony az üvegkoporsóban. Én azonban... én nem aludtam egy percet se.

A szemembe nézett, hajh, de milyen mélyen a szemembe nézett! és szomoru mosolygással halkán felelte:

- Tudod, hogy aludtam? Bizonyosan tudod?...

És a vállamra hajtotta a fejét. S fehér, bús arcán végigcsordult a könny.

Énbennem elállt a lélekzet.

- Mariskám, édes üdvösségem! Most azonnal tárd fel a lelkedet, különben én vagyok a világ legboldogtalanabb embere! Mert valami van köztünk, amit még el kell háritanunk, de én homályos szemmel állok, mint a vak.

- Pillanatnyi ellágyulás volt, - rebegette szelid-szomorkán mosolyogva. - Az a gondolat bánt, hogy maga szenved mellettem. De lássa, nekünk a jövőbe is bele kell látnunk. Mi nem vagyunk csupán a magunké!

- Beszélj kérlek világosan, - szóltam reszkető lélekkel, - beszélj kis apácám!

Mert éreztem, hogy a köztünk lebegő titok abban az órában szétpattan.

Magam mellé vontam a diványra és tenyerembe fogtam a két vállát, néztem az arcára, hogy az arcának egy mozdulata se kerülje el a figyelmemet. Ő is a szemembe nézett. Nyugodtan tiszta tekintettel és tiszta nyíltsággal beszélt:

- Te férfi vagy, szabadon rendelkezél magaddal. És a magad hajóján viszed mindazokat, akik az érzéseidbe bele vannak foglalva. Én is szabadon rendelkeztem magammal, amikor neked nyújtottam a kezemet, és azt mondtam: Tied vagyok. Se téged, se engem nem ültethet a vádlottak padjára senki. Csak egy bíránk lehet, odafönn a csillagok fölött. De mi nyugodtan lépünk a Bölcsesség ítélőszéke elé, és tiszta homlokkal, nyílt szemmel fogjuk mondani: *Uram, igen szerettük egymást!*

S ajkával érintette az arcomat, aztán folytatta:

- De gondoldj kérlek arra... hogy ameddig mink csak ketten vagyunk, élhetünk nyugodtan a világ háta mögött, a világgal nem törődve, és mikor én a szemedbe nézek, azt mondhatom: *Te jó, te becsületes, te igazi férjem és uram!* - és mikor te az én szemembe nézel, azt mondod: *Te igazi párom, te igazi feleségem.* Így mondod?

Bólintottam reá. Ő fájdalmas arccal, elakadó lélekzettel folytatta:

- Hát látod, így vagyunk míg ketten vagyunk. De gondoldj kérlek... arra,... hogy nekünk... (Le-csúszott a földre a medvebőrszőnyegre, s imádkozó kézzel térdelt előttem.) nekünk nem szabad e Földre engednünk... egy harmadikat. Mert bármennyire is szeretnénk őt,... ha a vé-rünkkel táplálnánk is, mint a pelikán,... és mind a kettőnk szeretete lenne a levegője,... neki mikor... mikor megéri az elméje, joga van arra, hogy a szemünkbe nézzen, s élénk csapja a keresztlevelét, s azt mondja: *Ti gyalázatosak!*

És akkor heves sírással omlott reám.

Én a liszaboni földrengést éreztem a mellemben. Épületek, tornyok, bástyák dőltek bennem össze. S összekavarodott bennem a világ-mindenség.

Igy ültünk percekig. Én mint valami kőszobor, ő a medvebőrön, a térdemre hajtván könnyekben fürdő arcát.

- Ugyan kérlek, - mondtam aztán. - Rémképekkel álmodol! Ez a kisködmén meséje.

És törülgettem a könnyeit.

- Ne sirj no, hiszen még nincs itt!

És fölemeltem a földről magam mellé.

De hiába tréfálkoztam vele, éreztem, hogy nem gyermekkel beszélek.

- Mosolyogj hát rám édes napvilágom!

Letörülte a könnyeit, és mosolygott reám.

- Köszönöm, - rebegette, - hogy olyan erős voltál. Láttalak téged megállani, egyszer a szobám közepén... s láttalak, éreztelek azon a másik éjszakán, tudod ott Debrecenben, mikor éjfélután két órakor megcsókoltad az arcomat. Bántam már, hogy el nem bocsátottalak, de mégis lehetetlen volt: annyi lett volna, mintha kilöktelek volna, vagy legalábbis éreztettem volna veled, hogy én mégiscsak nem vagyok feleséged. Nem ezt érezted volna?

- Nem tudom. Én csupán csak arra gondoltam, hogy a te klastromi nevelésed van közöttünk, éshát azt se hálálhatom meg soha, amennyire enyém vagy. Azt gondoltam irtózol...

- Csak ezt a szót ne, - vágott közbe a kezét a számra téve.

- Hát: tartózkodom. Annyicska az ügy, hogy kiméltem a lelked harmóniáját, nehogy megzavarjam. Aki valamit bűnnek érez, bűn az valósággal. És aki valamit nem érez bűnnek, ha felakasztják is érte, nem bűnös. Engem csak az komolyított, hogy hozzám jöttél feleségül, s nem lettél mégse az.

- Kérlek Miska, kérlek! - fakadt újból könnyekre, és a mellemre vetette magát, át- meg átölelt, - csak ezt az egyet ne mondd soha, hogy nem vagyok feleséged. A szívemet téped vele. Nem mondtam-e mindig, hogyha te akarod, ha te parancsolod... Alku nélkül, lakatolatlanul léptem hozzád! Igazold azonnal, de azonnal, hogy jónak és igaznak érzed magad ebben a percben is!

- Igazolom, igazolom, - hagytam rá mosolyogva.

Mert olyan hévvel-lobbal mondta az utóbbi mondatokat, s annyira nem volt igaza, hogy el kellett mosolyodnom.

- És úgy-e az én gondolkodásom helyes... arról a harmadikról?

Vállat vontam, bizonyára olyan arccal, mint Munkácsynak a Pilátusa. Azután összeszedtem mégis magamat:

- Nem. Nem gondolnám... Az lehetetlen.

Elképedve nézett reám.

- Én a gyermekeimet úgy nevelem, folytattam, - hogy soha nem csaphatnak én elejémm semmiféle bizonyítványt. Az én gyermekeim, ha felnőnek s visszanéznek a gyermekkorukra, csak hálával emlékezhetnek reám. Hiszen mindig velök voltam, míg csak téged meg nem ismertelek. Az én gyermekeim öreg korukban így fognak szólani: *Az én apám jó ember volt!* És ha neked is lennének gyermekeid, azok is azt mondanák: *A mi anyánk anygal volt.*

A fejét lecsüggesztve hallgatott. Erre a szavamra azonban a fejét rázta.

- Nekem, megvallom, - folytattam, - sokszor elringató kedves gondolatom volt, hogy a te szépségedet átadod majd egy okos és vidám leánykának, vagy az én vonásaimat egy komoly és bátor fiukának. És te lehetetlennek tartanád, hogy a mi gondolkodásunk belenevelhető legyen bárkibe is, aki a szívünk melegén növekedik fel?

- Lehet, - mondotta maga elé mélázva. - De hogyan biztosíthatom őt az ellen a kegyetlen tördöfés ellen, amelyet érezni fog, mikor ráeszüdik, hogy a vezetékneve az én vezetéknevem és nem a tiéd? Milyen szemmel fog reánk nézni aznap? S ha nagyon szeret is bennünket, nem lesz-e mindig egy kénytelen, egy elűzhető gondolata, amely... az anyját... megveti!

És ráborult arccal a divány hátára. Percekig maradt úgy. Aztán fölkel, rámnézett vizes szemmel, szomorún.

- Ne haragudj rám, - vigasztaltam magamhoz ölelve.

- Bocsáss meg! - rebegette válaszul, - bocsáss meg. Nem ellenkezésképpen mondtam mindezt. Te akartad, hogy nyílt legyek. Nekem a nyíltság betegségem. De legyen mindig, ahogy te akarod...

Barátom, ez a Föld nem ötletből való alkotás a Teremtőnek. Kellett. Javitóintézet, mint az aszódi. A világ teremtésének bibliai leírása, csak ködös allegória. A fejletlen embereknek, akik másképp nem értenék meg. Micsoda gyermekség azt hinni, hogy Isten nekiáll és felszántja a fekete végtelenséget, s vet beléje csillagokat, mint mink a búzát. Minek az neki? Nekünk kellett, nem neki.

Azt kérded, hogyan tartozik hozzá a világ teremtése ehhez a családi jelenethez? Hát barátom, igaz, hogy két palack somlaít elpoharaztunk, de azért egybetartozik. Mert igaz-e, hogy már nekünk csak felhőtlen lehetett volna az egünk, - hiszen az egyetlen nő volt a Föld kerekén, aki meg tudta velem szerettetni magát. És mégis, látod, a mi édes-tejünkbe is belecsöppenti az ördög azt az egy csöpp tintát, amivel egy vezeték-nevet le lehet irni.

Nincs tiszta boldogság a Földön! Szenvednünk kell barátom, még akkor is, ha a boldogságunk minden virágát nekünk nyújtja a szerencse keze. Mariska azt mondja, hogy valamikor régedsrégen a boldog másvilágon éltünk az örökkévalóság ölén, de a szabadakarat szekerén eltávoztunk Istentől. Meglehet, hogy mink voltunk azok az angyalok, akiket bukottaknak mond az Irás. Valami nagy kormos világba tévelyedtünk, s így kell megtisztulnunk könnyekben és szenvedésekben. A földi világ a tisztuló helyünk. Nem tudom. De én mindent elfogadok, amit Mariska mond. Mindent, mert ő okos, ő felsőbb világból szállt erre a köszénbűzös keserves Földtekére.

*

Az állomás harangja belekondult a beszélgetésükbe. Ütött egyet, kettőt... tizet, huszat.

Miska föluggrott és kisietett. Magam is kimentem.

- Tíz perc múlván itt a vonat, - mondják a folyosón.

- Hány percig áll itt? - kérdezte Miska.

- Egy percig.

- Van forró vizük?

- Van.

- Forrázzanak jóféle teát, és készítsék el akkorra. Valami jó sonkát is mellé! A pincér hozza fel a vonatba, abba a kocsiba, amelyikbe én megyek. Fizetem az edényt is.

S visszaült. Az óráját maga elé tette, és töltött a poharunkba.

- Hallod-e, - mondotta kérő szemmel, - lekötelezhetnél engem egy nagy szivességgel.

- Igen szívesen.

- Hát nézd: hogy itt teveled találkoztam, arra gondoltam, hogy te az én történetemet megírhatnád. Én már készültem arra, hogy megírom magam, és kinyomatom, de tudja a manó hogyan van, mihelyt tollat veszek a kezembe, nem az kerül a papirosra, amit szándékoltam. Mikor elolvasom, úgy vagyok vele, mint Izsák Jákobbal: a kéz amelyik ír, az enyém, de a hang, az nem a enyém. Már a harmadik mondatnál azt kell írnom, hogy: *miszerint*. Az ördög vigye el azt a *miszerint*-et, soha az én nyelvemre nem jön, de ha irok, mingyárt ott a *miszerint*. A tollat akkor a földhöz csapom, és mérgesen tűnődök azon, hogy hogyan tudtok tik annyit irni *miszerint* nélkül.

Kocintott velem, s a bajuszát gondosan megtörülte.

- Hát hallod-e komácskám, írd le ezt az én történetemet hiven, de igen hiven, ahogyan elbeszéltem. Csak éppen a vezetékneveket hallgasd el, vagy fordítsd más nevekre.

- Megírhatom, - feleltem, - csak azt nem értem, hogy mi szivesség van abban, ha mindezeket leírom. Mások az ilyesmiért haragusznak.

Csodálkozva meresztette rám a szemét.

- Nem érted? Ezt nem érted?

Vállat vont és boszusan oldalt-fordult. Belefüstölt a levegőbe, és újra vállat vont.

- Hogy lehet ezt nem érteni? Hát... ha nem érted, ne írd meg. Én elvégre nem erőltetlek.

Fölkelt, s kinézett az ablakon.

Aztán végigjárt a szobán, meg újra visszatért az asztalhoz. Fölemelte a palackot: megnézte, mennyi bor van még benne?

- No, - azt mondja, - hát a búcsúpoharat...

Hogy letette a poharat, megint leült.

- Hát pedig ez nagyon érthető, - mondotta rosszaló hangon. - Én azt a könyvet elteszem. Érted már? Elteszem. Aztán tudod, *ha mégis*... ha mégis megjelenik az a Hatalmas... akkor majd ha érett elméjü lesz, becsempészem a könyvei közé.

Ezt már vörös arccal mondta, és érzett a hangján, hogy ettől a magyarázattól szeretett volna megkimélni.

Fölkelt és magára öltötte a bundáját. S míg ezt cselekedte, a fejét rázogatta:

- Hallottál olyat valaha barátom, hogy valaki előre vezekeljen?

Megnézte az óráját. A vonat ideje közeledett. Az én vonatomnak a debreceni nyomában kell megérkeznie.

Csengettem.

Fizetünk.

Azután lementünk.

A vonat a lokomotív gőzfelhőjében duhogott be. A havas ablakokban utasok alakja mozgott fel és alá. Egy konduktor rekedt hangon kiáltotta:

- Egy perc!

És az állomás levegője megtelt köszénszaggal.

Egy elsőosztályú kocsi ablakából fiatal női arc mosolygott felénk. Az ablak közepét törülgette a zsebkendőjével, és Miskára mosolygott: kopogtatott az ablak üvegtábláján.

Hosszukás arcú fekete szemű nő volt, és fehér egyszín arcú, szebb, mint gondoltam. Ámbár éjjel, lámpavilágnál bizonytalan a szépség. A nyakát fehér boa takarta, a fején meg fekete női kalpag volt. Többet nem tudok róla mondani.

Miska felrohant a bundával és a teás szolgával, s elvegyült az utasok között.

A mosolygó arc is eltűnt az ablakból.

Azután a vonat lomha pöfögéssel indult a további útjára, és csakhamar eltűszögött. Csak a két vörös lámpás kisebbedésén látszott még kiséideig a havas és mégis fekete éjszakában, hogy a lokomotív merre viszi.

VÉGE.

UTÓSZÓ.

Az egyház azt mondja:

- Akinek a kezét egyszer a pap egybetette a tieddel, ember azt többé el nem választhatja.

Én meg azt mondom:

- Amely házasságban nincs egysége két szívnek, az a házasság bűn. Mert a házasság szentség, nem hazugság-takaró. Az ilyen állapot vétek magunk ellen, embertársaink ellen, a nemzet ellen, emberiség ellen. Ezt az Isten nem helyeselheti.

-&-